

IZVJEŠTAJ O
STANJU
LJUDSKIH
PRAVA ŽENA
U BOSNI I
HERCEGOVINI
U PERIODU
2022-2024.
GODINA

NARANDŽASTI

IZVJEŠTAJ

No. 8

NARANDŽASTI IZVJEŠTAJ 8

Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini
u periodu 2022–2024. godine

Sarajevo, 2025. godine

Edicija Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra
Broj publikacije: 102

Naslov: Narandžasti izvještaj 8: Izvještaj o stanju
ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u
periodu 2022–2024. godine
Autorice: Amina Dizdar, Delila Hasanbegović Vukas,
Zlatiborka Popov Momčinović
Urednik: Darko Pandurević
Lektura i korektura: Sandra Zlotrg
Prelom i dizajn: Lejla Huremović
Prevod: Profis d.o.o.

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba
Za izdavača: Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar

ISSN 2490-2160

Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom
[Creative Commons Imenovanje-Nekomercijalno
-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Izvještaj pokriva period od januara 2022. do decembra 2024. godine,
osim u dijelovima gdje je drugačije naznačeno.

Objavljivanje publikacije podržale su Ambasada Republike Francuske
u Bosni i Hercegovini i Švedska putem programa razvojne saradnje.
Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju
izričite stavove i mišljenja donatora.

NARANDŽASTI IZVJEŠTAJ 8

Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini
u periodu 2022–2024. godine

Sarajevo, 2025. godine

SADRŽAJ

SAŽETAK	5
METODOLOGIJA IZRADE IZVJEŠTAJA	7
POZITIVNE I NEGATIVNE PRAKSE	8
PRIORITETNE MJERE KOJE TREBA PODUZETI	12
ANTIRODNI OTPORI, DJELOVANJE I NARATIVI U BOSNI I HERCEGOVINI	14
RODNA RAVNOPRAVNOST U OBLASTI EKONOMSKIH I SOCIJALNIH PRAVA	53
<i>Rodna ravnopravnost i obrazovanje, tržište rada</i>	53
<i>Porodijske naknade</i>	54
<i>Usklađivanje privatnog i poslovnog života</i>	63
<i>Ekonomija brige</i>	63
<i>Smjernice za djelovanje</i>	71
SEKSUALNO I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE	72
<i>Normativno-pravni okvir</i>	72
<i>Menstrualno siromaštvo</i>	72
<i>Pristup uslugama iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i planiranje porodice</i>	74
<i>Dostupnost HPV vakcina</i>	81
<i>Smjernice za djelovanje</i>	82
POLITIČKI ŽIVOT I ODLUČIVANJE	84
<i>Normativno-pravni okvir</i>	84
<i>Zastupljenost u organima vlasti i na mjestima odlučivanja</i>	84
<i>Smjernice za djelovanje</i>	85
RODNO ZASNOVANO NASILJE NAD ŽENAMA I NASILJE U PORODICI	86
<i>Normativno-pravni okvir</i>	86
<i>Institucionalni mehanizmi za borbu protiv nasilja u porodici</i>	88
<i>Položaj i rad sigurnih kuća</i>	89
<i>Smjernice za djelovanje</i>	90
AUTORICE I UREDNIK	91
O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU	93

SAŽETAK

Kada govorimo o stanju na polju rodne ravnopravnosti i ljudskih prava žena u protekle tri godine, nekoliko je tema koje su posebno značajne, a jedna je sa razlogom najviše dominirala kako u javnom diskursu tako i unutar samog feminističkog pokreta.

To je oblast **nasilja u porodici, femicida i rodno zasnovanog nasilja**. Veliki broj slučajeva femicida, odnosno ubistava žena zato što su žene motiviranih mržnjom i rodnim predrasudama, već godinama snažno odjekuje kroz bosanskohercegovačko društvo. Svi ovi slučajevi su u potpunosti ogolili nedostatke sistema, ali i duboku ukorijenjenost rodni predrasuda u društvu. Ovo je tema o kojoj feministički pokret, stručna javnost te branitelji i braniteljice ljudskih prava govore godinama. Međutim, ubistva i nasilje muškaraca nad ženama dobili su pažnju i šire javnosti, medija te političkih aktera. Dok je konsenzus oko alarmantnosti ovog pitanja i potrebe da se pruži jak i sistemski odgovor vidljiv, snažan i agilan odgovor donosilaca odluka i vlasti nažalost je izostao. Od bezbroj primjera koji ovo potvrđuju izdvajaju se činjenica da u momentu objavljivanja ovog izvještaja Federacija BiH još nije izmijenila Krivični zakon kako bi ga uskladila sa Istanbulskom konvencijom, te da je Republika Srpska povukla veoma napredan, prema sudu stručne javnosti, tekst Zakona o zaštiti od nasilja u porodici pod pritiskom populističkih, ultrakonzervativnih i klerikalnih organizacija civilnog društva.

Ovaj izvještaj ostavio je poseban prostor analizi **mobilizacije antirodni aktera** u državi, koja se ogleda u sve jačem društvenom, političkom i kulturnom uticaju niza nevladinih i političkih aktera okupljenih oko populističkih ideja koje se suprotstavljaju ideji ljudskih prava i rodne ravnopravnosti. Oni šire moralnu paniku i dezinformacije ciljajući posebno feministički i LGBTI pokret. Ovaj fenomen nije nov, ali je postao vidljiviji i uticajniji, stoga ga je neophodno u potpunosti rasvijetliti, te široj javnosti približiti njegov razvoj i glavne aktere.

Nadalje, u oblasti **seksualnog i reproduktivnog zdravlja** zabilježili smo prakse zdravstvenih ustanova koje idu protiv autonomije žene da odlučuje o svom tijelu pa čak i tako daleko da određeni predstavnici zdravstvenog sektora proizvoljno tumače ili odbijaju da primjenjuju pozitivnopravne propise koji uređuju ovu oblast.

Rodni jaz kada je u pitanju **politička participacija žena** ostaje nepromijenjen. Pozitivni iskoraci su napravljeni u vezi sa porodijskim naknadama u FBiH, s tim da one i dalje nisu u potpunosti usklađene u svim kantonima. Značajniji iskorak nije zabilježen u sferi **ekonomskih i socijalnih prava** kroz prilagođene i rodno osjetljive politike iz oblasti ekonomije brige i usklađivanja privatnog i poslovnog života prvenstveno zbog manjka svijesti kod donosilaca odluka o značaju eliminiranja rodnog jaza.

Kao i svake godine, nadamo se da će ovaj izvještaj koristiti stručnoj javnosti, medijima, aktivističkom pokretu, ali i široj javnosti te potaknuti argumentiranu diskusiju te biti osnov za što kvalitetnije propise i politike iz oblasti rodne ravnopravnosti u BiH.

METODOLOGIJA IZRADE IZVJEŠTAJA

Ovaj izvještaj analizira pravni i institucionalni okvir u Bosni i Hercegovini, te ističe njegove nedostatke i nivo primjene u kontekstu rodne ravnopravnosti. Fokus je na četiri ključne oblasti: socio-ekonomska prava, seksualno i reproduktivno zdravlje, učešće u političkom životu i procesima odlučivanja, te rodno zasnovano nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Struktura izvještaja prati kontinuitet izvještavanja i omogućava praćenje promjena tokom prethodnog trogodišnjeg perioda.

Osmi Narandžasti izvještaj prvenstveno se bavi ljudskim pravima žena u BiH, kroz analizu pravnih, institucionalnih i društvenih faktora koji doprinose njihovoj neravnopravnosti i čestim kršenjima njihovih prava. Izvještaj daje pregled trenutnog stanja u prethodne dvije godine, mapira inicijative i napore različitih aktera te pruža preporuke i smjernice za daljnji rad.

Prilikom izrade izvještaja primijenjeni su različiti metodološki pristupi. Osnovu čine postojeća istraživanja i analize, kao i podaci koje Sarajevski otvoreni centar, druge nevladine i međunarodne organizacije kontinuirano prikupljaju. U analizi pravnog okvira korištena je dogmatsko-normativna metoda, dok su podaci institucija dobijeni kroz upitnik koji im je dostavljen.

Sa 8. izdanjem izvještaja uvodi se novina da se, pored standardnih oblasti koje izvještaj pokriva, posebna pažnja posveti jednom od pitanja aktuelnom za postojeći period. Za ovaj izvještaj, izabrana je analiza i istraživanje o mobilizaciji antirodnih aktera u BiH. Više o ciljevima i samoj metodologiji istraživanja u poglavlju Antirodni otpori, djelovanje i narativi u Bosni i Hercegovini.

POZITIVNE I NEGATIVNE PRAKSE

POZITIVNE PRAKSE

Usklađivanje Krivičnog zakona Distrikta Brčko sa Istanbulskom konvencijom

Početakom 2024. Skupština Brčko distrikta BiH usvojila je izmjene Krivičnog zakona BD BiH. Prvi put je u BiH definisano krivično djelo silovanja kao spolni odnos bez pristanka, a zastarjelost za krivična djela protiv spolnog integriteta, braka i porodice koja su učinjena na štetu djeteta počinje teći od dana punoljetstva žrtve. Zakon predviđa i nova krivična djela kao što su genitalno sakaćenje ženskih spolnih organa, prisilna sterilizacija, proganjanje, psihičko nasilje i spolno uznemiravanje, te je proširena skupina zaštićenih karakteristika u okviru krivičnog djela javnog izazivanja i podsticanja nasilja i mržnje koja sada, između ostalog, uključuje spol, seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Porodiljsko odsustvo: formulari za ostvarivanje prava na naknadu

U Kantonu Sarajevo tri općine su izmijenile formulare za ostvarivanje naknade umjesto plate za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva. Na inicijativu Sarajevskog otvorenog centra, Općina Centar, Novi Grad i Novo Sarajevo uvele su neutralni termin *roditelj* kojim se šalje poruka da i očevi mogu ostvarivati porodiljsku naknadu.

Porodiljske naknade

U odnosu na posljednji izvještajni period, došlo je do unapređenja stanja u pogledu visine porodiljskih naknada. U Kantonu Sarajevo izjednačene su naknade za zaposlene i nezaposlene porodilje i one sada iznose 1261 KM.¹ Zeničko-dobojski kanton je također izjednačio porodiljske naknade za zaposlene i nezaposlene porodilje,² a isto je učinila i Skupština Bosansko-podrinjskog kantona usvajanjem Zakona

1 Nezaposlene porodilje dobijaju puni iznos, dok se zaposlenim porodiljama isplaćuje razlika do iznosa od 1261 KM.

2 Skupština Zeničko-dobojskog kantona: [www.zdk.ba](https://zdk.ba/vijesti/10037-skupstina-zdk-usvojila-izmjene-zakona-od-1-septembra-porodiljne-naknade-1-000-00-km). Preuzeto s: <https://zdk.ba/vijesti/10037-skupstina-zdk-usvojila-izmjene-zakona-od-1-septembra-porodiljne-naknade-1-000-00-km> (29.11.2024)

o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica s djecom.³ U Tuzlanskom kantonu nezaposlene porodilje će također ostvarivati naknadu u iznosu od 1000 KM, a zaposlenim porodiljama čija je naknada manja od 1000 KM bit će isplaćena razlika.⁴ Nažalost, i dalje postoji neravnopravnost među porodiljama, jer porodiljske naknade još uvijek nisu ujednačene na nivou Federacije BiH.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike obezbijedilo je isplatu jednokratnih porodiljskih naknada u iznosu od 1000 KM za svu djecu rođenu u 2024. godini. Podnošenje zahtjeva za ostvarivanje prava na jednokratnu pomoć olakšano je kreiranjem online platforme ePorodilja.⁵

Reakcija advokatske komore na istupe advokata Omara Mehmedbašića

Jedan od pozitivnih primjera koje vrijedi istaći jeste reakcija Regionalne advokatske komore. Naime, po prijavi Sarajevskog otvorenog centra, Fondacije CURE i Ženske mreže komora je pokrenula disciplinski postupak protiv advokata Omara Mehmedbašića. On je u izjavi za medije branio svog klijenta optuženog za ubistvo svoje žene i ranije osuđenog za nasilje u porodici tvrdeći, između ostalog, da je optuženi volio svoju žrtvu.⁶ Regionalna advokatska komora izrekla je advokatu kaznu u vidu javne opomene i novčane kazne od 100 KM. Postupajuća sutkinja naložila mu je upućivanje izvinjenja svim ženama i organizacijama SOC, CURE i Ženskoj mreži uz obavezu da javno izvinjenje uputi na objavu portalu N1 info.⁷ Premda se kazna od 100 KM čini niskom, napominjemo da u prijavi nije bio postavljen zahtjev za izricanjem novčane kazne, što znači da je disciplinski sud otišao korak dalje.

3 Skupština Bosansko-podrinjskog kantona. Preuzeto s: <https://bpkg.gov.ba/media/images/2024/03/Zakon-i-izmjenama-i-dopunama-Zakona-o-socijalnoj-zastiti.pdf> (29.11.2024)

4 Skupština Tuzlanskog kantona, Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom TK (drugi prečišćeni tekst). Preuzeto: https://skupstinatkn.gov.ba/Dokumenti/sl_novine/2023/Slu%C5%BEbenenovineTKBR.18-20223.pdf (29.11.2024)

5 Federalno ministarstvo rada i socijalne politike. https://eporodilje.fmrsp.gov.ba/?trk=public_post_main-feed-card_reshare-text#/portal/pocetna (29.11.2024.)

6 N1 info, ba.n1info.com. Preuzeto s: <https://n1info.ba/vijesti/advokat-anela-becirovic-imat-cemo-svjedoke-da-je-emiru-puno-volio-i-nikada-nije-bio-nasilan/> (29.11.2024)

7 N1 info, ba.n1info.com. Preuzeto s: <https://n1info.ba/vijesti/regionalna-advokatska-komora-kaznila-omara-mehmedbasica-i-izrekla-mu-javnu-opomenu/> (29.11.2024)

NEGATIVNE PRAKSE

Uklanjanje Nacrta zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u RS-u iz parlamentarne procedure

Vlast u Republici Srpskoj stala je na stranu konzervativnih organizacija i inicirala izmjene Krivičnog zakonika RS kojim se briše rodni identitet kao zaštićena karakteristika iz svih odredbi zakonika. Ovaj potez je uslijedio nakon što je izrađen Nacrt zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u RS-u. Udruženje „Roditelji za prava djece“ se *protivilo davanju specijalnih, posebnih prava pripadnicima LGBT zajednice i davanju mogućnosti da se LGBT i rodna ideologija propagira djeci u školama*. Reakcije i komentari nevladinih organizacija koje zagovaraju za ljudska prava žena i LGBTI osoba nisu uvažene, te je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama, koji je trebao u značajnoj mjeri da zaštiti žrtve od nasilja, povučen, nakon čega je uslijedilo brisanje rodnog identiteta kao zaštićene karakteristike iz Protokola za zaštitu djece od nasilja, zanemarivanja i zlostavljanja, te Krivičnog zakonika RS-a.⁸ Udruženje „Roditelji za prava djece“ otišli su korak dalje i zahtijevali od Ustavnog suda RS ispitivanje ustavnosti pojma *gender* u odluci o osnivanju Gender centra – Centra za jednakost i ravnopravnost polova RS. Ustavni sud je utvrdio da ovaj naziv nije u skladu s Ustavom RS jer riječ *gender* ne pripada nijednom od jezika koji su u zvaničnoj upotrebi.⁹

Tromost donosilaca odluka u FBiH u pogledu usklađivanja Krivičnog zakona sa Istanbulskom konvencijom

U trenutku finaliziranja izvještaja očekuje se usvajanje Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH. Ipak, u proteklom periodu svjedočili smo izuzetno sporom procesu izmjene zakona pored brojnih pritisaka javnosti, civilnog društva i struke.

8 ba.n1info.com. Preuzeto s: <https://n1info.ba/vijesti/nsrs-protjeruje-rodni-identitet-iz-kriv-icnog-zakonika-rs/> (29.11.2024)

9 Ustavni sud Republike Srpske. *Saopštenje za javnost sa 316. sjednice Ustavnog suda Republike Srpske*. Preuzeto s: <https://www.ustavnisud.org/Doc.aspx?cat=12&sub-cat=27&id=849&lang=bos&tekst=2562> (29.11.2024)

Prekid trudnoće: ograničena dostupnost, nezakonito djelovanje pojedinih organa uprave i nevladini akteri koji se protive

Uprkos jasnim zakonima koji garantuju pravo na abortus, žene u Bosni i Hercegovini nemaju jednake uslove da urade abortus na zahtjev. Dostupnost tretmana i cijene – koja ide do 600 KM – razlikuje se u kantonima. U nekim kantonima abortusi se nikako ne izvode.

Prepoznata je negativna praksa da zdravstveni radnici_e odbijaju da pruže usluge prekida trudnoće iz osobnih shvatanja (tzv. priziv savjesti), a u pojedinim kantonima se osobnim stavovima rukovode i institucije u oblasti zdravstva. U Ministarstvu rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Kantona 10 smatraju da pitanje abortusa treba biti riješeno na način da se abortus u potpunosti zabrani u BiH. Na upit su dostavili informaciju da se u javnim ustanovama ovog kantona trenutno ne izvode pobačaji. „Zdravstvene ustanove koje izvode abortuse zapravo gube svoj smisao da brinu o životu svakog ljudskog bića od začeća do prirodne smrti. Naime, život počinje začećem, to se uči u školi, na fakultetima i u pitanju je nesporna činjenica, bez obzira što netko želi pregovarati o vremenu početka života”, smatraju u ovom Ministarstvu, gdje abortus ne vide kao medicinsko nego moralno pitanje.¹⁰

Kao negativnu praksu izdvajamo pojavu sve većeg broja grupa, organizacija i pojedinaca_ki koji se protive abortusu i zagovaraju njegovu zabranu. Više o tome u poglavlju Seksualno i reproduktivno zdravlje.

Antirodni otpori, djelovanje i narativi u Bosni i Hercegovini

Uočava se porast djelovanja aktera koji imaju obilježja antirodnih politika, posebno u entitetu Republika Srpska. To su akteri koji pružaju otpor zakonskim unapređenjima, pravima žena i LGBTI osoba, a djeluju i u polju obrazovanja, nevladinog sektora, politike i vjerskih zajednica. Više o temi u poglavlju ovog izvještaja pod nazivom Antirodni otpori, djelovanje i narativi u Bosni i Hercegovini autorice Zlatiborke Popov Momčinović.

¹⁰ Više u istraživanju: <https://soc.ba/zagovaranje-zabrane-i-protivljenje-abortusu-u-bosni-i-hercegovini-organizacije-inicijative-i-pojedinci/>

PRIORITETNE MJERE KOJE TREBA PODUZETI

Pokazati posvećenost za provedbu Istanbulske konvencije i borbu protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja

Svi nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini imaju još mnogo posla na suzbijanju rodno zasnovanog nasilja te unapređivanju zakonodavnog i institucionalnog okvira za intenzivniju borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama.

Neophodno je u narednom periodu uskladiti Krivični zakon Federacije BiH, te raditi na usklađivanju zakona o zaštiti od nasilja u porodici s konvencijom. Također, neophodno je svim krivičnim zakonima u BiH regulirati i kriminalizirati seksistički i mizogini govor te pozivanje na nasilje prema ženama i rodno zasnovano nasilje. Dodatni naponi moraju se uložiti u osiguravanje zakonskih osnova te finansijskih sredstava za funkcionisanje sigurnih kuća i pružanje adekvatne zaštite žrtvama nasilja. Da bi se adekvatno suočilo s problemom rodno zasnovanog nasilja, neophodno je putem škola i medija raditi na dizanju svijesti javnosti o štetnosti ovakvog ponašanja te eliminaciji rodno zasnovanih stereotipa i predrasuda.

Omogućiti neometan pristup zdravstvenim uslugama od značaja za seksualno i reproduktivno zdravlje žena i planiranje porodice

Na nivoima entiteta, kantona i Brčko distrikta, neophodna je izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta zdravstvenih ustanova za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Zdravstvene institucije moraju provoditi obuke o ravnopravnosti spolova za zdravstvene radnike_c kako bi se osiguralo pružanje zdravstvenih usluga kojima se uzimaju u obzir različite potrebe i interesi žena i muškaraca. Veća pažnja mora se dati podizanju svijesti o pravilnoj brizi o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, osiguravanju dostupne kontracepcije i muškarcima i ženama, te pristupu zdravstvenoj zaštiti marginaliziranih grupa žena, posebno žena s invaliditetom. Neophodno je dodatno raditi i na implementaciji entitetskih zakona i

uspostavljanju jedinstvene procedure provođenja prekida trudnoće u cijeloj BiH. Potrebno je unaprijediti i Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom FBiH, te usvojiti istovjetan zakon u Republici Srpskoj, kako bi se biomedicinski potpomognuta oplodnja na jedinstven način regulirala u bh. entitetima i kako bi se omogućio individualiziran pristup svakom paru.

Unaprijediti zakonski i institucionalni okvir za usklađivanje privatnog i poslovnog života

U cilju ostvarivanja uvjeta za usklađivanje privatnog i poslovnog života bitno je usvojiti zakonske izmjene, politike i razviti mjere podrške porodici u pogledu adekvatnog reguliranja pitanja i blagovremenog isplaćivanja porodijskih naknada (i zaposlenih i nezaposlenih porodijskih). Potrebno je, potom, omogućiti svima jednaku dostupnost predškolskih ustanova brige za djecu, s tim da kantoni trebaju posebno razmotriti subvencioniranje ili dodatne poticaje za pristup vrtićima djeci iz socijalno ugroženih porodica te porodica s niskim primanjima. Također, potrebno je promovisati rodno senzibilne modele roditeljstva i porodičnog života, poticati muškarce da koriste roditeljsko odsustvo i učestvuju u brizi o porodici u slučajevima odsustva s posla zbog bolesti, njegovanja člana porodice itd. Prilikom kreiranja politika i mjera bitno je razmotriti i predvidjeti osnivanje i subvencioniranje pristupa predškolskim ustanovama, dnevnim centrima za djecu sa poteškoćama u razvoju, ustanovama za starije članove porodice i sl. čime bi se smanjio teret brige koji pada na žene unutar porodice i otežava njihovo usklađivanje poslovnog i privatnog života.

Unaprijediti zakonski okvir za ravnopravnost muškaraca i žena u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti

Iako je Izborni zakon usklađen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH, te su stranke obavezne uključiti na kandidatske liste najmanje 40% manje zastupljenog spola, ova mjera nije postigla svoj cilj. S obzirom na to da se radi o afirmativnoj mjeri koja za cilj ima osigurati ravnopravno učešće žena i muškaraca, neophodno je uvesti mehanizme jednake onima koji važe za učešće konstitutivnih naroda u ovim tijelima. Također, žene u BiH čine 51% stanovništva, te je neophodno postojeću kvotu od 40% promijeniti u 50% da bi odražavala društvenu stvarnost kao i

interese stanovništva. Da bi se obezbijedila ravnopravna zastupljenost žena u izvršnoj vlasti, također je neophodno izmijeniti Zakon o Vijeću ministara, zakone o vladama i ministarskim imenovanjima entiteta i kantona tako da, na način kojim obezbjeđuju učešće konstitutivnih naroda, obezbijede i učešće bar 40% žena u ovim tijelima.

ANTIRODNI OTPORI, DJELOVANJE I NARATIVI U BOSNI I HERCEGOVINI

UVOD

Antirodno djelovanje, odnosno antirodna mobilizacija i pokreti koji nastaju kao rezultat ovog djelovanja i narativa koji se šire u javnom prostoru, predstavlja širi, globalni fenomen. Većina autorki i autora smatra da se ne radi o pukom nastavku antifeminizma i klasične homofobije, već da je riječ o novom fenomenu koji je uspješno iskoristio podjele u feminističkom pokretu, krizu ljevice, uspon tzv. identitarnih politika i desnog populizma za svoju profilaciju.¹¹ Značajan je i uticaj ekonomske krize i recesije, neoliberalne politike štednje i pojačanih migracija na antirodnu mobilizaciju u Evropi.¹² Ovi faktori i posebno kriza maskuliniteta i uspjesi feminističkog i LGBTI pokreta kod određenih slojeva u društvu proizveli su moralnu paniku, a talas evangelizacije u katoličkoj crkvi i protestantskim denominacijama pospješio je izražavanje ovih strahova i nelagode.¹³

Značajan *novum* je da su oni koji se suprotstavljaju ravnopravnosti zapravo preuzeli pojmove kao što su rod i feminizam i preoznačili ono što su liberalni glasovi pokušavali artikulirati posljednjih decenija, i

11 Vidi: Grzebalska, W. Kováts, E., & Pető, A. Gender as symbolic glue: how 'gender' became an umbrella term for the rejection of the (neo)liberal order. HAL open science, 2017; Paternotte, D. & Kuhar, R. Disentangling and Locating the "Global Right": Anti-Gender Campaigns in Europe. *Politics and Governance*, 6 (3), 2018.; Corredor, E. S. Unpacking "Gender Ideology" and the Global Right's Antigender Countermovement. *Signs*, 44 (3), 2019.

12 Kováts, E., & Pető, A. Anti-gender discourse in Hungary: A discourse without a movement. In R. Kuhar & D. Paternotte (eds). *Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality*, 2017, p. 118.

13 Kuhar, R. & Paternotte, D. (eds). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality*. London & New York, Rowman & Littlefield International, 2017, p. 13.

na taj način povećali konfuziju među prosječnim građanima.¹⁴ Dalje, preuzeli su diskurs ljudskih prava i načine borbe koje je koristio feministički i LGBTI pokret (npr. šetnje uz glasnu muziku) i upotrebu tzv. demokratskih alata (javne diskusije, peticije, referendum), što ih čini drugačijim u odnosu na ranije poznate konzervativne otpore rodnoj ravnopravnosti.¹⁵ S tim u vezi, Kuhar i Paternotte (2017) prave distinkciju između starih i novih aktera, kao i njihovih saveznika iz političke, religijske sfere kao i naučne zajednice. Starim antirodnim akterima obično se smatra Katolička crkva i konzervativni instituti u SAD-u povezani sa hrišćanskom desnicom, koji predstavljaju važno uporište tradicionalnom poimanju rodnih uloga u društvu i ljudske seksualnosti. S druge strane, zamah novih organizacija i grupa, od kojih su neke motivisane projektom evangelizacije kao što je katolički *Opus Dei* pa sve do grupa „zabrinutih roditelja“ ili „zabrinutih građana“ potvrđuju da je riječ o prilično šarolikom sastavu.¹⁶ Važno je i djelovanje transnacionalnih organizacija, kao što je na primjer *Međunarodna organizacija za porodicu* koja kroz projekat *Svjetski savez porodica* okuplja hrišćanske fundamentaliste širom svijeta s ciljem zaštite tzv. prirodne porodice.¹⁷ Potrebno je takođe napomenuti da ove aktere često nije lako locirati, s obzirom na nedostatak transparentnosti u radu, posebno kada je riječ o ciljevima, aktivnostima, komunikaciji i nadasve finansijskim i drugim transakcijama.¹⁸ Često koriste „strategiju kameleona“ odnosno „vuka u jagnjećoj koži“ – predstavljaju se u pozitivnom svjetlu, pozivaju na moralne vrijednosti i pravo na slobodu govora, dok u suštini podstiču diskriminaciju i ograničavanje ljudskih prava i sloboda onih koje vide kao prijetnju.¹⁹

Pojam rod, rodna ideologija i rodna teorija nisu slučajno izabrani s obzirom da se mogu popunjavati različitim, nerijetko međusobno

¹⁴ Ibid., p. 10.

¹⁵ Paternotte, D. & Kuhar, R. Disentangling and Locating the “Global Right”: Anti-Gender Campaigns in Europe, p. 10.

¹⁶ Mayer, S. & Sauer B. “Gender ideology” in Austria: Coalitions around an empty signifier. In: R. Kuhar & D. Paternotte (eds). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality*, p. 27.

¹⁷ McEwen, H., & Narayanaswamy, L. *The international anti-gender movement: understanding the rise of anti-gender discourses in the context of development, human rights and social protection* (No. 2023-06). UNRISD Working Paper, 2023, pp. 10, 11.

¹⁸ Desperak, I. The Anti-Gender Movement and its Central and East European Main Actors. *Polish Political Science Review/Polski Przegląd Politologiczny*, 11 (2), 2023, p. 17.

¹⁹ Ibid., pp. 16, 17.

kontradiktornim idejama.²⁰ Takođe, riječi kao što su *gender* i izrazi kao „genderizam“ zvuče zlokobno i strano u većini kulturnih konteksta i zamijenile su „feminizam“ u globalnoj desničarskoj retorici, čime se kreira slika o pokretu za rodnu ravnopravnost kao moćnom i stranom „kolonizatoru”.²¹ Takođe, anti-EU i antizapadni sentimente izdašno se koriste u antirodnom narativima i daju važan zamajac antirodnom djelovanju u nekim dijelovima svijeta.²² I dok se antirodne kampanje vode globalno, na specifičan način se prilagođavaju lokalnom kontekstu, političkim strukturama i prilikama u određenom društvu.²³

CILJEVI I METOD

Cilj ovog istraživanja je razumijevanje antirodnog djelovanja u bh. društvu u duhu veberovske razumijevajuće sociologije, bez namjere etiketiranja ili podsmjehivanja, ali s pozicije važnosti zaštite demokratskih vrijednosti i ljudskih prava, s posebnim akcentom na prava žena i LGBTI osoba. Pri tome je korištena desk-analiza odnosno analiza dokumenata, *online* medijskih sadržaja, veb-stranica organizacija, crkava i vjerskih zajednica, i objava na društvenim mrežama, a konsultovana je relevantna naučna i aktivistička literatura. Obavljeni su i dubinski intervjui i fokus-grupe tokom oktobra, novembra i decembra 2024. godine. Za intervjue i fokus-grupe odabrane su osobe koje se zalažu za rodnu ravnopravnost u sferi svog profesionalnog i aktivističkog angažmana, odnosno imaju relevantna saznanja i iskustva o djelovanju antirodnih aktera. Kvalitativni metodološki pristup je omogućio sticanje dubljih uvida u načine na koji ovi akteri pokušavaju da djeluju i artikulišu svoje stavove s namjerom da utiču na javne politike i pravce društvenih kretanja u BiH. Međutim, postoje i ograničenja. Naime, antirodni akteri ne djeluju uvijek na očigledan, javan i transparentan način, a oni koji ih podržavaju nisu nužno svjesni da su dio antirodne mobilizacije. Zatim, kompleksan politički sistem i podjele u društvu predstavljaju prepreku za djelovanje progresivnih

20 Mayer, S. & Sauer B. “Gender ideology” in Austria: Coalitions around an empty signifier, p. 24, 36.

21 Korolczuk, E., Graff, A. Gender as ‘Ebola from Brussels’: The Anti-colonial Frame and the Rise of Illiberal Populism, *Signs*, 43(3), 2018, p. 799.

22 Paternotte, D. & Kuhar, R. Disentangling and Locating the “Global Right”: Anti-Gender Campaigns in Europe, p. 9.

23 Norocel, C. O. & Paternotte, D. The Dis/Articulation of AntiGender Politics in Eastern Europe: Introduction, *Problems of Post-Communism*, 70 (2), 2023, p. 124.

društvenih pokreta, ali dijelom sprečavaju i artikulisanije i uvezanije djelovanje antirodnih aktera. Takođe, u bh. društvu rodna ravnopravnost nije dio društvenog i političkog *mainstreama* pa su, sljedstveno, i sami otpori često fragmentarni i nedovoljno artikulisani. No, upravo u recentnom periodu dolazi i do jasnije profilacije antirodnog djelovanja u smislu korištenja roda kao glavne matrice za izražavanje zabrinutosti zbog stanja u društvu i otpora javnim politikama i reformama u BiH, a što je po Paternotteu i Kuharu *differentia specifica* antirodnih aktera.²⁴

Da bi se bolje razumjela profilacija antirodnog djelovanja u BiH, locirali eksplicitni antirodni akteri i njihovi saveznici, korištena je procesna analiza koja omogućava sticanje dinamičnog i kontekstualiziranog uvida u ovaj fenomen. Naime, najčešći povodi za antirodne mobilizacije su potpisivanje odnosno ratifikovanje Istanbulske konvencije, najava ili donošenje zakona o istospolnim brakovima ili partnerstvu, uvođenje određenih reformi u oblasti obrazovanja odnosno orodnjavanje nastavnih sadržaja, a usmjerene su i na oduzimanje ranije stečenih prava, posebno reproduktivnih prava žena. Prvi dio ove studije se fokusira upravo na kristalizaciju otpora koji su se javljali prilikom unapređenja zakonske regulative, uvođenja novih obrazovnih programa ili reformi, kao i prilikom LGBTI organizovanja i istupanja u javnost. Drugi dio studije fokusira se na recentne, vidljive antirodne aktore koji u značajnoj mjeri koriste rod i odgovarajuće sintagme kao jednu od strategija svog djelovanja odnosno mete protiv koje kristališu narative i napade, te su analizirane i taktike koje koriste. Treći dio analizira kakve narative odnosno aktivnosti sprovode oni koji se smatraju njihovim najvažnijim saveznicima – političari i crkve i vjerske zajednice.

1. BOSNA I HERCEGOVINA – OD PROTO OTPORA DO ANTIRODNE MOBILIZACIJE

Postsocijalističko i postkonfliktno bh. društvo, u kojem etnokratija oblikuje ne samo politički i javni život već u velikoj mjeri utiče i na ljudsku svakodnevnicu u društvu poluperiferije, povoljno je tlo za širenje antirodnih narativa. Politike podjela i straha koje elite kontinuirano proizvode s ciljem ostanka na vlasti dovele su do rastakanja društvenog

24 Paternotte, D. & Kuhar, R. Disentangling and Locating the “Global Right”: Anti-Gender Campaigns in Europe, p. 8.

tkiva i do kreiranja konstantne društvene konfuzije koja pogoduje lakšem prihvatanju rigidnih ideja, kako starih tako i novih. S druge strane, u BiH je došlo do značajnog unapređenja zakonskog okvira, a što se pripisuje ogromnom prisustvu stranog faktora oličenog u tzv. zapadnom dijelu međunarodne zajednice u periodu nakon rata, i naslijeđu socijalističke emancipacije „koja se ograđivala od vjerskih doktrina i davala prioritet obrazovanju žena, cijenila njihov rad i tretirala sada osporavana pitanja poput abortusa relativno liberalno“. ²⁵ Neartikulisane antirodne narative prilikom ovih prvih unapređenja proizlazi iz više uzroka, a jedan je i nepostojanje prave namjere da se ova unapređenja istinski sprovedu i zažive, i uglavnom su donijeta radi prilagođavanja međunarodnim standardima bez podsticanja šire deliberacije. No, ključni faktor je činjenica da su antirodne mobilizacije (od kojih je najznačajnija ona u Francuskoj koju je pokrenula organizacija *La Manif pour Tous*) ²⁶ krenule kasnije, tokom 2012. i 2013. godine.

1.1. Unapređenja zakona i otpori

Zakon o ravnopravnosti spolova je donijet 2003. godine, i učesnice ovih procesa su istakle da su neki politički akteri reagovali tako što su postavljali pitanja da li to znači da nećemo moći da pričamo viceve o plavušama i „zviždimo za dobrom ženom“. ²⁷ Ova banalizacija je svakako jedna od taktika djelovanja antirodne aktera koji na potcjenjivački način tretiraju pitanja koja se tiču rodne ravnopravnosti. Sagovornice iz akademske zajednice smatraju da sâm zakon predstavlja otpor rodu jer se u suštini drži binarne definicije pola koja protežira heteronormativnost. ²⁸ Značajan iskorak predstavlja donošenje *Zakona o zabrani diskriminacije* iz 2009. godine. Izmjenama i dopunama iz 2016. konačno su seksualna orijentacija i rodni identitet ispravno

25 Halilović, M. *Rod i nasilni ekstremizam u Bosni i Hercegovini. Policy dokument*. Sarajevo, Atlantska inicijativa, 2023, str. 10.

26 La Manif pour Tous je organizacija koja je pokrenula masovnu mobilizaciju u Francuskoj protiv namjere predsjednika Olanda da se ozakone istospolni brakovi 2012. godine. Učesnici i učesnice protesta su nosili transparentne na kojima je pisalo „Stop gender“ i „Ne rodnoj teoriji“, a što je potom podstaklo slične mobilizacije i u drugim državama svijeta. Kuhar, R., & Pajnik, M. Re-nationalizing Citizenship and Democratic Backsliding: Anti-gender Mobilizations in Central-Eastern Europe. In *The Palgrave Handbook of Gender and Citizenship*, Cham, Springer International Publishing, 2024, p. 365.

27 Popov-Momčinović, Z. *Aktivizam u ženskom pokretu u Bosni i Hercegovini – Izazovi, iskoraci i društvene promene*. Sarajevo, Fondacija CURE, 2024, str. 150.

28 Vidi: Banović, D. *Prava i slobode LGBT osoba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo, Sarajevo otvoreni centar, 2011.

terminološki imenovani kao osnova diskriminacije, a pored njih i spolne karakteristike.²⁹ No, zanemarljiv broj prijavljenih slučajeva odnosno presuda za diskriminaciju na osnovu ovih karakteristika pokazuje da postoje institucionalni otpori. To se vidi i u činjenici da, na primjer, država ne organizuje potrebne edukacije sudija i tužilaca, već to čini isključivo civilno društvo.³⁰ Aktivistkinja i novinarka sa kojom je obavljen intervju tako navodi da je „**čitavo bh. društvo antirodno**“.

Ovaj problem je prisutan i kada je riječ o nasilju u porodici, iako je BiH bez problema ratifikovala **Istanbulsku konvenciju** Savjeta Evrope. I dok su u susjednoj Hrvatskoj organizovani masovni protesti protiv Istanbulske konvencije, u BiH se o konvenciji malo zna i napredak u postizanju planiranih ciljeva je ograničen.³¹ Inače, konvencija je čest povod za izražavanje antirodnih narativa i za antirodnu mobilizaciju u nekim evropskim zemljama, tako da je jedan dio država u međuvremenu i povukao svoj potpis. U BiH se konvencija dosad nije u značajnoj mjeri problematizovala sa tog aspekta u javnom diskursu, i zabilježeni su uglavnom sporadični slučajevi, na primjer na 72. redovnom sastanku Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine.³² No, sa antirodne pozicije je zapravo govorio biskup Nikola Kekić, delegat Biskupske konferencije Hrvatske, pri čemu je istakao da biskupi podržavaju borbu protiv nasilja nad ženama i djecom, ali upozoravaju i na potencijalnu štetu od Istanbulske konvencije kojom se *nedovoljno pojašnjenim pojmovima na mala vrata želi u društvo uvesti rodna ideologija... i pozivaju da se s ratifikacijom spomenute Konvencije ne ide olako*.

Otpor u tom periodu je ostao uglavnom u ovakvim, sporadičnim komentarima, ali zakoni i dalje nisu usklađeni sa Istanbulskom konvencijom. Dešavanja 2023. i 2024. u Republici Srpskoj pokazuju da se i povodom unapređenja zakona koji se tiču nasilja u porodici sada eksplicitno artikulišu antirodni otpori, i dešava antirodna mobilizacija. Po riječima sagovornice iz akademske zajednice, sve što sadrži pojam *rod* u svom nazivu nailazi na otpor i nerazumijevanje u BiH, pa tako i rodno zasnovano nasilje.

29 Bošnjak, E. et al. *Rozi izvještaj 2017. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2017, str. 12.

30 Brković, A. et al. *Rozi izvještaj 2023. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2023, str. 21.

31 <https://www.vecernji.ba/vijesti/istanbulska-konvencija-ni-nakon-pet-godina-nije-zaustavila-nasilje-nad-zenama-1246686>

32 <https://www.bkbi.ba/info.php?id=1029>

Takođe, u FBiH se donošenje **zakona o istospolnom partnerstvu** odugovlači još od 2018. godine.³³ Političarka koja se zalagala za uvođenje ovog zakona navodi kako se stvara specifična klima tihog otpora u parlamentu kada se ovo pitanje i pomene na sjednici.³⁴ Budući da se antirodna mobilizacija često dešava kada su u pitanju zakoni koji, navodno, narušavaju tradicionalni koncept braka i zajedničkog života, nedonošenje zakona i odsustvo šire deliberacije je spriječilo jače antirodne artikulacije.

1.2. LGBTI organizovanje i otpori u javnom djelovanju

LGBTI osobe su se dugi niz godina suočavale sa preprekama u organizovanju i tek će se 2004. registrovati organizacija Q, čime BiH značajno kasni za drugim zemljama u regiji.³⁵ Organizacija Q 2007. najavljuje i održavanje prvog *queer* festivala u BiH, a što je trigerovalo kontradjelovanje političara na desnici (posebno SDA), Islamske zajednice BiH i medija.³⁶ Sve je kulminiralo nasiljem kada su pripadnici vehabija izašli na ulice Sarajeva, uzvikivali *Allahu Ekber* (Bog je veliki) i fizički napali učesnice i učesnike festivala. Tada su glavni antirodni akteri u *proto* smislu bile selefije jer predstavljaju „pogodne druge“ kada treba identifikovati protivnike rodnoj ravnopravnosti budući da se i vjernici koji praktikuju tradicionalni bosanski islam ograđuju od njih.³⁷ Novi napad je počinila grupa maskiranih mladića na festivalu Merlinka 2014. u Sarajevu, iako je Sarajevski otvoreni centar događaj uredno prijavio policiji. O postojanju antirodnog otpora unutar institucija govori činjenica da policija nije pružila odgovarajuću zaštitu i da je tek četiri godine nakon napada donijeta osuđujuća presuda za jednog počinioca.³⁸

33 Adilović, A. et al., *Rozi izvještaj 2024. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar, 2024, str. 48.

34 Popov-Momčinović, Z. Women activists and women parliamentarians as actors of the political representation of women in Bosni and Herzegovina. What claims with what successes?, *Genero*, 27, 2023, str. 160.

35 Gavrić, S. (2011). LGBT/Queer aktivizam u Bosni i Hercegovini. U S. Gavrić, L. Huremović & M. Savić (ur.). Čitanka Lezbejskih i gej ljudskih prava. Prvo, bosanskohercegovačko izdanje (111–117). Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar & Fondacija Heinrich Böll, 2011, str. 113.

36 Vidi: Durkalić, M. Bosanskohercegovački mediji i *Queer Sarajevo festival* U S. Gavrić, L. Huremović & M. Savić (ur.). Čitanka Lezbejskih i gej ljudskih prava. Prvo, bosanskohercegovačko izdanje (144–161).

37 Halilović, M. *Rod i nasilni ekstremizam u Bosni i Hercegovini. Policy document*, str. 11.

38 Dizdar, A. et al. *Rozi izvještaj 2019. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar, 2019, str. 25.

U Republici Srpskoj, LGBTI organizovanje je išlo još sporije. Tek 2014. godine registrovano je Banjalučko udruženje kvir aktivista (B.U.K.A.), koje je u saradnji sa Helsinškim parlamentom građana Banja Luka, Centrom za Mlade KVART i UNSA Geto organizovalo festival IDAHOT.³⁹ Ove aktivnosti su se održavale pod zaštitom policije, a zabilježeni su i brojni verbalni napadi na aktiviste i aktivistkinje organizacije B.U.K.A.⁴⁰ U međuvremenu, prisutan je trend gašenja organizacija usljed autoritarnih trendova i neprijateljske klime prema zajednici. U formalnom smislu danas se jedino udruženje *Kvart* iz Prijedora sistemski i strateški bavi LGBTI pravima u RS-u,⁴¹ dok su neke organizacije (kao što je na primjer *Oštra nula*) u nekim svojim aktivnostima obuhvatale i LGBTI teme. No ova, kao i druge organizacije koje se bave ljudskim pravima suočavaju se sa preprekama u korištenju prostora za rad udruženja, i u organizovanju radionica u školama. Marta 2023, kada je policija zapravo prepustila da desničarske i navijačke grupe fizički napadnu aktiviste i aktivistkinje u gradu na Vrbasu, nastavljen je trend povlačenja zajednice kao i odlaska iz zemlje, čime LGBTI osobe postaju faktički nevidljive: *Prije je bilo i poneki stiker na banderi, pa neki grafit, pa ono, povremeno se primjeti „eto mi smo tu, mi smo na ulicama, mi osvajamo prostor“, ali čini mi se da nema ni toga...* (Intervju, novinarka).

1.2.1. Povorka ponosa

Veliki pomak za zajednicu predstavlja održavanje Bh. povorke ponosa 2019. u Sarajevu, čime BiH postaje posljednja država u regionu koja je organizovala prajd, i to uz velike mjere sigurnosti. Dan prije održavanja prvog prajda održan je i kontraskup pod nazivom *Dan tradicionalne porodice*, a važnu ulogu u njegovom organizovanju imala je i stranka Narod i pravda (NiP). Na skupu se, kako je prenio *Dnevni avaz*, okupilo par stotina osoba, i neki su nosili transparente *Zna se sta je ključ, a šta brava, Zašto se ne poštuje volja većine, Podrška biološkom opstanku, Porodica je kompas koji nas vodi. Ona nas inspiriše da dosegamo velike visine i tješi kada povremeno padnemo*, a dijelili su se i roze i plavi baloni. Pročitani su i proglas na kojem je istaknuto „da je stub

39 <https://lgbti.ba/obiljezen-idahot-u-banjaluci/>

40 <https://lgbti.ba/idahot-2015-pregled-desavanja-u-bih/>

41 Brković, A. et al. *Rozi izvještaj 2023. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini*, str. 54.

porodice brak između muškarca i žene“;⁴² pozivalo se na volju većine, zaštitu tradicionalne porodice, te je izražen strah za biološki opstanak. Riječ je o tipičnim narativima odnosno taktikama koje koriste antirodni akteri pri artikulisanju otpora i zahtjeva.

Sličnu retoriku koristio je i predsjednik stranke Narod i pravda Elmedin Konaković, i njegov FB status (9. septembra 2019) predstavlja školski primjer kako se „pakuju“ antirodni narativi i prilagođavaju lokalnom kontekstu. Navodno, ne zagovara se diskriminacija, ali se ona podstiče: *Protiv smo svakog oblika diskriminacije. Ali smo i protiv povorke i svake vrste promocije seksualnih opredjeljenja*; ističe se važnost zaštite djece i mladih: *Nikada ruku necemo daci za zakone kojima se LGBTQ uvodi u obrazovanje, u kojima djeca sama sebi biraju spol, u kojima se teenagerima nude opcije promjene spola, u kojima se legalizuje brak istospolnih zajednica i sl.*; poziva se na volju većine i na korištenje demokratskih alata: *O tim se krupnim temama trebaju na referendumu izjasniti građani ove zemlje*; manjina, koja ima podršku „sa strane“, optužuje se za netoleranciju: *Povorka je iza sebe imala izuzetno jaku marketinsku, medijsku, pr i međunarodnu podršku. Dosli su je podržati aktivisti iz nekoliko zemalja...a vasa “beskrajna tolerancija” je na stub javnog srama razapela jednu pokrivenu djevojku zbog transparenta*; tzv. anti-EU diskurs („diktat EU“) povezuje se sa ratom devedesetih da bi se proizveo resentiman: *Jos jednom su građani Sarajeva održali lekciju iz tolerancije onima koji su nijemo posmatrali dok nas ubijaju, pale nam ognjista i dok nas raseljavaju*; na kraju, prava borba tek predstoji: *Jos cemo se jace boriti za zastitu porodice, nataliteta, majki, porodilja...*

Nakon dvogodišnje pauze zbog pandemije COVID-19, Povorka ponosa održana je u Sarajevu 2021, 2022, 2023. i 2024. godine, a kontraskupove pod nazivom „Vratite nam duhu“ organizovao je bivši selefijski propovjednik, sada predsjednik „opškurne političke stranke Vjera, narod, država“,⁴³ s tim da ti skupovi nisu okupili značajan broj ljudi (vidi poglavlje 3.1.3.). Nakon uspješnog održavanja nekoliko povorki u glavnom gradu sukcesivno do danas, intervjuisana političarka smatra da prevelika, kontinuirana sekuritizacija takođe predstavlja oblik antirodnog otpora institucija, radi stvaranja slike i

42 <https://avaz.ba/vijesti/bih/514409/poruka-s-transparenta-na-skupu-protiv-povorke-ponosa-zna-se-sta-je-kljuc-a-sta-brava>

43 Halilović, M. *Rod i nasilni ekstremizam u Bosni i Hercegovini*, str. 20.

opšte klime da se radi o nečem „opasnom“.

Istraživanja pokazuju da u ljetnim mjesecima, odnosno u periodu održavanja Povorke ponosa dolazi i do porasta dezinformacija usmjerenih protiv LGBTI osoba u BiH.⁴⁴ To doprinosi nepovoljnoj društvenoj klimi i takođe predstavlja oblik širenja antirodnih narativa. Mnoge objave korisnika društvenih mreža iz BiH predstavljaju zapravo preuzete sadržaje iz Hrvatske i Srbije, kao i svijeta. Koriste se tipične taktike kao što je pozivanje na slobodu govora, zaštitu djece i jaka antizapadna retorika. Takođe, zbog administriranja neprimjerenih sadržaja na društvenim mrežama, sve se više pribjegava neizražavanju eksplicitnih negativnih osuda, ali je suština poruka jasna: *Možeš tu pronaći, „teški dani za pravu porodicu“ i sl., ali nemaš poziv na nasilje. Ali isto tako, vrlo je jasno zaključiti šta ti ljudi zapravo poručuju.* (Intervju, medijski ekspert)

1.3. Otpori u sferi obrazovanja

Rodne studije su česta meta napada antirodnih aktera. Po mišljenju sagovornica iz akademske zajednice, to se desilo i u BiH prilikom pokretanja postdiplomskih rodni studija u okviru Centra za interdisciplinarne studije Univerziteta u Sarajevu (CIPS) 2008. godine, koje su organizovane za ukupno tri generacije. Pokretanje studija je naišlo na tihi otpor unutar struktura univerziteta, i *ključno mjesto spora je bilo korištenje roda u sintagmi rodne studije*. Takođe, prva generacija je na diplomu čekala znatno duže nego što je uobičajeno, *jer se nije znalo šta će pisati na diplomama!*

Rodne studije su bile povod i za mrzilačke tekstove u magazinu SAFF, poznatom po fundamentalističkim tekstovima koji su često vjerski motivisani. U tekstu *U Sarajevu promovirani magistri pederizma: 44 eksperta za razvrat*, navodi se da rodne studije *izučavaju historijat pederizma i zalažu se za istospolne brakove i usvajanje djece od strane pедера i pederica/lezbejki*, a magistri rodni studija su nazvani „eksperti za pederluk“, koji će proizvoditi „diplomirane pederiste“, i *koji će postati armija za preodgajanje našeg prirodnog poretka i tradicije*.⁴⁵ Ovaj članak iz 2011, pored tradicionalne homofobije

44 Salkanović, M. & Šehović, N. *Rodno i identitarno zasnovane dezinformacije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Zašto ne, 2014, str. 13.

45 <https://vzs.ba/odluka-urgentne-zalbene-komisije-po-tekstu-objavljenom-u-magaz->

(„pederi“, „pederluk“ i sl.) koristi i tipične antirodne narative kao što je neophodnost odbrane i zaštite tradicije naspram tzv. „opasnih namjera“ rodnih studija da preodgoje mlade i čitavo društvo. U sličnom stilu, SAFF je upozoravao i na „opasne namjere“ u osnovnom obrazovanju u Kantonu Sarajevo gdje putem novog izbornog predmeta *Zdravi životni stilovi, djecu od 5. do 9. razreda odgajaju da budu biseksualci i pederi*.⁴⁶ Ističe se da je ovaj važan predmet nepotrebno opterećen pogrešnim obradama rodnog identiteta, i pozivaju roditelji *da dobro razmisle prije nego što pristanu da njihovo dijete bude indoktrinirano na navedeni način*. Na osnovu sintagmi koje se koriste u tekstu, koji ima očiglednu namjeru da stvori moralnu paniku, posebno među roditeljima, jasno je da se radi o eksplicitnom antirodnom narativu.

Zahtjevi za propitivanjem rodne ideologije u sferi obrazovanja pojavili su se 2017. godine i na području s pretežno hrvatskim katoličkim stanovništvom, odnosno u Zapadnohercegovačkom kantonu i Širokom Brijegu, a podstrek su svakako dala i dešavanja u susjednoj Hrvatskoj.⁴⁷ Pri tom se na portalima (kao što je *Ljubuski.net*) upozoravalo da postoji želja pojedinih grupa za dekonstrukcijom pola i nacionalnog identiteta, i ministarstvo obrazovanja je pozvano da javno odgovori (Slika br. 1).

Uvodi li se rodna ideologija u obrazovni sustav ZHŽ?

21. prosinca 2017. 11:21:25

„Molimo da nam precizno i jasno iznesete stav Ministarstva obrazovanja ZHŽ u svezi rodne ideologije i isti nam obrazložite“ glasilo je upit Ministarstvu obrazovanje ZHŽ i ministrici osobno. Upit je prije više od godinu dana odaslan ne samo u usmenoj nego

Slika br. 1

inu-saff-sarajevo-28-oktobar-2011/

46 <https://saff.ba/djecu-od-5-do-9-razreda-odgajaju-da-budu-biseksualci-i-pederi/>

47 Spahić-Šiljak, Z. & Anić, R. Gender and Religion in the Balkans: The Example of Croatia and Bosnia and Herzegovina. In S. Odak & Z. Grozdanov (eds). *Balkan Contextual Theology. An Introduction*. London & New York, Routledge, 2022., pp. 96, 97.

Inače, na fakultetima se malo govori o ovim temama i sagovornica iz akademske zajednice ističe da je u akademskoj zajednici najlakši i najbolji i najefektivniji način izražavanja antifeminističkog stava ćutnja. I aktivistkinja iz Hercegovine navodi da na Sveučilištu u Mostaru (po njenim saznanjima) nije bilo nekih događaja, okruglih stolova ili predavanja na temu LGBTI prava, a kada su se organizirala predavanja vezano za aktivizam UN-a povodom borbe protiv nasilja nad ženama, dođe samo troje do četvoro studenata. Sagovornice su ukazale i na to da se na fakultetima stvara negativna klima kada se brane master radovi na ove teme: I već čujem „hoće li ljudi iz LGBTIQ populacije doći na fakultet, hoće li biti invazija tu?“ Treba spomenuti i djelovanje univerzitetskih profesora i profesorica koji sukcesivno promovišu homofobiju i transfobiju u svojim radovima i na promocijama svojih knjiga na fakultetima, kao što je prof. dr. Fahira Fejzić Čengić sa Fakulteta političkih nauka u Sarajevu.⁴⁸

Takođe, neke aktivnosti u okviru projekta UNIGEM⁴⁹ dale su povod za izražavanje antirodnih otpora, a što je zabilježeno na tribinama o rodno senzitivnom jeziku u RS-u. Savjet za rodnu ravnopravnost Univerziteta u Banjoj Luci čak je dobio pismo od advokatske kancelarije iz Beograda u kojem se traži da objave sve informacije o djelovanju članova savjeta unutar projekata, i ističe da rodno osjetljivi jezik „ni slučajno ne treba uvesti na univerzitet“. U međuvremenu, na Pravnom fakultetu u Banjoj Luci marta 2024. organizovani su okrugli stolovi na kojima su se artikulisali antirodni otpori. Tom prilikom učestvovao je i Srđan Mazalica, poslanik SNSD-a, i obećao reviziju svih zakona Republike Srpske kako bi se uklonili rod i rodni identitet.⁵⁰ Zabilježen je i slučaj profesorke Pravnog fakulteta iz RS-a koja zagovara antirodne ciljeve, kao što je zabrana abortusa, i koristi antirodne taktike kao što je obezvređivanje nasilja u porodici.

48 Bošnjak, E. et al. *Rozi izvještaj 2017. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini*, str. 28.

49 UNIGEM – Uvođenje rodno osviještenih politika u obrazovanje je projekat koji počev od akademske 2021/22. implementira TPO fondacija u saradnji sa 18 univerziteta/sveučilišta iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore.

50 <https://www.bhrt.ba/mazalica-amandman-na-zakon-o-izmjenama-krivi%C4%8Dnog-zakonika-rs>

2. ANTIRODNI AKTERI I NJIHOVI SAVEZNICI

2.1. 21 organizacija iz Republike Srpske

Najveću pažnju javnosti izazvalo je djelovanje 21 organizacije iz Republike Srpske, čiji su predstavnici januara 2024. uputili otvoreno pismo predsjedniku Republike Srpske Miloradu Dodiku, drugim dužnosnicima i ministarstvima u cilju sprečavanja donošenja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama.⁵¹ Po riječima jedne sagovornice, „mnoge u svojim nazivima imaju riječi *mir, ljubav, prijateljstvo, Bog, humanitarno*, što je u potpunosti suprotno onome kako djeluju u tom trenutku“.⁵²

U otvorenom pismu sebe predstavljaju kao „Udruženja građana Republike Srpske” i ističu da se pod krinkom zaštite žena od nasilja u porodici „na prevaran način” zapravo ozakonjuje „rodna ideologija”. Prije toga, dio ovih organizacija (13 organizacija iz Banje Luke) zajedno je istupio i marta 2023. uputivši pismo predsjedniku Republike Srpske, predsjedniku Vlade Republike Srpske i gradonačelniku Banje Luke. Glavni motiv ovog pisma je „opasnost” promovisanja LGBT „životnog stila” u javnosti, i izlaganje djece sadržajima koji se smatraju „agresivnim”, „provokativnim” i „uvredljivim”.⁵³ Ranije ih je bilo sedam, i zahtijevali su od Ministarstva prosvjete i kulture da zabrani obilježavanje *Helovina* u okviru nastave engleskog jezika u školama.⁵⁴ Ovo postepeno povećanje broja organizacija okupljenih oko zajedničkog cilja, kako ističe jedna sagovornica, ukazuje da je na djelu mobilizacija koja ima tendenciju širenja.

51 Отворено-писмо-са-печатима-поводом-Нацрта-закона-о-защити-од-насиља-у-породици-и-насиља-према-женама-РС.pdf

52 To su: Udruženje građana Roditelji za prava djece; Društvo prijatelja manastira Hilandara; Kolo srpskih sestara; Krajiški kulturni centar Sveti Sava; Ravnogorski pokret otadžbine srpske – okrug Krajina; Srbski narodni pokret – Izbor je naš, Srbsko sabranje Baštionić; Udruženje građana Jadovno 1941; Udruženje guslara i epskih pjesnika Starac Vujadin; Udruženje porodica sa 4 i više djece grada Banjaluke; Fondacija Mir Božiji; Fondacija za porodicu; Humanitarno udruženje žena Duga; Društvo nastavnika srpskog jezika i književnosti; Konzervativni klub; Udruženje građana Potkozarje kroz vrijeme; S.P.K.D. Prosvjeta O.O. Kozarska Dubica; Pravoslavno humanitarno udruženje Sveti Sava; Udruženje građana Sveti Vasilije Ostroški; S.P.K.D. Prosvjeta O.O. Srebrenica; Zadrugi na knez Miroslav Humski.

53 <https://bastionik.org/2023/03/15/zajednicko-otvoreno-pismo-trinaest-nevladinih-organizacija-iz-banjaluke/>

54 <https://srpskainfo.com/foto-zakone-nam-kroje-antivakseri-i-lovci-na-vjestice-zasto-ja-ca-uticaj-konzervativnih-udruzenja-u-srpskoj/>

Iako se radi o „prilično šarolikom sastavu“, ove organizacije se uslovno mogu podijeliti na ekstremno desničarske (kao što je Srpski narodni pokret „Izbor je naš“⁵⁵), konzervativne (npr. Potkozarje kroz vrijeme, Konzervativni klub iz Brčkog), organizacije koje se bave dokumentovanjem ratnih zločina (kao što je organizacija Jadovno 41), konzervativne organizacije utemeljene na vjeri (Fondacija „Mir Božiji“, Društvo prijatelja manastira Hilandara, Udruženje građana „Sveti Vasilije Ostroški“, Pravoslavno humanitarno udruženje „Sveti Sava“), organizacije koje se bore za prava i zaštitu porodice i djece (Udruženje građana Roditelji za prava djece, Fondacija za porodicu, Udruženje porodica sa 4 i više djece grada Banjaluke), konzervativne ženske organizacije (Kolo srpskih sestara, Humanitarno udruženje žena Duga), i organizacije koje djeluju u sferi obrazovanja, nauke i prosvjete (Društvo nastavnika srpskog jezika i književnosti, S.P.K.D. Prosvjeta O.O. Kozarska Dubica, S.P.K.D. Prosvjeta O.O. Srebrenica). Na osnovu njihovih aktivnosti na društvenim mrežama, uviđa se da neke imaju priličan stepen međusobne razmjene kada se organizuju tribine i okrugli stolovi na kojima se razmjenjuju kao govornici.⁵⁶

Neke od ovih organizacija djeluju duži niz godina i, kako navode aktivistkinje, već su od ranije poznate po promociji nacionalizma, isključivosti, četništva i po negiranju ratnih zločina. Neke su počele sa djelovanjem skorijeg datuma, i često ističu da je njihovo osnivanje naišlo na pozitivan odjek u javnosti.⁵⁷ Većina ovih organizacija se, bez obzira na normativni osnov i fokus djelovanja, bavi i humanitarnim radom. Kod desničarskih organizacija fokus je uglavnom na prikupljanju materijalne i drugih vidova pomoći za srpsko stanovništvo na Kosovu i Metohiji, kao i za višečlane porodice („višedjetne obitelji“) koje žive u teškim materijalnim uslovima. Pomoć se usmjerava i na porodice nekadašnjih boraca Vojske Republike Srpske koje se nalaze u teškoj materijalnoj situaciji i koje je sistem zaboravio. Neki oblici

55 Ovo udruženje je ranije djelovalo u smjeru traženja nezavisnosti Republike Srpske 2008, a tokom 2023, nakon prelijetanja NATO aviona nad Bosnom i Hercegovinom, održali su performans s porukom „Fuck you B-12“. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/snp-iz-bor-je-nas-zatrazio-nezavisnost-rs-a/080327123>; <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/video-uvredljiva-poruka-za-bombardere-u-banjoj-luci-desnicari-poslali-poruku-braci-bosnjacima-865055>

56 Tako je, na primjer, na tribini Srpski identitet u Bosni i Hercegovini u organizaciji Konzervativnog kluba iz Brčkog govorio i predsjednik Srbskog sabranja Baštonik iz Banje Luke, koji je inače veoma aktivan kada je riječ o ovakvim oblicima razmjene.

57 Na primjer: <https://srpskainfo.com/konzervativni-klub-iz-brckog-cuvar-srpske-tradicije-i-kulture/>

materijalne podrške usmjereni su na porodice koje su se vratile na selo da bi živjele u skladu sa prirodom, i na taj način se promoviše tzv. porodični sklad i ističe da je zdrava porodica stub društva.⁵⁸ Kada je riječ o tzv. porodičnim organizacijama, humanitarni rad usmjeravaju porodicama sa više djece koje se nalaze u teškoj materijalnoj situaciji. Često su obuhvaćene i srpske porodice na Kosovu i pomoć tamošnjoj djeci Fondacija za porodicu iz Banje Luke i Srbsko Sabranje Baštonik opisuju kao „pomoć malim stražarima na Kosovu i Metohiji“.⁵⁹ Ove i drugi oblici humanitarnih aktivnosti omogućavaju da se kreira pozitivna slika u javnosti Republike Srpske koja je emotivno vezana za sudbinu srpskog naroda na tom području.⁶⁰

Uprkos činjenici da se ova 21 organizacija uslovno može imenovati eksplicitnim antirodnim akterima, nakon novinarskih upita o motivu za obaranje zakona o zaštiti od nasilja, neki i nisu znali šta su tačno potpisali, neki su tvrdili da možda jesu, ali da se ne sjećaju, odnosno da su potpisali nakon što su neki drugi potpisali.⁶¹ U mobilizaciji za potpisivanje pisma je, po riječima nekih od njih, ključnu ulogu imao „Peđa iz Baštonika“.⁶² Kako smatra intervjuisana novinarka i aktivistkinja, kao i sagovornice iz akademske zajednice, većina ovih organizacija i nije kapacitirana da se upušta u ovakve rasprave: *oni uopšte ne koriste te termine, oni su to porodica, tradicija, djeca, žena, rekla bih vrlo primitivno. Ja mislim da je od njih nemoguće da čuješ termin tipa dženderizam ili mizoginija, ne! To je tako jedna prizemna terminologija, i zato mislim da su opasni.*

Uprkos tome, ciljevi nekih organizacija su prilično saglasni sa antirodnom agendom. Ciljevi **Fondacije za porodicu** iz Banje Luke su, između ostalog, *njegovanje i promocija vrijednosti prirodne porodice; zastupanje tradicionalnih porodičnih vrijednosti, povećanje nataliteta,*

58 <https://bastionik.org/2024/04/30/zdrava-porodica-je-stub-drustva/>

59 <https://bastionik.org/2024/07/09/stipendije-za-male-strazare-kosova-i-metohije/>

60 Pri tome treba napomenuti da u Srbiji neke ekstremno desne organizacije „koriste humanitarni imidž kao paravan“ da bi se „rebrandirale“ i ublažile eventualne negativne konotacije o svom radu. Vidi: Ivančević, T. *Izazovi feminističke politike. Podsetite nas šta to znači bezbednost*, Befem, Beograd, 2024, str. 19.

61 <https://srpskainfo.com/ima-ih-i-u-vlasti-i-u-opoziciji-a-tradicionalnu-porodicu-svako-tu-maci-na-svoj-nacin-za-koga-igraju-lideri-patrijarhalnih-udruzenja-u-rs/#:~:text=Deklaraci%C5%A1u%20se%20kao%20za%C5%A1titnici%20tradicionalne%20porodice%20i%20s%20tom%20argumentacijom>

62 <https://srpskainfo.com/foto-zakone-nam-kroje-antivakseri-i-lovci-na-vjestice-zasto-ja-uticaj-konzervativnih-udruzenja-u-srpskoj/>

kao i *smanjenje broja utrobnih čedomorstava/abortusa/pobačaja*.⁶³ Fondaciju podržava i Privredna komora Srpske. Uspostavljena je saradnja sa velikim brojem gradova i opština u okviru programa tzv. ponosnih kartica namijenjenih porodicama sa troje i više djece kako bi ostvarile dodatne popuste. Organizacija održava porodične šetnje i slične događaje, a što je slučaj i sa **Udruženjem porodica se četvoro i više djece 4+** iz Banje Luke.⁶⁴ Ovo udruženje organizuje različite radionice za djecu i mlade i lobira kod donosilaca odluka za zakonska rješenja koja bi išla u korist višečlanim porodicama. Kroz prijedlog tzv. zakona o majci (inicijativa je pokrenuta 2020), definiše se pravo svih majki na mjesečni dodatak i pravo majki sa četvoro i više djece nakon njihovog punoljetstva na zagaranovanu penziju.⁶⁵ Aktivistkinje smatraju da je jedan od motiva djelovanja ove organizacije i predloženih zakonskih rješenja „vraćanje žene u kuću“. Posebno smatraju indikativnim to što je predsjednik ovog udruženja Jovo Radovanović savjetnik predsjednika Narodne Skupštine RS-a Nenada Stevandića iz stranke *Ujedinjena Srpska*,⁶⁶ što znači da postoji uvezanost i sa visokom politikom odnosno strankom koja zastupa ekstremno desničarske ideje. Ističu da je Radovanović aktivno sudjelovao na *ProLife* samitu u Beogradu,⁶⁷ i da je povezan i sa obrazovnim institucijama. Na porodičnim šetnjama koje se organizuju u pet do dvanaest, vlastima se poručuje da je porodica temelj društva. Šetnje se nazivaju „Šetnje za život“⁶⁸, što takođe sugerise da je riječ o *pro-life* poziciji.

Tokom intervju a i fokus-grupa istaknuto je da su zapravo dvije organizacije „mozak operacije“ – organizacija *Baštionik* je imala ključnu ulogu u mobilizaciji s ciljem sprečavanja održavanja LGBTI događaja u Banjoj Luci marta 2023, a *Roditelji Za prava djece* u obaranju Nacrta zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema

63 <https://zaporodicu.org/lat/kategorije/678/ciljevi-fondacije>

64 <https://srpskainfo.com/foto-zajedno-promovisemo-prave-vrijednosti-stanivukovic-prisustvovao-porodicnoj-setnji-u-banjaluci-najavio-kartice-za-bezbrizno-i-zdravo-odrastanje/>

65 <https://katera.news/lat/udruzenje-cetiri-plus-pripremlilo-inicijativu-svim-majkama-dati-dodatak>

66 <https://nebojsavukanovic.info/nastavljaju-se-drske-zloupotrebe-nenada-stevandica-u-narodnu-skupstinu-zaposlio-i-brata-svog-sefa-kabineta/>

67 Samit su inače organizovale dvije najaktivnije *anti choice* organizacije iz Srbije – Savez za život i Centar za život, a podržala ga je i Srpska pravoslavna crkva. Vidi: Ivančević, T. *Izazovi feminističke politike. Podsetite nas šta to beše bezbednost*, str. 20.

68 <https://www.rtvbn.com/4050515/poruka-vladi-srpske-porodica-je-temelj-drustva#:~:text=Simboli%C4%8Dno%20u%205%20do%2012%20%C4%8Dlanovi%20Udru%C5%BEenja%20porodica%20sa%20%C4%8Detvoro>

ženama iz 2023. godine. Baštionik je imao važnu ulogu i u mobilizaciji za obaranje zakona. Na okruglim stolovima održanim tim povodom predsjednik ovog udruženja je koristio veoma oštru i agresivnu retoriku, i bio neprijateljski nastrojen prema ženskim organizacijama koje vode sigurne kuće u RS-u.

2.1.1. Roditelji ZA prava djece

Organizacija Roditelji ZA prava djece iz Bijeljine formirana je 2021. na valu antivakserstva kada su se protivili zaštitnim mjerama u školama tokom pandemije COVID-19.⁶⁹ Nakon pandemije, očigledno je da rod postaje nova, pogodna meta za djelovanje uz takođe obilato korištenje pseudonaučnih i nepotpunih informacija. Opsjednutost rodom je vidljiva i u javnim nastupima predsjednice udruženja Jelene Sarafijan koja često koristi termine rod, rodna ideologija i širi moralnu paniku od potencijalne rodne prijetnje. Tako je sudjelovala u emisijama na javnom servisu i medijima bliskim vladajućim strukturama, i često daje različite izjave za medije ovim i drugim povodima. Predaje na Pedagoškom fakultetu u Bijeljini i koristi tu poziciju za promociju antirodnih narativa. To je bio slučaj u januaru 2024, kada je u saradnji sa Savezom za život iz Srbije i uz podršku Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu studentima prikazan ruski film *Pravo na život*, koji govori o demografskom propadanju društva kao posljedici abortusa.⁷⁰ Iz udruženja su istakli da su organizovali ovaj događaj „jer prema demografskim podacima Republika Srpska polako nestaje“. Proizvodnja straha od tzv. „demografske zime“ i biološkog nestanka inače je česta taktika antirodnih aktera, posebno kod „malih naroda“, pri čemu se demografski problemi često dovode u vezu sa homoseksualnošću i pro-choice aktivizmom.⁷¹ Činjenica da žene često imaju ključnu ulogu u promovisanju antirodnih narativa i drugdje u svijetu⁷² očigledno je jedna od strategija koja se koristi i u ovom slučaju s ciljem zbunjivanja javnosti: I meni je baš poražavajuće što tu antirodnu priču oko femicida vodi žena, vodi pravica iz Bijeljine i onda javnost vjerujem da je

69 <https://detektor.ba/2024/12/11/kako-americke-prolife-organizacije-podrzavaju-napore-protiv-abortusa-u-bih/>

70 <https://detektor.ba/2024/12/11/kako-americke-prolife-organizacije-podrzavaju-napore-protiv-abortusa-u-bih/>

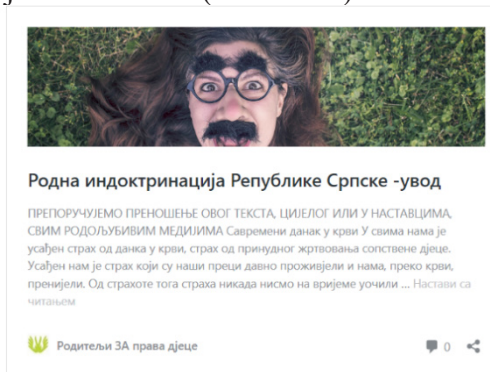
71 Kuhar, R. Changing Gender Several Times a Day: The Anti-Gender Movement in Slovenia. In *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality*, p. 225.

72 Kuhar, R. & Paternotte, D. (eds.). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality*, p. 261.

zbunjena, ‘ako to ne odgovara ženama, zašto mi to guramo’ (Intervju, novinarka).

Na zvaničnoj veb-stranici udruženja puno je sadržaja u kojima se strateški napada pojam roda i svega što je s tim povezano, posebno rodno senzitivni jezik i rodno zasnovano nasilje. U tekstu *Rodna indoktrinacija Republike Srpske – Uvod*, „rodna ideologija“ se opisuje kao moderni danak u krvi gdje sadašnji svjetski moćnici i vlade, kao nekad Osmanlije, pokušavaju djecu „da otuđe od roda svog“.⁷³ Cilj ovakvog poređenja je jasan – invocirati sjećanje na tzv. ropstvo pod Turcima radi podgrijavanja drevnih strahova, a što se otvoreno i sugerše u najavi/uvodu teksta u kojem se potom obrušava na moderne „okupatore porodice“. Pored proizvodnje straha, u narativima se nerijetko koriste i naizgled polušaljive igre riječi i jezičke doskočice poput *Krenimo redom. Zapravo krenimo rodом*.⁷⁴

Najava sadržaja je često opremljena fotošopiranim fotografijama radi zastrašivanja odnosno stvaranja osjećaja nelagode kod čitalaca ili, eventualno, buđenja radoznalosti (Slika br. 3):

Slika br. 2: Screenshot – Opasnosti od „rodne indoktrinacije“.

Dijele se različiti sadržaji organizacija iz svijeta koje imaju iste ili slične ciljeve, te je uvoz tzv. know-how takođe taktika djelovanja. U Bijeljini je decembra 2023. održano „stručno predavanje dr Vladimira Dimitrijevića i dr Dušana Ilića na temu: Koga ubija zakon o femicidu – Protivporodične ideologije u svijetu i kod nas.“⁷⁵ Tim povodom je

⁷³ <https://roditeljizapradjece.org/rodna-indoktrinacija-republike-srpske-uvod/>

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ <https://www.bijeljina.org/novosti/92480/64/U-Bijeljini-odrzano-strucno-predavanje-Koga-ubija-zakon-o-femicidu.html>

iz udruženja istaknuto da se Republika Srpska našla pred iskušenjem kojeg nije ni svjesna i da društvu prijeti rodna ideologija usmjerena na uništavanje porodice. Predavanje je ujedno i prilika „da čujemo dosta korisnih informacija o stanju u susjednoj nam i bratskoj Republici Srbiji gdje su širom otvorena vrata rodnoj ideologiji usvajanjem Zakona o rodnoj ravnopravnosti“.⁷⁶ Zbog pomenutih bratskih odnosa sa Srbijom promoviše se i tamošnja antifeministička literatura⁷⁷ i prenose sadržaji sa portala, a neki npr. targetiraju aktivistkinje iz Srbije koje se bave rodno zasnovanim nasiljem (Zašto LGBT lobistKINJE rade istraživanja nasilja nad ženama i djecom⁷⁸).

Svoje djelovanje organizacija vidi kao rodoljubivo pa je veza između borbe protiv „rodne ideologije“ i ovdašnjeg etnonacionalizma očigledna. Radi „očuvanja“ tradicionalne porodice po svaku cijenu, iz udruženja su, netom nakon što je usvojen porodični zakon Republike Srpske, čak zahtijevali da se izmijene odnosno ukinu odredbe zakona da centri za socijalni rad mogu bez odluke suda privremeno da izdvoje dijete iz porodice u slučajevima koji su predviđeni zakonom, kao što je na primjer nasilje u porodici. Po riječima predsjednice udruženja, **„nijedna institucija ne može biti iznad roditelja i njegove ljubavi prema djetetu“**.⁷⁹

U narativima o „rodnoj ideologiji“ / „rodnoj teoriji“ podvlači se da teza o štetnosti patrijarhalnog vaspitanja nije naučna. I dok se u napadima na „rodnu ideologiju“ pozivaju na naučnost odnosno nenaučnost, u javnim nastupima često iznose paušalne i neutemeljene tvrdnje, te koriste taktiku koju je Kuhar nazvao *poigravanje s naukom* (engl. *playing with science*).⁸⁰ Jedna od članica udruženja je npr. prilikom gostovanja na televiziji istakla da je važnije govoriti o ubistvima djece nego ubistvima žena, i pritom iznijela tvrdnju da je u poređenju muškaraca

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Kao, na primjer, knjige *Sociologija gej pokreta* i *Iskušenja radikalnog feminizma: moć i granice*, čiji je autor Slobodan Anonić, redovni profesora Filozofskog fakulteta u Beogradu Slobodana, inače aktivan borac protiv tzv. rodne ideologije. <https://roditeljizapravadjecje.org/category/dokumenti/brosure-i-knjige/>

⁷⁸ Православни Родитељ – Зашто ЛГБТ лобистКИЊЕ раде истраживања насиља над женама и децом?

⁷⁹ Info Bijeljina - Burno reagovanje roditelja na izmjene Porodičnog zakona

⁸⁰ Vidi: Kuhar, R. *Playing with science: Sexual citizenship and the Roman Catholic Church counter-narratives in Slovenia and Croatia*. *Women's Studies International Forum*, 49, 84–92, 2015.

i žena, veći broj ubijenih muškaraca.⁸¹ Pod plaštom nauke i etike, organizacija otvoreno djeluje i protiv vakcinacije odnosno imunizacije protiv humanog papiloma virusa (HPV), koja se smatra ne samo bespotrebnom već i opasnom po zdravlje djece, o čemu je održano i predavanje u Bijeljini decembra 2022. godine.⁸² Kao i drugi antirodni akteri u svijetu, organizacija napada i farmakološku industriju. Pri tom se često iznose tvrdnje koje djeluju zbunjujuće ili su u samoj svojoj biti dezinformacije, i nerijetko su uparene sa „zavjerološkim” narativima i/ili antizapadnom propagandom.⁸³ Jedna od aktivnih članica udruženja na Facebooku je dijelila i sadržaje protiv abortusa, kao i tekstove koji su označeni kao dezinformacije, npr. „Ultrazvuk – udar na zdravlje još nerođene bebe“.⁸⁴

2.1.2. Pokret *Vjera, narod, država*

Pokret *Vjera, narod, država* je aktivan u FBiH i deklarirše se kao pokret „vjernika koji znaju šta je država i narod, te patriota koji su okrenuti vjeri”. U jednoj od FB objava navode „da je činjenica da se slušaju ateisti, neokomunisti i jugonostalgicari dovela do toga da je vrijeme da muslimani preuzmu konce ove države u svoje ruke“.⁸⁵ Njihove narative karakteriše podjela na mi vs oni, etiketiranje, jak antizapadni narativ, snažna anti-LGBT pozicija s ciljem navodne zaštite „normalne porodice“, posebno djece, te je prisutno dosta tipičnih narativa i taktika koje koriste antirodni akteri širom svijeta. U velikom broju FB statusa i izjava, LGBT se piše malim slovom (lgbt) radi obezvređivanja i potcjenjivanja. Predsjednik pokreta Sanin Musa, inače profesor islamskih nauka, koji je ranije vodio inicijativu *Iskorak*, LGBTI prava opisuje kao oblik nametanja „nastranog i neprirodnog načina života koji se želi instalirati u društvo i institucije kao nešto dobro i sasvim prihvatljivo”. Na stranačkom skupu pred lokalne izbore 2024. iskorištena je i prilika za osudu „rigidne LGBT agende koja se na radikalna način pokušava dostaviti u srca, umove, domove, škole, obdaništa“ (FB

81 <https://detektor.ba/2024/12/11/kako-americke-prolife-organizacije-podrzavaju-napore-protiv-abortionusa-u-bih/>

82 Одржано предавање „Оправданост и сигурност HPV вакцине за дјецу“ - Родитељи ЗА права дјеце

83 Више о таквим дезинформативним narativima u BiH vidi: Salkanović, M. & Šehović, N. *Rodno i identitarno zasnovane dezinformacije u Bosni i Hercegovini*.

84 Husarić Omerović, A. *Zagovaranje zabrane i protivljenje abortusu u Bosni i Hercegovini. Organizacije, inicijative i pojedinci*. Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar, 2024, str. 46.

85 Bivši selefijski dajja osnovao politički pokret “Vjera. Narod. Država.” - Detektor

status pokreta V.N.D., 22.06.2024.). U nekoliko navrata je organizovao kontraprotest na dan održavanja Povorke ponosa u Sarajevu pod motom zaštite tradicionalne/normalne porodice. Na kontraskupu održanom 2022. parola je bila *Vratite nam dugu*. Uz ovakvu poruku i nagrade namijenjene djeci za najbolji rad na temu duge ciljalo se i na potencijalnu mobilizaciju roditelja i najmlađih. Tokom prajda 2024. nije organizovan kontraskup, a što je Musa najavio na prethodnom zbog slabe posjećenosti.

U fokusu Musinog djelovanja su i pitanja koja smatra „državotvornim“, a gdje spadaju etnička, vjerska i identitarna, o čemu piše knjige, organizuje njihove promocije⁸⁶ i predavanja u inostranstvu na kojima se, izvjesno, okuplja dijaspora.⁸⁷ Povodom Dana nezavisnosti, 1. marta 2024. godine, organizovao je defile u Brčkom, a medžlis Islamske zajednice u Brčkom nije dozvolio da održi okupljanje u Bijeloj džamiji.⁸⁸ Smatra se da pokret nema potencijal da mobiliše značajan broj ljudi jer koristi simbole koji nisu prijemčivi u društvu, a i zato što ni Islamska zajednica BiH ne gleda sa simpatijama na ovaj politički fenomen. Inače, pokret je uspio da prikupi potpise da izađe na lokalne izbore 2024. u četiri grada/opštine – Novi Grad Sarajevo, Donji Vakuf, Gračanica i Živinice, a broj dobijenih glasova je zanemarljiv.⁸⁹

86 <https://radioilijas.ba/u-ilijasu-odrzana-promocija-knjige-sanina-muse-ko-smo-mi-bosnjacka-identifikacija-od-batona-do-alije-izetbegovica/>

87 <https://www.facebook.com/100063699005923/videos/obra%C4%87anje-mr-sani-na-muse-na-reformatorskoj-konferenciji-refko-2019-u-islamskom-k/2359061671001033/>

88 <https://times.ba/01/03/2024/15519/>

89 Prema podacima CIK-a, u opštini Novi Grad Sarajevo, pokret je osvojio svega 144 (0,32%) glasova, u Donjem Vakufu 91 glas (1,35%), Gračanici ukupno 64 glasa (0,31%), u Živinicama 154 glasa (0,56%).

Slika br. 3: Najava kontra LGBT skupa 2022. na FB

2.1.3. Mlado sunce

Mlado sunce je udruga iz Širokog Brijega posvećena evangelizaciji te otvorena za prijem novih članova⁹⁰. Na svojoj veb-stranici redovno prenose stavove katoličkih zvaničnika iz Hrvatske i drugih zemalja u kojima se ukazuje na opasnosti od „rodne ideologije“. Pokretali su i javne kampanje protiv abortusa i postavljali plakate širom Hercegovine 2019. i 2024. na kojima piše NE DAJ ME, MAJKO! Slika materice sa bebom koja drži majčino srce pupčanom vrpcom dok su makaze ispod nje, nameće ženama sa iskustvom abortusa osjećaj krivice. Organizovali su i molitvena bdijenja ispred Sveučilišne kliničke bolnice u Mostaru gdje se sprovodi abortus.⁹¹

Svoje stavove pored vjerskog *pakuju* i u okvir ljudskih prava – ističu da „nisu protiv prava žena“, već da se bore za prava onih koji nemaju glas.⁹² Feministkinje su, s druge strane, predstavljene kao sklone hysteriji, nasilju, a neke da vole da ubijaju bebe.⁹³ Vještačku oplodnju smatraju velikim grijehom i sotonskim poduhvatom, i odrazom

90 <https://mladosunce.com/upis-novih-clanova/>

91 <https://www.jabuka.tv/udruga-mlado-sunce-organizira-kampanju-dani-za-zivot/>

92 <https://www.jabuka.tv/krik-za-nerodene-ponovno-odjekuje-hercegovinom/>

93 <https://mladosunce.com/feministice-zanimljivo-docekale-katolike/>

društvenog licemjerja jer se paralelno podstiče pobačaj. Pri tome se iznose i navodno naučni argumenti i tvrdnje koje prouzrokuju moralno zgražavanje. Na primjer, „u jednoj od zagrebačkih klinika gdje izvode grijeha umjetnih oplodnji, sada ima 18 tisuća žive smrznute djece“.⁹⁴ Kritikuje se tzv. seksualni odgoj jer se na taj način ljudska seksualnost pokušava odvojiti od braka, začeca i rađanja, a što je takođe tipičan antirodni narativ.

Uvezani su sa drugim sličnim organizacijama u Hrvatskoj, i redovno učestvuju na tamošnjim događajima, kao što je na primjer konferencija o očinstvu u Zagrebu (FB status, 7. 10. 2024). Posebna ciljna grupa su im muškarci za koje organizuju tzv. duhovne vježbe ćutnje, a što ih dovodi u vezu sa pokretom *Muževni budite* iz Hrvatske, koji organizuje molitve „namijenjene muškarcima koji traže odgovore na pitanja o svom životu, svojoj muževnosti i očinstvu“.⁹⁵ Aktivni su i u prikupljanju humanitarne pomoći, posebno povodom velikih kršćanskih blagdana kao što je Božić.

2.2. Političari

Kao što je istakla intervjuisana novinarka, bh. političari godinama kreiraju opštu klimu podjela u društvu (mi vs oni) koja se potom s lakoćom širi i na druge grupe (žene, LGBTI zajednicu i druge manjine). Takođe, političari a posebno lideri stranaka koji su desno na političkom spektru često se pozivaju na „vjeru i porodicu“, i prilično eksplicitno zalažu za patrijarhalne rodne modele. Najjača desničarska stranka u BiH po broju glasova – Stranka demokratske akcije (SDA) – nekada je bila na prvoj liniji odbrane porodičnih vrijednosti protiv „homoseksualizma“, kao što je to bio slučaj u vrijeme *Queer* festivala 2007. godine. Danas, vjerovatno pod uticajem zvaničnog stava IZ BiH da se od ove teme vjernici trebaju ograditi, više je riječ o sporadičnim slučajevima i izjavama. Po riječima intervjuisane političarke, ovakve ispade povremeno priređuje Haris Zahiragić, inače mlađi SDA kadar (npr., u izjavama o transrodnim osobama – „ne zna se ko je muško ko je žensko“). Još kao predsjednik Studentskog parlamenta Univerziteta u Sarajevu, marta 2016. preko društvenih mreža je pozivao na „liječenje“ i „obilježavanje“ LGBTI osoba.⁹⁶ Dio svoje predizborne kampanje na

⁹⁴ <https://mladosunce.com/sotonske-strane-umjetne-oplodnje/>

⁹⁵ <https://muzevnibudite.com/duhovne-vjezbe-u-sutnji-za-muskarce/>

⁹⁶ Bošnjak, E. et al. Rozi izvještaj 2017. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI

izborima 2022. za Skupštinu Kantona Sarajevo gradio je na širenju moralne panike da će doći do potencijalnog ukidanja polova u školama i da više neće biti dječaka i djevojčica⁹⁷ (FB status, 27. septembar 2022). Tokom gostovanja na N1 televiziji januara 2025, Zahiragić na samom početku emisije problematizuje pojmove pol i rod i ističe da je sretan u ideološkom smislu što je Tramp izabran za novog američkog predsjednika.

Najznačajnijim političkim saveznikom i još „opasnijim igračem” u bošnjačkom političkom korpusu smatra se stranka **Narod i pravda (NiP)**. Lider stranke Elmedin Konaković je u nekoliko navrata izražavao svoje protivljenje povorci ponosa, a Adnan Delić, inače kadar ove stranke, kad se povorka održavala 2022. godine, čak je zloupotrijebio i službenu stranicu Ministarstva privrede Kantona Sarajevo da bi izrazio svoj lični stav da kao nosilac funkcije ne podržava ovo okupljanje.⁹⁸ U ovom kontekstu pominje se i Naida Hota-Muminović, inače ministrica za odgoj i obrazovanje vlade Kantona Sarajevo, i vjernica praktikantica. U javnosti se bez ikakve najave pojavio dokument o reformi obrazovanja u Kantonu Sarajevo SAFER. Dokument je za potrebe ministarstva izradila Fondacija Mulalić, koja se zalaže za promociju i zaštitu porodičnih, duhovnih, kulturnih, obrazovnih i tradicijskih vrijednosti.⁹⁹ U isto vrijeme, obustavljena je saradnja sa organizacijama civilnog društva koje su dotad sarađivale sa školama na prevenciji vršnjačkog nasilja u Kantonu Sarajevo, povodom čega je negodovala i feministička organizacija Fondacija CURE.¹⁰⁰

Najjači i najeksplicitniji antirodni saveznik je sigurno Milorad Dodik, kao i njemu bliski saradnici koji obavljaju najviše političke funkcije (kao što je premijer RS-a Radomir Višković) i savjetnici (kao što je mr Pavle Romić, inače asistent na Pravnom fakultetu u Banjoj Luci). Bliske veze i susreti sa mađarskim premijerom Orbanom i ruskim predsjednikom Putinom čest su povod za izražavanje eksplicitnih antirodnih stavova. Tako je u svom govoru na 4. demografskom samitu u Budimpešti,

osoba u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2017, str. 9.

97 (20+) Haris Zahiragić - Potencijalne Vijesti iz budućnosti! Ukoliko ne... | Facebook

98 <https://n1info.ba/vijesti/delic-iskoristio-facebook-stranicu-ministarstva-za-lic-ne-stavove-o-paradi-ponosa/>

99 <https://n1info.ba/vijesti/ministrica-hota-muminovic-o-reformi-obrazovanja-i-dokumen-tu-safer-koja-je-uloga-fondacije-mulalic/>

100 <https://fondacijacure.org/fondacija-cure-izrazava-duboku-zabrinutost-zbog-porasta-nasil-ja-u-skolama-u-kantonu-sarajevo/>

održanom septembra 2021. godine, koristio tipične antirodne strategije – kritika zapada i anti-EU retorika, teza o nametanju vrijednosti i ne/toleranciji, i pravo na izražavanje vlastitih uvjerenja i stavova: „Kako je moguće – ja to mogu da govorim, jer mi svakako nećemo biti primljeni u Evropsku uniju pa ne moram da se ulagujem... Oni meni hoće da nametne svoje vrijednosti, a ja bježim od toga... Skloni se od mene, radi šta hoćeš, ali nemoj mene da diraš. I sad sam ja nekorektan, a oni korektni. Postoji roditelj broj 1 i roditelj broj 2. Još nisam čuo da su roditelj broj 1 i broj 2 rodili dijete.“¹⁰¹ Slične stavove nekad izražava manje eksplicitno, pa je prilikom posjete Rusiji 6. juna 2024. istakao „da su Rusija i srpski narod suprotstavljeni, ne NATO-u i Zapadu nego zlu. To su suprotstavljene civilizacije, jer mi samo želimo da čuvamo naše porodične vrijednosti, vjeru i istoriju, a to je nešto sto se danas pokušava urušiti.“¹⁰² Eksplicitne antirodne stavove „kod kuće“ objavio je na platformi X, nakon pisma koje mu je uputilo 21 udruženje. Tu je izrazio da podržava stav udruženja građana koji su mu se obratili, i da *zakon istinski treba da zaštiti prava žena*, a ne da na mala vrata uvodi rodnu ideologiju.¹⁰³

Aktivan na polju borbe protiv tzv. rodne ideologije je i Srđan Mazalica, narodni poslanik i šef poslaničkog kluba SNSD-a u Narodnoj skupštini RS-a. Na skupštinskom zasjedanju u martu 2023. je u ime sedam poslaničkih klubova (SNSD, SP, DEMOS, US, NPS, SPS i DNS) između ostalog rekao: *Svugdje u zakonodavstvu Republike Srpske ne smijemo dozvoliti da uđe rodna ideologija i gdje god imamo, te elemente trebamo izbaciti.*¹⁰⁴ Na zasjedanju u oktobru 2024, istakao je da bi usvajanje „rodne ideologije“ značilo da bi na izbornim listama za parlament drugo mjesto vrlo lako mogao zauzeti muškarac ukoliko se izjasni kao žena.¹⁰⁵ Mazalica se inače često poziva na ustavnost i zakonitost, i moguće zloupotrebe sloboda i prava, a što je takođe taktika koju često koriste antirodni akteri.

Generalni stav sagovornika i sagovornica je da između pozicije i opozicije

101 <https://www.klix.ba/vijesti/dodik-zbog-stavova-o-lgbt-osobama-dobio-gro-moglasne-aplauze-na-demografskom-samitu-u-budimpesti/210923164>

102 Dodik sa Beglovom potpisao Plan za saradnju Vlade Sankt Peterburga i Srpske (FOTO)

103 RIJEČ “ROD” OPASNA ZA RS: Protokol za dodvoravanje desničarima | Valter Portal

104 <https://antikorupcija.info/opozicija-u-rs-prioritetom-smatra-borbu-protiv-korupcije-i-kriminala-a-vlast-da-se-krivicni-zakon-ocisti-od-rodne-ideologije/>

105 Poslanici NSRS u ‘vrtlogu savremenih trendova’: Protjeruje se ‘rodni identitet’ iz Krivičnog zakonika RS? | DEPO Portal

u Republici Srpskoj nema puno razlike kada je riječ o važnosti odbrane tradicije i porodičnih vrijednosti od „agresivne manjine“. Gradonačelnik Banje Luke Draško Stanivuković (odnedavno i predsjednik PDP-a), nakon pisma koje mu je uputilo 13 organizacija iz ovog grada, između ostalog je istakao da je Banja Luka bedem zaštite patrijarhalnih i tradicionalnih vrijednosti „našeg naroda“, a „to neko radi tamo u Sarajevu i neka radi“.¹⁰⁶ Jedna sagovornica tokom intervjua je uočila da je Milan Savanović, inače opozicioni poslanik u Narodnoj skupštini RS sa Liste za pravdu i red Nebojše Vukanovića, podržavao komentare na društvenim mrežama koji pozivaju na prebijanje LGBTI osoba.

Kada je riječ o tzv. hrvatskim strankama, kod HDZ-a nisu uočeni eksplicitni antirodni narativi, ali ova stranka svakako doprinosi opštoj klimi netrpeljivosti stalnim fokusom na etnonacionalna pitanja, diskursom o ugroženosti Hrvata u BiH, i posebno tolerisanjem ekstremno desničarskog nasilja (kao što je skrnavljenje partizanskog groblja u Mostaru). Povremena antirodna retorika je primijećena kod Hrvatske republikanske stranke, ali se njen politički uticaj smatra marginalnim u kontekstu svenarodnog hrvatskog okupljanja u okviru HNS-a kojim diriguje HDZ.

Zabrinjava, pak, trend upotrebe anti-LGBTI retorike tokom kampanje za lokalne izbore 2024. godine. Na primjer, kandidat za gradonačelnika ispred Nezavisne liste za Cazin Sanel Zulić (nakon izbornog poraza prešao u NiP), između ostalog, rekao je da mu je cilj borba protiv onih *koji pokušavaju našu omladinu usmjeriti u pogrešnom pravcu, protiv svih vrsta pokušaja sistemskih djelovanja LGBTI skupina i slično*.¹⁰⁷ Predsjednik SNSD-a Milorad Dodik je PDP (Partija demokratskog progresa) „preimenovao“ u *peder do pедера*, a Ljubo Ninković iz SNSD-a Banja Luka je na sličnom fonu rekao da je *skupina nastranih dječaka napala njihov grad*.¹⁰⁸ U isto vrijeme, u kampanji je bio snažan naglasak na porodičnim vrijednostima, pa je Socijalistička partija Srpske kampanju započela „porodičnom šetnjom“.¹⁰⁹

106 <https://www.dw.com/hr/osu%C4%91en-napad-na-lgbt-aktiviste-i-novinare-u-banja-lu-ci/a-65039945>

107 <https://detektor.ba/2024/10/16/kako-je-lgbt-zajednica-postala-meta-mrznje-na-loka-lnim-izborima/>

108 <https://detektor.ba/2024/10/16/kako-je-lgbt-zajednica-postala-meta-mrznje-na-loka-lnim-izborima/>

109 <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=568875#:~:text=Socijalisti%C4%8Dka%20partija%20Srpske%20danas%20je%20po%C4%8Dela%20kampanju%20u%20Banjaluci%20>

2.3. Crkve i vjerske zajednice

Institucionalne religije i njihove vođe uživaju veliku moć i povjerenje u bh. društvu, a što je posljedica rata, identitarnih kriza i brojnih problema koje muče bh. društvo. Iako imaju važnu simboličku ulogu u produbljivanju razlika između građanki i građana BiH, sigurno ih pak ujedinjuje izraženi konzervativizam i tradicionalni pogled na rodne uloge: *i to je žalosno ako se samo oko tog pitanja mogu složiti...* (Intervju, aktivistkinja iz Hercegovine).

2.3.1. Katolička crkva u BiH

Fenomen antirodnog djelovanja vezuje se za napore Katoličke crkve za vrijeme i nakon Konferencije UN-a o stanovništvu i razvoju održane u Kairu 1994. i Pekinške konferencije iz 1995. godine. Crkva ih percipira kao svoj „veliki poraz“.¹¹⁰ Nakon toga, papa Ivan Pavao II i drugi katolički visokodužnosnici zapravo konstruišu rod kao ideologiju, i brojni vatikanski dužnosnici smatraju suprotstavljanje „rodnoj ideologiji“ prioritetom. Tako se u pastirskom pismu biskupa HBK i BK BiH podvlači *neprihvatljivost rodne ideologije*, uvođenje nekih „novih prava“, i navodi da je riječ o „ideološkoj kolonizaciji“ i „jednoumlju“.¹¹¹ Stoga je važno *zalaganje za poštivanje i vrjednovanje braka kao zajednice muškarca i žene i obiteljskoga zajedništva kao vrela milosti*.

Inače, glavna teza je tzv. neodvojivost pola i roda, a „rodna ideologija“ se smatra nenaučnom jer se bazira na subjektivnim kriterijima, i opasnom, jer teži stvaranju apstraktnog društva bez polnih razlika. Ovu nakanu detaljnije „objašnjava“ i profesorka Katoličkog bogoslovnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu Zorica Maroš u naučnom članku iz 2024. godine.¹¹² Autorka ističe da je borba žena tokom istorije protiv podređenosti opravdana, ali da je „rodna teorija“ odnosno „rodna ideologija“ neutemeljena, i ima negativne posljedice po ranjive kategorije kao što su transrodne osobe, koje upravo i pokazuju da se

porodi%C4%8Dnom

110 Paternotte, D. & Kuhar, R. Disentangling and Locating the “Global Right”: Anti-Gender Campaigns in Europe, p. 11.

111 <https://www.bkbih.ba/info.php?id=1474>

112 Maroš, Z. Feminizam, rodna ideologija i transrodnost. Neki vidovi i stav crkve. *Crkva u svijetu*, 59 (2): 376–398, 2024.

rod ne može odvojiti od pola. Još jedan katolički teolog iz BiH koji u svom pisanju i djelovanju koristi sintagme kao što je „rodna ideologija“, „rodna teorija“ i *dženderizam* jeste doc. dr Hrvoje Kalem koji koristi dosta oštriji ton u obračunu sa *moćnim i sponzoriranim ideologijama koje udaraju u obitelj*. S pozicije moralnog arbitra ističe da je sveta dužnost države da brak prizna kao životnu zajednicu između muškarca i žene, i nasuprot *LGBTIQ agende, koja želi načiniti nova ljudska prava i novu kulturu*.¹¹³ Inače, u Banjoj Luci je marta 2017. u prostorijama nadbiskupije održano i predavanje *Dženderizam – znak dekadentnog društva*, a predavač je bio prof. Ivan Poljaković iz Hrvatske.¹¹⁴ Tom prilikom je ukazao da je *dženderizam* „pseudonauka“ koja se *pokušava predstaviti kao najsuvremenija i jedina ispravna teorija o ljudskoj spolnosti*, a čija je okosnica tzv. *ideologija pobačaja*. Na skupu su prisustvovali i vjernice i društvene djelatnice iz Livna, koje su javno posvjedočile s kojim se problemima svakodnevno susreću kada je u pitanju rodna ideologija i njezino uvođenje u škole i vrtiće. Inače, vjerski portali sa sjedištem u Zapadnoj Hercegovini (kao što je na primjer Medjugorje-info.com) često prenose slične sadržaje i obraćanja svećenika, katoličkih intelektualaca i aktivista iz Hrvatske u kojima se upozorava na opasnosti koje nosi „rodna ideologija“.¹¹⁵

Intervjuisani katolički teolog pojavu antirodnih narativa u dijelovima BiH sa dominantno katoličkim stanovništvom tumači kao prelivanje uticaja iz Hrvatske *na jedan susjedni, homogeni katolički prostor*. Takozvane šetnje za život i borbe protiv abortusa prelile su se u BiH iz Hrvatske, pa su đaci iz Srednje medicinske škole „Sestre milosrdnice“ u Mostaru održali „Hod ljubavi za nerođene“.¹¹⁶ Trend prelivanja je očigledan i u pojavi tzv. molitelja krunice u Mostaru, koji su povezani

113 Vidi: Kalem, H. Obitelj između kršćanskog učenja, prakse i savremenih izazova. U A. Mujezin-Čolo (ur.) *Zbornik radova sa Okruglog stola „Porodica između religijskih učenja, prakse i savremenih izazova“, održanog u Sarajevu 23. decembra 2023. Godine*. Sarajevo, El-Kalem – izdavački centar Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini & Uprava za vjerske poslove Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, str. 21–29.

114 <https://www.biskupija-banjaluka.org/vijesti-2017-godina/rekolekcija-svecenika-banjolucke-biskupije/>

115 Na primjer: <https://www.medjugorje-info.com/hrvatska/don-damir-stojic-pobacaj-je-aposlutno-zlo-a-rodna-ideologija-veliki-neprijatelj-braka> ; <https://www.medjugorje-info.com/intervju/nadbiskup-kutlesa-rodne-ideologije-namecu-jednoumlje> ; <https://www.medjugorje-info.com/hrvati-u-svijetu/nadbiskup-eterovic-upozorio-iz-wiesbadena-rodna-ideologija-je-opasnost-za-biblijsku-sliku-o-covjeku>

116 <https://www.klix.ba/vijesti/bih/trend-iz-hrvatske-presao-u-bih-u-mostaru-odrzan-hod-ljubavi-za-nerodjene/230511103>

sa etnoklerikalnom organizacijom *Vigilare* iz Hrvatske koja inspiriše muškarce da preuzmu svoje tradicionalne uloge. U te svrhe, organizuju se javne molitve na trgovima koje okupljaju muškarce različite životne dobi da mole za domovinu i obraćenje hrvatskog naroda, da muškarci postanu duhovni autoritet u obitelji, za prestanak predbračnih odnosa i abortusa, i za čednost u ponašanju.¹¹⁷ Takođe, u Visokom su organizovane *Duhovne vježbe u šutnji za muškarce, a naglasak ove šutnje je na Božjem očinstvu koji je izvor svakog očinstva te svake istinske muževnosti*.¹¹⁸ Na taj način se pravi analogija između Božjeg i autoriteta muškarca u porodici.

Inače, talas evangelizacije koji je zahvatio katolike širom svijeta vidljiv je u djelovanju *Katoličke karizmatske obnove u Duhu Svetom Bosne i Hercegovine* (KKODS),¹¹⁹ organizacije koja je sa radom započela 2014. i koordinira molitvenim zajednicama iz raznih mjesta BiH – Sarajevo, Mostar, Gorica Sovići, Drinovci, Šujica, Livno, Podhum, Kupres, Bugojno, Kiseljak, Novi Travnik, Travnik, Vitez, Tolisa, Banja Luka i Jajce.¹²⁰ Organizuju se zajedničke molitve, harizmatska druženja i seminari.¹²¹ Na susretima mladih u Tesliću jula 2024. govorilo se o braku i polnosti, i svjedočilo o važnosti *življenja predbračne čistoće*. Na panelu za mladiće (*Zdrav kršćanski muškarac*) istaknuta je važnost autoriteta i muške uloge u duhovnom životu, porodici, zaštiti te odgoju djece, s naglaskom na tome da se danas muškost i očinstvo nalaze u velikoj krizi.¹²² Po riječima intervjuisanog katoličkog teologa, upravo se u mikrozajednicama na lokalnom nivou šire antirodni narativi, a usmjereni su i na ograničavanje prava na pobačaj.

2.3.2. Srpska pravoslavna crkva

Srpska pravoslavna crkva (SPC), za razliku od katoličke, nema izgrađen nauk o tzv. rodnoj ideologiji, a izjave koje se tiču LGBTI prava često se dovode u korelaciju sa drugim temama, kao što je status Kosova.¹²³

117 Halilović, M. *Rod i nasilni ekstremizam u Bosni i Hercegovini. Policy document*, str. 12.

118 <https://muzevnibudite.com/duhovne-vjezbe-u-sutnji-za-muskarce/>

119 <https://www.kkodsbi.com/katolicka-karizmatska-obnova-u-duhu-svetom/>

120 <https://www.kkodsbi.com/kkods-bih-povijest-strukturiranje-i-djelovanje/>

121 <https://www.kkodsbi.com/vijece-hbk-za-nauk-vjere-usvojilo-dokument-o-karizmatskom-pokretu-i-obnovi-u-duhu/>

122 <https://www.kkodsbi.com/teslic-godisnji-susret-mladih-kkods-bosne-i-hercegovine-i-hrvatske/>

123 Jovanović, M. *Silence or Condemnation: The Orthodox Church on Hosexuality in Serbia*,

Kada je riječ o BiH, SPC nije u značajnoj mjeri istupala u javnosti po ovom pitanju, a što (vjerovatno) proizlazi iz činjenice da su se glavni javni događaji (kao što je Povorka ponosa) dešavali u Sarajevu, gdje crkva nema značajan uticaj.¹²⁴ Sa jačanjem antirodni narativa i antirodne mobilizacije u Srbiji, SPC postaje angažovanija i u BiH nego što je bila. No, i dalje dominira trend oglašavanja o ovim temama u vezi sa drugim pitanjima koji se smatraju gorućim za srpski narod i crkvu, pri čemu se često prenose izjave episkopa iz Srbije.¹²⁵

No, SPC se kontinuirano i vrlo snažno zalaže za tradicionalnu porodicu i odgovarajuće rodne uloge, gdje je ženina primarna uloga majčinska. Mitropolit dabrobosanski je tako istakao na jednom bogoslužjenju da majke *srca svoja pretvaraju u hramove ljubavi prema svojim muževima, svojoj djeci, porodici i otadžbini*.¹²⁶ Porodice su *crkve u malom* i preko srpsko-pravoslavne tradicije povezuju narod sa samim rođenjem Gospoda Isusa Hrista.¹²⁷ Povodom velikih hrišćanskih praznika kao što je Božić ili Vaskrs, i politički zvaničnici naglašavaju značaj pravoslavlja za duhovni opstanak srpskog naroda. Predsjednik RS-a Milorad Dodik je povodom Vaskrsa istakao da *svi pravoslavni praznici, a svakako i Vaskrs, upućuju na porodične vrijednosti koje nas okupljaju i koje su nas održale*.¹²⁸

Pretraživanjem veb-stranica dolazi se i do zvaničnika SPC-a u BiH koji se ponekad oglašavaju o „rodnoj ideologiji“ (koja se nekad imenuje i kao „transrodna ideologija“ ili „rodna teorija“),¹²⁹ koja se smatra jednom od najvećih „prijetnji“ za tradicionalnu porodicu. Pominju se i druge teme koje su u fokusu djelovanja antirodni aktera, pa je prilikom službe u Doboju septembra 2024. mitropolit zvorničko-tuzlanski Fotije kritikovao i vještačku oplodnju. Pri tom je upozorio na opasnosti od *genetskih promena u našem narodu: Danas, ljudi su postali nestrpljivi*

Družboslovne razprave, 29 (73), 2013, str. 87.

124 Popov-Momčinić, Z. & Ždralović, A. Religion and Gender in Bosnian-Herzegovinian Ethno-Populist Stabilocracy. In A. Giorgi, J. Garraio & T. Toldy (eds.). *Gender, Religion and Populism in the Mediterranean*, London & New York, Routledge, 2023, p. 117.

125 Na primjer: <https://www.eparhijazt.com/sr/news/predanje//6675.episkop-bac-ki-dr-irinej-bozicni-intervju-pecatu.html>

126 <https://www.mitropolijadabrobosanska.org/vijest1983.html>

127 Ibid.

128 <https://faktormagazin.ba/desk/porodicne-vrijednosti/#:~:text=Dodik%20je%20naveo%20da%20svi%20pravoslavni%20praznici,%20a%20svakako%20i>

129 <https://www.eparhijazt.com/sr/news/predanje/6884.porodica-i-danasnji-duh-vremena-%E2%80%93-transrodna-ideologija-kao-najveca-pretnja-porodici.html>

*i ne mogu da čekaju na Božju volju. Umesto toga, traže razne metode kao što su vantelesna oplodnja, oplodnja sa drugim ćelijama ili ljudima drugih nacija, što na kraju dovodi do genetskih promena u našem narodu. Ta deca neće biti Srbi, već nešto izmešano,*¹³⁰ a što korelira sa stavovima ekstremnodesničarske stranke Dveri iz Srbije.¹³¹ Na naučnoj konferenciji u Sremskim Karlovcima održanoj oktobra 2024. u sklopu predavanja *Slovo o crkvenoj prosveti*, na kraju ekspozee je istakao odnosno postavio pitanje: „[O]tkud rodna teorija u našim bogoslovijama, otkud LDŽBT ideologija Sodome i Gomore u našim srednjoškolskim bogoslovskim školama?“¹³² Rodno osjetljivi jezik je takođe na udaru i prenose se saopštenja, na primjer *Matice srpske*, u kojima se ukazuje na *nasilje nad srpskim jezikom i narodom*.¹³³ Važno je napomenuti da je patrijarh Porfirije u uskršnjoj poslanici 2023. pozvao na *obustavljanje nasilja nad srpskim jezikom* i ukidanje odredbe „protivustavnog“ Zakona o rodnoj ravnopravnosti iz 2021. kojom se nameće rodno senzitivni jezik.¹³⁴

U ovoj fazi, može se reći da predstavnici Srpske pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini/Republici Srpskoj sporadično koriste antirodni narativ i upućuju odgovarajuće zahtjeve, i da se preko informativnih kanala više prenose takvi sadržaji iz Srbije. Kada je riječ o abortusu, većina sagovornika i sagovornica koja je imala neka saznanja na ovu temu ističe da SPC u Republici Srpskoj, iako ima jasan stav o abortusu koji eksplicitno naziva čedomorstvom, ipak ne istupa previše s takvim narativom u javnosti. S druge strane, aktivistkinje ističu da su neki sveštenici tokom gostovanja u TV emisijama iznosili takve stavove. Mediji su izvještavali da je jedan sveštenik član etičke komisije na UKC Banja Luka,¹³⁵ koja, između ostalog, odlučuje o prekidima trudnoće nakon 20. sedmice.¹³⁶

130 <https://www.eparhijazt.com/sr/news/vijesti-iz-eparhije/bogosluzenja/7396.mitropolit-fotije-sluzio-u-doboju-povodom-slave-hrama-rodenja-presvete-bogorodice.html>

131 <https://vreme.com/vesti/reakcije-o-pokretu-dveri-da-objasne-sta-je-cisti-srpski-genom/>

132 <https://www.eparhijazt.com/sr/news/vijesti-iz-eparhije/besede-izjave/7450.mitropolit-fotije-na-medunarodnoj-naucnoj-konferenciji-u-sremskim-karlovcima.html>

133 <https://www.eparhijazt.com/sr/news/drustvo/3953.nasilje-nad-srpskim-jezikom-i-narodom.html>

134 Ivančević, T. *Izazovi feminističke politike. Podsetite nas šta to znači bezbednost*, str. 20, 21.

135 <https://www.klix.ba/vijesti/bih/svestenik-clan-komisije-ukc-a-u-banjoj-luci-koja-odlucuje-o-abortusima/170303043>

136 [kc-bl.com/Lat/docs/UKCRS/Eticki odbor/Spisak članova EO.pdf](https://www.kc-bl.com/Lat/docs/UKCRS/Eticki_odborspisak_012024.pdf).

Proaktivnije djelovanje u antirodnom pravcu se prepoznaje kroz saradnju i prečutnu ili otvorenu podršku organizacijama koje nastupaju sa te pozicije pa su npr. veze udruženja *Roditelji ZA prava djece* sa crkvom očigledne. Po riječima jedne sagovornice, predsjednica tog udruženja je u emisiju u kojoj se govorilo o femicidu i nasilju u porodici došla sa ikonom. U Bijeljini je sveštenik Miroslav Todorović učestvovao na okruglom stolu organizovanom marta 2024. povodom Nacrta zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama, nakon kojeg je napisao tekst *Jesmo li rod ili pomoz bog*, koji je ovo udruženje prenijelo u cijelosti.¹³⁷ U tekstu sveštenik oštro napada tzv. „rodnu teoriju“ kod čijih promotora postoji *otvoreni ili prikriveni satanizam* koji nas vraća u vremena *prinošenja djece na žrtvu*, te poziva na odbranu naših porodica i naših svetinja. Navodi da su muškarci i žene jedno u Hristu, da patrijarhalno društvo štiti žene (*dame imaju prednost*), dok moderni feminizam proizvodi polarizaciju u društvu. S tim u vezi, poziva i na ukidanje Gender centra pri Vladi RS koji poredi sa agresivnim kancerom *koji koristi budžetska sredstva da bi nas iznutra razorio*. Prisutna je i koordinacija sa vlastima u RS-u, i na okruglom stolu u Banjoj Luci na kom se raspravljalo o nacrtu pomenutog zakona sveštenik je sjedio pored savjetnika predsjednika RS-a Dodika, šaljući pri tom neverbalne, ali prilično jasne poruke kakav je stav crkve o ovom pitanju: *Sveštenik i savjetnik Dodikov su sjedili u prvom redu koji je bio prazan, direktno ispred ministrice. Cijelo vrijeme je sveštenik bukvalno samo u nju gledao, ni u kog drugog, i to je bio takav pritisak, ona je vidno bila isprepadana*. (Fokus-grupa, aktivistkinje).

2.3.3. Islamska zajednica BiH

Na zvaničnoj stranici Islamske zajednice BiH nema eksplicitnih sadržaja koji problematizuju rod, rodnu ravnopravnost ili koriste sintagmu „rodna ideologija“ prilikom artikulacije teoloških ili društvenih tema. Prisutni su „stariji“ tekstovi u kojima provejava antimodernistička i posebno antizapadna retorika, uglavnom iz perioda oko i nakon *Queer festivala*. Tada se najviše pisalo o „homoseksualizmu“, koji se direktno ili indirektno dovodi u vezu sa problemima savremenog društva i modernog čovjeka. Netolerancija prema „homoseksualcima“ se vidi i u odgovorima na pitanja vjernika koji traže savjet šta da rade kad u

137 <https://roditeljizapradjece.org/jesmo-li-rod-il-pomozi-bog/>

njihovom okruženju živi homoseksualac, ili je dio njihovog džemata.¹³⁸ U tom periodu, tekstove sa otvorenim govorom mržnje koji se mogu naći na sajtu Islamske zajednice pisao je Fatmir Alispahić, novinar i publicista, a objavljene su i informacije o njegovim predavanjima i javnim tribinama od kojih su neke organizovane i u prostorijama Islamske zajednice (npr. u džamiji u Brčkom, septembra 2011.). Alispahić je tada koristio tipične antirodne narative, npr.: *da su brak između muškarca i žene maternica civilizacije, bez koje danas ne bi bilo ničega, dok industrija razvrata... nameće istospolne zajednice, a vjera i tradicija se progone kao oblici fašizma.*¹³⁹

S druge strane, većina tekstova na stranici IZ BiH koji se mogu dovesti u vezu sa temom istraživanja problematizuje tzv. urušavanje tradicionalnih vrijednosti i krizu savremene porodice, posebno zbog navodnog zapadnog uticaja. Tako se u tekstu objavljenom septembra 2012. pod nazivom *Kult golotinje* okrivljuje raspojasanost koja je preplavila Zapad, a kojoj je doprinio i feministički pokret koji je udaljio žene od majčinske uloge odnosno suštine ženinog bića. To dalje vodi u *blud, bolesti, pobačaje, čedomorstva, nerađanja, odvratnost prema ženidbi, što rastače životne snage društva i ubrzava njegovu smrt.*¹⁴⁰

Primjetno je opadanje interesovanja za LGBTI teme, a što je, izvjesno, posljedica zvaničnog stava Islamske zajednice odnosno zaključka Vijeća muftija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini iz avgusta 2019, da se vjernici ne trebaju miješati u paradu ponosa, već od nje distancirati.¹⁴¹ U zaključku se podvlači da je *brak ugovor o zajedničkom životu između muškarca i žene zaključen uz obostrani pristanak s ciljem osnivanja porodice*. U tom smislu, prisutan je snažan narativ o zaštiti tradicionalne porodice i tzv. porodičnih vrijednosti, a što se ogleda i u novoj sistematizaciji u okviru Rijaseta od 2015. koja sad uključuje i *Odjel za brak i porodicu*, s nadležnosti iz domena rada sa ženskim dijelom džemata.¹⁴² Pri muftijstvima su formirana i specijalna tijela za ovu namjenu, koja inače organizuju *Dane porodičnih vrijednosti*

138 Npr. <https://islamskazajednica.ba/index.php/ostalo/7706-homoseksualac-u-dematu>

139 <https://islamskazajednica.ba/index.php/aktuelno-arhiva/11898-predavanje-fatmira-alispahia-u-brkom>

140 <https://islamskazajednica.ba/index.php/aktuelno-arhiva/14980-kult-golotinje>

141 <https://www.preporod.com/index.php/sve-vijesti/islamska-zajednica/vijesti-izbih/item/11045-imami-pozvali-vjernike-da-se-distanciraju-od-okupljanja-lgbtq-osoba-u-sarajevu-i-promocije-homoseksualizma>

142 <https://medzlistuzla.ba/odjel-za-brak-i-porodicu/>

i afirmišu važnost našeg doma, kuće, domovine, zemlje i države.¹⁴³ Na ovim događajima se ukazuje na opasnosti zbog sve manjeg broja novorođenčadi, i ističe da *Ništa nije važnije od zdrava i plemenita roda*.¹⁴⁴ Zalaganje za tradicionalne vrijednosti nekad sadrži elemente koji koincidiraju sa antirodnim narativima. Npr., koordinatorica Odjela za brak i porodicu pri Muftijstvu tuzlanskom ističe da su svete porodične vrijednosti *pod udarom*, gdje ubraja i abortuse, „nametanje“ istospolnih odnosa i brakova, i *osuda svakog ko ih osudi*.¹⁴⁵ Zbog tih i drugih izazova, u Sarajevu je 23. decembra 2023. pod pokroviteljstvom Odjela za brak i porodicu Rijasetu IZ BiH održan i okrugli sto koji je okupio i teologe iz drugih konfesija.

Na eksplicitan način o opasnosti „rodne ideologije“ pisao je Muharem Štulanović, profesor Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Bihaću. U tekstu objavljenom u Zborniku Islamskog pedagoškog fakulteta, Štulanović ističe da tzv. pripadnici dominantne kulture tj. „vjernici, muslimani“ trebaju da imaju jasan stav i razumijevanje LGBT pokreta i njegove ideologije da bi se zaštitila tradicionalna porodica *u konstelaciji apokaliptičnih, savremenih odnosa*. Tzv. LGBT prava predstavljaju oblik licemjerja jer se tolerišu neprijateljstva i ratovi, u kojima su, po njemu, najveće žrtve muslimani.¹⁴⁶ Glavni krivac je dekadentni Zapad i međunarodna zajednica i ultimativni centri moći koji su Bosni i Hercegovini nametnuli određena zakonska rješenja *pod krinkom i pod motom tolerancije*.¹⁴⁷ Autor kritikuje i Istanbulsku konvenciju jer, navodno, ima za cilj *stvaranje uvjerenja da se čovjek rađa kao neutralno biće koje kasnije može odabrati hoće li biti muškarac ili žena ili neki drugi od brojnih „rodova“*. Takođe, smatra da je konvencija „suvišna“ jer *u BiH su svi društveno-politički subjekti suglasni oko osude*

143 <https://preporod.info/bs/article/4841/tuzla-cetnaesti-dani-porodicnih-vrijednosti-o-velicini-tradiciji-i-sudbini-bosne-i-hercegovine#:~:text=Dani%20porodi%C4%8Dnih%20vrijednosti%20su%20manifestacija%20kojom%20u%C4%8Denici%20i>

144 <https://az.medzlistuzla.ba/2020/02/18/neprolazne-porodicne-vrijednosti/#:~:text=Va%C5%BEno%20je%20podsje%C4%87anje,%20ali%20i%20na%C5%A1e%20nove%20spoznaje>

145 <https://preporod.info/bs/article/24113/porodicne-vrijednosti-su-temeljne-vrijednosti-islama#:~:text=Gledano%20sa%20aspekta%20islamskog%20u%C4%8Denja,%20isti%C4%8De%20Kasumovi%C4%87,%20porodica>

146 Štulanović, M. Homoseksualnost na mizanu vjere, tradicije, lijepih, prihvatljivih običaja i zdrave ljudske prirode. *Zbornik islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću*, XI, 2020, str. 53.

147 Ibid., str. 54.

*i sankcioniranja svakog nasilja nad ženama i nasilja u porodici.*¹⁴⁸ Ovaj i drugi primjeri pokazuju da određeni broj teologa istupa i samostalno, a primjetan je i uticaj tzv. misionara koji koriste društvene mreže kako bi okupili značajan broj muslimana i zastupaju izrazito konzervativne stavove o ženama i manjinama, posebno LGBTI osobama.¹⁴⁹

Jedan od „misionara” je **Elvedin Pezić**, koji ima više od 350 000 pratilaca na Facebooku i na tribinama koje organizuje širom BiH okuplja značajan broj ljudi. Pezić svakodnevno (nerijetko i nekoliko puta dnevno) saopštava svoje stavove na društvenim mrežama, i često šalje jednostavne poruke, nekad u samo jednoj rečenici, a nekad šire elaborira svoje konzervativne stavove. I tzv. banalne poruke dobijaju na stotine lajkova uz kratke i uglavnom podržavajuće komentare. Nešto šire Pezićeve elaboracije nekad prouzrokuju i rasprave i dijeljenje ličnih iskustava, a što implicira da ovaj influencer ima sposobnost da proizvede veći stepen angažovanosti kod svojih pratilaca. Iza pogleda na svijet i društvo koje smatra poželjnim i „idealnim” stoji jasna namjera stavljanja žena pod strogu kontrolu. Tako često dijeli razne savjete o oblačenju žena i kritikuje moderne trendove u oblačenju (na primjer, „sve za modu i šekiiija!“), govori o higijeni (dužini noktiju i kose), načinima poželjne društvene interakcije između muškaraca i žena (npr. *Rukovanje muškaraca i žena nije naš običaj, već je to običaj preuzet od drugih naroda*, FB status 9.12.2024), i ispravnom nošenju hidžaba. Inače, žene često pozitivno reaguju na njegove postove, a Pezić u svojim statusima dijeli poruke žena koje mu, navodno, zahvaljuju što im je pokazao pravi put, dok sam poručuje da feminizam nipošto nije put žene vjernice. Na svom FB profilu piše i o drugim temama koje su u fokusu antirodnih aktera – LGBTI prava smatra velikim, „nametnutim“ grijehom i strogo odbacuje pravo na vještačku oplodnju (*Postupak rađanja djece metodom surogat majke prema načelima islama strogo je zabranjen*). Pri tome ove pojave nerijetko smješta u okvir negativnih kretanja koja su preplavila svijet, posebno Zapad. Neki njegovi stavovi izazvali su i reakciju Islamske zajednice BiH. Nakon što je u junu 2021. objavio da se *zapadno društvo moralno srušilo onog momenta kada su ženu izveli iz kuće, i onda kada je žena postala sve osim majka*, iz Odjela za brak, porodicu i pitanja žena Uprave za vjerske poslove Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini istakli su *da je riječ*

¹⁴⁸ Ibid., str. 58.

¹⁴⁹ Spahić-Šiljak, Z. & Anić, R. Gender and Religion in the Balkans: The Example of Croatia and Bosnia and Herzegovina, p. 99.

*o stavovima koji su u suprotnosti sa učenjem osnovnih izvora islama, Kur'anom i Sunnetom, odnosno pravima i obavezama muslimanki.*¹⁵⁰

3. ZAKLJUČNI OSVRT

Iako je antirodna mobilizacija zahvatila i Bosnu i Hercegovinu u recentnom periodu, i ranije su postojali oblici *proto* antirodne mobilizacije koji su se dešavali različitim povodima (npr., prilikom izlaska LGBTI osoba u javnost, pokretanja određenih reformi odnosno uvođenja inovacija u sferi obrazovanja). Etnička homogenizacija i repatrijarhalizacija društva, stalne podjele na *mi* nasuprot *oni* u političkom diskursu, i velika simbolička moć ovdašnjih religija daju važan oslonac antirodnim narativima i akterima koji se, kao i drugdje u svijetu, često oslanjaju na desničarske populističke politike straha i polarizacije. Uprkos unapređenju zakonske i druge regulative u postratnom periodu, pozicija društva koje obitava u vječitoj EU čekaonici ova je unapređenja u suštini svela na formalnost, i pojačala anti-EU sentimente i antizapadnu retoriku, kojoj je doprinio i sve veći ruski uticaj u Republici Srpskoj.¹⁵¹ Takođe, presudan značaj za porast antirodnih narativa i aktivnosti je, izvjesno, faktor prelivanja iz Hrvatske i Srbije, a posebno uticaj tamošnjih antirodnih organizacija kao i stavovi religijskih vođa i političkih zvaničnika, kao što je npr. Milica Đurđević Stamenkovski, poznatija kao Milica Zavetnica¹⁵² koja sa nove pozicije ministarke za demografiju u Srbiji često pohodi Republiku Srpsku i promovise „porodične vrijednosti“.¹⁵³

Autoritarne tendencije u RS-u predstavljaju važan momentum koji je doveo do antirodnog ubrzanja, kao i očigledna potreba vlasti da se kreira klima straha od potencijalne, nove „ugroze“. U etnički homogenom entitetu, Drugi nisu više (samo) pripadnici drugih naroda, već seksualne manjine i svi oni koji ugrožavaju naše „vrijednosti“ i tradiciju. Antirodni akteri su sve više uvezani i djeluju globalno, a njihov su alat, strategije i taktike iskorišteni i u antirodnom naletu u RS-u tokom 2023. i 2024.

150 <https://www.klix.ba/vijesti/bih/iz-rijaseta-porucuju-da-stavovi-islamskih-influence-ra-o-statusu-zena-nisu-njihovi/210626101>

151 Više o ruskom uticaju u RS-u, vidi na: <https://detektor.ba/2024/12/20/birn-bih-i-objasnja-va-kako-rusija-inspirise-antirodne-pokrete-u-bih/>

152 <https://6yka.com/kolumne/put-od-luizijane-do-republike-srpske-mozda-ide-preko-bijel-jine/>

153 <https://058.ba/2024/09/visegrad-ce-naredne-godine-biti-mjesto-promovisanja-porodic-nih-vrijednosti/>

godine, što je, zahvaljujući saradnji sa vladajućim strukturama, dijelom polučilo željeni učinak. Nacrt zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama je *oboren*, pojam rodni identitet se *čisti* iz svih zakona, Gender centar Republike Srpske više ne nosi taj naziv, a LGBTI aktivizam je faktički potpuno marginalizovan. U isto vrijeme, vlasti su donijele zakon kojim se podstiče rađanje djece i vraćanje žena u sferu privatnosti.¹⁵⁴

S druge strane, u Federaciji BiH, kao etnički i politički pluralnijem entitetu, eksplicitni antirodni narativi su uglavnom reaktivni i prisutni tokom i nakon održavanja Bh. povorke ponosa u glavnom gradu. Uprkos jasnoj ili prećutoj podršci koju dobijaju od nekih političkih struktura (kao što je stranka *Narod i pravda*) ili pojedinaca (kao što je Haris Zahiragić iz SDA), nisu, za sada, ostvarili veći učinak, ali su, izvjesno, doprinijeli neefikasnoj primjeni postojećih zakona i spriječili unapređenje legislative (kao što je donošenje Zakona o istospolnom partnerstvu). Neki glavni antirodni akteri u ovom dijelu zemlje i nemaju potencijal za veću mobilizaciju budući da koriste simboliku koja ih povezuje sa radikalnim islamom, a što nije prijemčivo većini ljudi, uključujući i vjernike muslimane. No, uticaj islamskih influensera i populizatora vjere koji eksplicitno propagiraju ovakve stavove na društvenim mrežama i pune tribine po gradovima širom BiH, nezavisno od religijskih struktura, ne treba potcijeniti. Inače, većina sagovornika i sagovornica ističe **da situaciju u Sarajevu (i Federaciji BiH) ne treba idealizovati, i da se više radi o spletu okolnosti koje su usporile snažnije antirodno djelovanje u odnosu na etnički homogeni entitet Republika Srpska. Povorka ponosa koja se organizuje u Sarajevu predstavlja lakmus-test za ovaj dio zemlje i upravo tada izbijaju na površinu i jasno se prepoznaju antirodni narativi kao i antirodno djelovanje.** U dijelovima zemlje sa većinskim hrvatskim stanovništvom prisutan je zamah različitih grupa nastalih na talasu katoličke evangelizacije koje se zalažu za patrijarhalne vrijednosti i tradicionalne rodne uloge, a neke se (kao na primjer *Mlado sunce*) strateški obrušavaju na reproduktivna prava žena, posebno abortus, ali i vještačku oplodnju i korištenje kontracepcije. No, to se, izgleda, nije značajno prelilo u druge dijelove zemlje i sistemski uvezalo sa drugim, tipičnim antirodnim zahtjevima iako su kod ove i sličnih organizacija

¹⁵⁴ <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/usvojen-zakon-o-podr%C5%A1ci-ne-zaposlenom-roditelju-%C4%8Detvoro-i-vi%C5%A1e-djece-u-republici-srpskoj-i-izm-jene-tri-zakona-potrebne-za-njegovo-sprovo%C4%91enje>

prilično prisutni narativi o tzv. rodnoj ideologiji. Takođe, istraživanje Sarajevskog otvorenog centra o dostupnosti abortusa u BiH upozorava da ovaj uticaj ne treba zanemariti, posebno ako se ima u vidu da različite *pro-life* organizacije djeluju širom zemlje već duže vrijeme i da mnoge finansiraju moćni sponzori, posebno iz SAD-a.¹⁵⁵ Takođe, prisutan je potencijal da se tema zabrane/ograničenja abortusa politizuje i u drugim dijelovima zemlje, i sve jači pozivi na zaštitu porodice, odbranu tradicionalnih vrijednosti, praćeni strahovima od demografskog propadanja, idu u tom pravcu. U RS-u, zasad, najveći udar se desio na LGBTI prava, a klima straha i netolerancije je dovela do gotovo potpunog povlačenja zajednice u sferu privatnosti. Takođe, budući da se putem jezika kreiraju odnosno potvrđuju uspostavljeni odnosi moći i hijerarhije, u RS-u su veoma jaki antirodni narativi koji se tiču upotrebe rodno senzitivnog jezika, a rigidan stav Srpske pravoslavne crkve prema ovom pitanju pruža važan oslonac.

Na koncu, upitno je koliko je zaista riječ o antirodnim narativima i antirodnom djelovanju s obzirom da se napadi na rod, „rodnu ideologiju“, *dženderizam* i sl. koriste fragmentarno i nesistematično i u RS-u (izuzetak je organizacija *Roditelji ZA prava djece*). Uzrok je vjerovatno to što rod nije ušao u društveni *mainstream* pa su i otpori nemušti. **I dok je u drugim kontekstima pojam rod moćan „prazni označitelj“ za pokretanje širih mobilizacija i zahtjeva, u RS-u i generalno u BiH takav jedan „prazan pojam“ je tradicija odnosno tradicionalna porodica.** S druge strane, implicitno, radi se i o taktici jer je efektivnije obraćati se javnosti razumljivijim jezikom i pozivati na gotovo opšteprihvaćene vrijednosti i opšta mjesta kao što su narod, država i vjera, i invocirati tzv. drevne strahove i resentimane. No, i kad se ne koriste takvi narativi, konotacije su itekako prisutne, i potrebno je još jednom podvući da se grupa organizacija iz RS-a okupila protiv prijedloga zakona o nasilju jer, navodno, uvodi „rodnu ideologiju“, a neke su sa antirodne pozicije tražile i zabranu LGBTI događaja. Takođe, relativno uspješno se koriste alati i taktike koje koriste antirodni akteri drugdje u svijetu – kreiranje pozitivnog vlastitog imidža, pozivi na zaštitu „prava većine“ i ranjivih kategorija kao što su djeca i mladi, i upotreba tzv. demokratskih alata (tribine, okrugli stolovi i šetnje). Tu su i manje „benevolentne“ taktike poput spinovanja, agresivne

¹⁵⁵ Vidi: Husarić Omerović, A. *Zagovaranje zabrane i protivljenje abortusu u Bosni i Hercegovini. Organizacije, inicijative i pojedinci.*

retorike, iskrivljanja naučnih činjenica i proizvodnje moralne panike. Istraživanje je takođe utvrdilo da između ovih organizacija postoje različite veze, i da mnoge vode do visoke politike čime je formiran solidan „antirodni klaster“ u RS-u. **No, njegovo širenje i jače uvezivanje na nivou BiH nije izgledno s obzirom na postojeće etničke i vjerske podjele u društvu, i brojne administrativne granice unutar države. Naime, ove podjele često imaju negativan uticaj i na civilno društvo jer onemogućavaju efektivniju međuetničku saradnju u cilju postizanja suštinskih demokratskih ishoda. S druge strane, one još efikasnije sprečavaju jače povezivanje njegovog anticivilnog, antiliberalnog dijela koji čine različita udruženja i grupe građana koje svoje djelovanje baziraju na etničkim i drugim isključivostima, a ne na međuetničkoj saradnji.**

Treba svakako imati u vidu problem nedovoljne transparentnosti u djelovanju antirodnih aktera. To je i glavno ograničenje rezultata ovog istraživanja koje se bazira na „tradicionalnim“ sociološkim metodama. Tokove novca i finansiranja je teško utvrditi, a izvjesno je da vlasti na različite načine protežiraju tradicionalističke organizacije, uključujući i kroz budžetska izdvajanja za organizacije civilnog društva. Gotovo je izvjesno da postoje i drugi antirodni akteri koji ovdje nisu analizirani, kao i brojni potencijalni. Ono što zabrinjava je mogućnost dodatne mobilizacije ekstremnih desničarskih organizacija povezanih sa kriminogenim krugovima koje bi „izvele palice na ulice“.

RODNA RAVNOPRAVNOST U OBLASTI EKONOMSKIH I SOCIJALNIH PRAVA

Rodna ravnopravnost i obrazovanje, tržište rada

U Bosni i Hercegovini je procent djevojaka među svim studenticama i studentima koji su upisani u visokoškolske ustanove (sve godine) u akademskoj godini 2022/2023. godini iznosio 60,13%.

Visoko obrazovanje u 2022. godini je završilo 10 066 žena i 6531 muškarac. Više od polovine žena je diplomiralo, magistriralo i doktoriralo u oblastima zdravstva i socijalne zaštite, obrazovanja i društvenih nauka, a to su ujedno i područja obrazovanja u kojima su žene brojnije od muškaraca. Veći broj muškaraca je svoje visokoškolsko obrazovanje završio u oblastima informacionih i komunikacionih tehnologija, inženjerstva, proizvodnje i građevinarstva, te području usluga.¹⁵⁶

U Bosni i Hercegovini su gotovo sve odgajateljice u predškolskim ustanovama žene (99%). Idući prema višim nivoima obrazovanja, spolna struktura nastavnog osoblja se mijenja, tako da su žene zastupljenije u osnovnom i srednjem obrazovanju, dok više od polovine nastavnika i saradnika u visokoškolskim ustanovama čine muškarci.¹⁵⁷

Kako u analizi stanja Gender akcionog plana BiH (2023–2027) navodi Agencija za ravnopravnost spolova BiH, dostupni podaci pokazuju da se povećao broj žena magistrica i doktorica nauka, i veći je nego broj muškaraca. Međutim, među visokim akademskim i istraživačkim pozicijama i upravljačkim pozicijama dominiraju muškarci, zbog čega se može reći da je prisutan fenomen „staklenog plafona“ u ovom području.

Prema podacima Agencije za statistiku – Anketa o radnoj snazi 2022., rodni jaz u zaposlenosti među muškarcima i ženama u BiH iznosi 27,7 pp, odnosno stopa zaposlenosti muškaraca iznosila je 67,7%, a žena 40,0%.

¹⁵⁶ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2023), Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini. Preuzeto sa: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2024/FAM_00_2023_TB_1_BS.pdf, str. 51.

¹⁵⁷ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, *ibid.*, str. 53.

U BiH ne postoji sveobuhvatan način prikupljanja podataka razlika u platama između muškaraca i žena. Prema podacima sa platforme Plata.ba koja prati godišnje prosječne plaće u Bosni i Hercegovini, muškarci zarađuju čak 14,7% više od žena. Međutim, pozitivno je da se ova razlika smanjila za skoro 2% u odnosu na 2023. godinu u korist žena.¹⁵⁸

Porodiljske naknade

Bitno je istaći da su prava žena u pogledu porodiljskog odsustva i sa tim u vezi prava na plaću/naknadu plaće različito regulirana propisima u oblasti rada i socijalne i dječje zaštite.

Zbog izmjena propisa u oblasti socijalne zaštite, konkretno, porodiljskih naknada koje su neujednačene za teritorij Bosne i Hercegovine, sačinili smo poseban pregled prava žena u Bosni i Hercegovini u skladu sa nivoom regulacije.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Raport (11.03.2024.), Žene u Bosni i Hercegovini i dalje su manje plaćene od muškaraca, evo za koliko. Preuzeto sa: <https://raport.ba/zene-u-bosni-i-hercegovini-i-dalje-su-manje-placene-od-muskaraca-evo-za-koliko/>

¹⁵⁹ Pregled iznosa naknada se oslanja na prethodno izdanje Narandžastog izvještaja (2022), s određenim izmjenama koje su se u međuvremenu desile.

NIVO		NAKNADA PLAĆE	MATERINS- KI DODATAK
FBIH	KANTON SARAJEVO	Naknada plaće ženi majci koja najmanje 12 mjeseci prije odlaska na porodiljsko odsustvo ima zaključen ugovor o radu ili rješenje o zasnivanju radnog odnosa i prijavu na obavezno osiguranje po osnovu radnog odnosa utvrđuje se u iznosu 60% prosječne plaće, s tim da taj iznos ne može biti manji od najniže plaće u Federaciji Bosne i Hercegovine. Naknada plaće ¹⁶⁰ ženi majci koja manje od 12 mjeseci prije odlaska na porodiljsko odsustvo ima zaključen ugovor o radu ili rješenje o zasnivanju radnog odnosa i prijavu na obavezno osiguranje po osnovu radnog odnosa utvrđuje se u iznosu 30% prosječne plaće.	Novčanu po- moć žena majka ostvaruje u iznosu 30% od prosječne plaće.

¹⁶⁰ Posebna napomena: Uz izmjene člana 148. stav 2. Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom koji sada glasi: „Izuzetno od čl. 149., 153. i 157. ovog zakona, ukoliko je u tekućoj godini prosječna plaća utvrđena u skladu sa članom 13. st. (1), (2) i (3) ovog zakona manja od prosječne plaće u Federaciji Bosne i Hercegovine, iznos novčane naknade plaće ženi - majci u radnom odnosu i novčane pomoći

	UNSKO-SANSKI KANTON	Naknada umjesto plate ženi majci iz čl. 107. ovog zakona utvrđuje se u iznosu od 50% njene prosječne plaće ostvarene u periodu od šest mjeseci prije porođaja, valorizovane po osnovu rasta plaća na području Kantona u tom periodu. Iznos naknade iz prethodnog stava utvrđuje se u postupku za svaku ženu majku posebno, s tim da taj iznos ne može biti manji od 50% prosječne mjesečne plaće ostvarene na području Kantona u prethodnoj godini i objavljene od nadležnog organa. Ukoliko žena majka u periodu od šest mjeseci prije porođaja nije primala plaću iz razloga zbog kojih nije kriva (nelikvidnost firme i sl.), naknada umjesto plaće ženi majci utvrđuje se u iznosu iz prethodnog stava.	Iznos novčane pomoći iz člana I ove Odluke utvrđuje se u visini od 100 KM mjesečno.
--	----------------------------	--	---

nakon porođaja ženi - majci koja nije u radnom odnosu, ne može biti manji od prosječne plaće u Federaciji Bosne i Hercegovine za prethodnu godinu.“

	SREDNJO-BOSANSKI KANTON	Naknada umjesto plaće utvrđuje se u procentu u kojem poslodavac redovno uplaćuje doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje te zdravstveno osiguranje porodilje, s tim da ne može biti veća od 50% od iznosa ostvarene plaće za period od šest mjeseci prije porođaja, valoriziranog na osnovu rasta plaća u tom periodu na području Kantona.	Novčana pomoć za vrijeme porođaja žene majke koja nije u radnom odnosu ostvaruje se kao jednokratna novčana pomoć u iznosu od 35% prosječne mjesečne neto plaće ostvarene u prethodnoj godini u Kantonu.
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	Zeničko-dobojski kanton je izmijenio Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom i obezbijedio porodijske naknade u iznosu od 1000 KM za zaposlene i nezaposlene porodilje na isti način kao što je to učinjeno u Kantonu Sarajevo. Za blizance, treće i svako sljedeće dijete naknada se uvećava za 20%.	Novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene majke koja nije u radnom odnosu ostvaruje se u visini od 25% od prosječne plate u Kantonu ostvarene u prethodnoj godini.

	BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	U Bosansko-podrinjskom kantonu također je unaprijeđen položaj porodilja te sada zaposlene majke ostvaruju pravo na porodiljsku naknadu u iznosu od 80% prosječne njene plate u periodu od šest mjeseci prije porođaja.	Novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene majke koja nije u radnom odnosu ostvaruje se u visini od 25% od prosječne plate u Kantonu ostvarene u prethodnoj godini.
	KANTON 10	Visina porodiljske naknade za zaposlene porodilje u Kantonu 10 uređena je Odlukom o pravu na naknadu umjesto plate ženi majci za vrijeme odsutnosti s posla radi trudnoće i iznosi 100% plate ostvarene u mjesecu koji je prethodio odlasku na porodiljsko odsustvo.	Pravo na novčanu naknadu korisnica prava ostvaruje od dana rođenja djeteta do navršene godine dana starosti djeteta. Visina novčane naknade je 100 KM mjesečno po rođenom djetetu.

	HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	Osnovica za utvrđivanje visine naknade umjesto plaće je prosječna plaća žene majke ostvarena u periodu od šest mjeseci prije početka korištenja porodiljskog odsustva. U Zakonu o zaštiti obitelji s djecom HNK navodi se da će procenat naknade biti utvrđen odlukom Vlade. Prema Odluci o utvrđivanju postotka naknade umjesto plaće ženi majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, poroda i njege djeteta, žena ima pravo na naknadu u iznosu od 40% prosječne plate koju je ostvarila u periodu od šest mjeseci prije početka korištenja porodiljskog odsustva. Ukoliko žena majka nije bila u radnom odnosu najmanje šest mjeseci, onda ostvaruje naknadu u iznosu od 20% od prosječne neto plate ostvarene u prethodnoj godini u FBiH.	Novčanu pomoć ženi majci koja nije u radnom odnosu, a radi porođaja i njege djeteta, ostvaruje majka koja se neposredno brine o djetetu, pod uvjetom da ukupan prihod po članu domaćinstva ne prelazi iznos od 15% prosječne plaće. Novčana pomoć ženi majci koja nije u radnom odnosu utvrđuje se u iznosu 40% od prosječne plaće ostvarene u prethodnoj godini u Federaciji BiH.
--	---	---	--

	ZAPADNOHER- CEGOVAČKI KANTON	Prema Zakonu o zaštiti obitelji sa djecom Zapadno-hercegovačkog kantona majke u radnom odnosu imaju pravo na naknadu umjesto plate u iznosu od 70% njene prosječne plate i u periodu od devet mjeseci prije porođaja. Utvrđeni iznos naknade ne može biti veći od prosječne plate u FBiH.	Ženi majci koja nije u radnom odnosu pripada novčana potpora u trajanju od šest mjeseci, računajući od dana poroda, u mjesečnom iznosu od 250 KM.
	TUZLANSKI KANTON	Naknada plaće utvrđuje se u iznosu od 90% ostvarene prosječne plaće korisnika u periodu od šest mjeseci prije stupanja na porodijsko odsustvo, ili u iznosu od 55% prosječne plaće ostvarene u istom periodu, ako je to za korisnika povoljnije, s tim što naknada plaće ne može biti veća od prosječne plaće.	Novčana pomoć utvrđuje se u mjesečnom iznosu od 15% prosječne plaće.

	POSAVSKI KANTON	Naknada plaće ženi majci, u skladu s ovim Zakonom, isplaćuje se dvanaest mjeseci u visini 80% prosječne neto plaće na koju je osoba bila prijavljena na obvezno zdravstveno osiguranje kod Zavoda zdravstvenog osiguranja Županije Posavske i na koju su uredno plaćeni svi pripadajući porezi i doprinosi, u posljednjih šest mjeseci koji su prethodili odlasku na porodni dopust, sukladno propisima o radu. Utvrđena naknada plaće iz stavka 1. ovog članka ne može biti veća od 80% prosječne neto plaće na području Federacije Bosne i Hercegovine iz prethodne godine, odnosno ne može biti manja od najniže neto plaće na području Federacije Bosne i Hercegovine iz prethodne godine na koju se obračunavaju i plaćaju porezi i doprinosi po osnovu radnog odnosa.	Porodna naknada isplaćuje se mjesečno u iznosu od 300 KM za svako novorođeno dijete.
--	----------------------------	--	---

RS		Poslodavac u Republici Srpskoj isplaćuje naknadu za prvi mjesec porodijskog odsustva za koji ima pravo na refundaciju u iznosu od 100% bruto plate, a ostalih 11 mjeseci naknadu isplaćuje Javni fond za dječju zaštitu RS. Visina naknade je određena Zakonom o radu RS i jednaka je iznosu prosječne neto plate koju je porodilja ostvarila u periodu od 18 mjeseci prije početka porodijskog odsustva. Ukoliko nije primila platu za svih 18 mjeseci, za obračun prosječne plate uzima se najniža plata za svaki mjesec za koji nije primila platu. Na ovaj način pruža se zaštita ženama koje nisu bile u radnom odnosu tokom svih mjeseci prije početka porodijskog odsustva.	Materinski dodatak priznaje se u novčanom iznosu od 405 KM.
----	--	--	--

BD BiH		U BD BiH žena ima pravo na porodijsku naknadu na teret budžeta Distrikta u visini prosječne plate koju je ostvarila u periodu od 12 mjeseci prije početka korištenja odsustva. Ako nije primala platu za svih 12 mjeseci, u iznos naknade se računa prosječna plata koju bi porodilja primala da je radila na istom radnom mjestu kod istog poslodavca.	Materinski do-datak se isplaćuje u trajanju od 12 mjeseci za svako novorođeno dijete u porodici, a za blizance u trajanju od 18 mjeseci i iznosi 50% od prosječne mjesečne neto plate u Distriktu, utvrđene prema posljednjem objavljenom podatku od Direkcije za finansije Brčko distrikta BiH.
--------	--	---	--

Usklađivanje privatnog i poslovnog života

Očinsko i roditeljsko odsustvo su prava regulisana zakonima o radu BD BiH, FBiH i RS, te Zakonom o radu u institucijama BiH. No navedeni zakoni ne koriste ovu terminologiju, već se za roditeljsko odsustvo koristi termin *porodiljsko odsustvo* koji bi mogao biti zavaravajući za korisnike ovog prava. Porodiljsko odsustvo obuhvata pravo oba roditelja na odsustvo u trajanju od godinu dana od rođenja djeteta. Očinsko odsustvo kao zasebno pravo nije regulisano, već se ostavlja mogućnost korištenja pet, odnosno sedam radnih dana (u zavisnosti od zakona o radu koji se primjenjuje) u slučaju rođenja djeteta. Međutim, taj period predstavlja ukupan broj dana koji se može koristiti u toku godine i za druge situacije kao što su sklapanje braka ili smrt člana porodice.

SOC je 2022. godine objavio istraživanje¹⁶¹ s ciljem utvrđivanja administrativnih i legislativnih prepreka za korištenje porodiljskog odsustva očeva. Željeli smo ustanoviti da li očevi koriste porodiljsko

¹⁶¹ Dizdar, A. i Hasanbegović, D, *Otac na porodiljskom odsustvu: Istraživanje o legislativnim i administrativnim preprekama za korištenje porodiljskog odsustva očeva u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2022.

odsustvo, u kojoj mjeri i da li su prisutni stereotipi koji očeve sprečavaju da koriste ovo pravo. Istraživanje je poslužilo i za formiranje preporuka kako u pogledu razvoja javnih politika, tako i u pogledu izmjena važećih zakona o radu. Skoro 60% očeva nije znalo da postoji mogućnost korištenja porodijskog odsustva, što upućuje na potrebu informisanja javnosti o zakonom zagaranovanim pravima. Stoga je SOC sproveo kampanju o pravu na korištenje porodijskog odsustva očeva, no za potpuni efekat neophodno je da se u promociju uključe nadležni organi vlasti na svim nivoima – entitetska ministarstva rada i socijalne politike, kantonalna ministarstva nadležna za pitanja rada i socijalne politike, te općinske službe/centri za socijalni rad.

Izazovi u praksi

Sarajevskom otvorenom centru su se, nakon provedene kampanje, javili muškarci sa ličnim primjerima koji oslikavaju **izazove u praksi** prilikom korištenja porodijskog odsustva.

U prvom slučaju radilo se o muškarcu kojem je poslodavac odbio tu mogućnost. U konsultaciji s nama, otac je ustrajao u svom zahtjevu, te u konačnici i ostvario pravo na korištenje porodijskog odsustva.

Drugi muškarac koji se obratio Sarajevskom otvorenom centru naišao je na problem u komunikaciji s institucijama. Naime, poslodavac je odobrio korištenje porodijskog odsustva, ali je problem nastao kada je trebao predati potrebnu dokumentaciju općinskoj službi. Iz općinske službe su ga uputili ginekologu_inji majke djeteta kako bi mu dali potvrdu da je majka završila s korištenjem porodijskog odsustva. No, majka nije koristila odsustvo s obzirom da je samostalna poduzetnica, te nije bilo moguće izdati potvrdu. Zbog nedostatka jednog papira od doktora_ice ocu je uskraćeno pravo na korištenje odsustva. Na taj način je izvršena diskriminacija po osnovu spola, ali i kršenje Zakona o radu FBiH koji uopšte ne veže pravo oca za korištenje porodijskog odsustva za majčino pravo, već isključivo za činjenicu rođenja djeteta. Nakon žalbe koju je SOC uputio općinskoj službi, ocu je odobreno korištenje porodijskog odsustva i ostvarivanje porodijske naknade.

Jedan od detektovanih problema je i jezik koji se upotrebljava. Osim zakona, koji prepoznaje samo porodijsko odsustvo, neophodno je

izmijeniti formulare koji se popunjavaju u svrhu podnošenja zahtjeva za ostvarivanje naknade umjesto plate za vrijeme korištenja porodijskog odsustva. Stoga je SOC uputio inicijativu svim općinama u Kantonu Sarajevo i nekoliko općina u drugim kantonima za korištenje rodno senzitivnog jezika. Općine Centar,¹⁶² Novi Grad¹⁶³ i Novo Sarajevo izmijenile su formulare dodavanjem riječi *otac* ili zamjenom izraza *žena-majka* riječju *roditelj*.

Prilikom slanja upita općinskim službama u BiH, dobile smo odgovor iz jedne od općina da nemaju zabilježene slučajeve očeva koji koriste porodijsko odsustvo jer očevi mogu koristiti odsustvo samo u „slučaju smrti majke, ako majka napusti dijete ili ako iz drugih opravdanih razloga ne može da koristi porođajno odsustvo”. Nakon obraćanja resornom kantonalnom ministarstvu dobile smo potvrdu navedenog tumačenja. Jasno je da se radi o nepoznavanju Zakona o radu FBiH, te je potrebno informisati službenike općinskih službi koji odlučuju o zahtjevima građana. Stoga smo uputile molbu Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike da uputi svim kantonima i općinama instrukciju o načinu postupanja u slučajevima ostvarivanja prava na porodijsku naknadu zaposlenih i nezaposlenih roditelja.

Ovi primjeri iz prakse pokazuju da, iako postoje prava zagarantovana zakonom, ona nisu uvijek na raspolaganju i roditelji se moraju dodatno angažovati i poznavati zakon kako bi ih i ostvarili.

Ekonomija brige

Prema svim pokazateljima tržišta rada, žene su u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce i razlika je s vremenom ostala prilično stabilna. Razlika između muškaraca i žena mnogo je izraženija kada se posmatraju stope aktivnosti i zaposlenosti.¹⁶⁴ Stopa aktivnosti žena je 38,0%, za razliku od stope za muškarce koja iznosi 60,6%. Žene čine 37,9% zaposlenih osoba, te 51,3% nezaposlenih osoba na nivou

¹⁶² <https://www.centar.ba/upload/documents/obraci/SOC-29.pdf>

¹⁶³ <https://www.novigradsarajevo.ba/wp-content/uploads/2022/11/Zahtjev-za-ostvarivanje-prava-na-naknadu-umjesto-place-zaposlenom-roditelju.pdf>

¹⁶⁴ UN Women (2023), Polazna studija o ekonomiji brige i njege u Bosni i Hercegovini. Pregled ključnih karakteristika, politika i programskih opcija. Sarajevo, Bosna i Hercegovina, str. 16. (Preuzeto sa: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/05/baseline-study-on-care-economy-overview-of-key-denominators-policy-and-programming-options>)

BiH, prema Anketi o radnoj snazi iz drugog kvartala (april–juni) 2024. godine. Glavni razlog za to jeste briga o djeci i starijim osobama, odnosno ekonomija brige koja je najviše teret žena.

Mnoge radno sposobne žene su neaktivne, odnosno van radne snage zbog povećanih aktivnosti u sljedećim domenama:

- kućanski poslovi,
- briga o djeci i obrazovanje,
- briga o starijim osobama,
- briga o osobama s invaliditetom.

U Strategiji zapošljavanja u FBiH 2023–2030¹⁶⁵ žene se prepoznaju kao značajan dio neaktivnog stanovništva i predviđa se niz aktivnih mjera za zapošljavanje, ali i konstatuje slaba koordinacija između aktivnih (obrazovanje odraslih, podsticaji ili druge stimulacije za zapošljavanje) i pasivnih politika zapošljavanja (naknade za nezaposlene) kao i nepostojanje strategije za radnu aktivaciju žena koje su neaktivne zbog brige o djeci.¹⁶⁶

Istraživanje Agencije za ravnopravnost spolova BiH „Uticaj rodne podjele porodičnih i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena u Bosni i Hercegovini“ koje je rađeno metodom anketiranja 500 zaposlenih žena iz cijele BiH u dobi od 18 do 65 godina koje žive s partnerima,¹⁶⁷ pokazalo je da zaposlene žene imaju duplo radno vrijeme: jedno na poslu, drugo nakon posla kod kuće. Skoro 53% anketiranih zaposlenih žena bar jednom u životu je zbog kućanskih poslova moralo znatno smanjiti vrijeme spavanja na duže vremensko razdoblje, navodi se u istraživanju. Mnoge od njih su

¹⁶⁵ Službene novine Federacije BiH, broj: 94/2023.

¹⁶⁶ Lucid Linx (2024), Indeks rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini 2023.

UN Women Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (Preuzeto sa: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Methodologije/IndeksRodneRavnopravnosti_BS.pdf), str. 26.

¹⁶⁷ Hasanagić, Snježana; Papović, Maja (2020), *Uticaj rodne podjele porodičnih i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (Preuzeto sa: <https://arsbih.gov.ba/project/istrazivanje-uticaj-rodne-podjele-porodicnih-i-kucanskih-poslova-naprofesionalni-zivot-zaposlenih-zena-u-bosni-i-hercegovini>)

izložene dugotrajnom stresu; na poslu su, zbog manjka sna, rasijane i dekoncentrisane, što dovodi do propusta koji smanjuju njihovu produktivnost i šanse za napredovanje. Mentalno zdravlje žena, opterećenih dugim radnim danom na dva fronta, u ovakvoj je situaciji ozbiljno ugroženo.

Ključ problema je podjela kućanskih poslova među partnerima, na osnovu društvenih stereotipa o podjeli poslova u porodici na „muške“ i „ženske“. Istraživanje ARS BiH pokazuje da u više od 93% porodica žene, iako su zaposlene van kuće, obavljaju sve ili većinu svakodnevnih kućanskih poslova. U manje od 6% anketiranih porodica partneri ove poslove obavljaju podjednako, dok u samo tri od 500 slučajeva većinu rutinskih kućanskih poslova češće obavlja muškarac.¹⁶⁸ Iz istraživanja proizlazi da je 17% žena moralo prekinuti radni odnos zbog brige o djeci, a njih 15% je promijenilo posao zbog roditeljskih obaveza.¹⁶⁹

Što se tiče doprinosa partnera/očeva, istraživanje je pokazalo da su to povremeni veći poslovi vezani za održavanje stana, poput krećenja, te male kućanske popravke tipa zamjene sijalice ili osigurača, kao i poslovi vezani za održavanje automobila. U 46% anketiranih porodica ni jedan od partnera nije koristio roditeljsko/porodiljsko odsustvo. Među roditeljima koji jesu, u 94% slučajeva na porodiljskom odsustvu je bila žena, dok je samo 3,5% očeva iskoristilo ovo zakonsko pravo.¹⁷⁰

Rezultati istraživanja rađenog za **Barometar rodne ravnopravnosti u BiH** pokazuju podjelu rada koja je uglavnom u skladu s preovlađujućim patrijarhalnim idejama o tome od čega se sastoji ‘ženski rad’ naspram ‘muškog posla’. Supruge/majke su uglavnom odgovorne za kuhanje, pripremu i podgrijavanje hrane, pranje posuđa, pranje rublja, peglanje i čišćenje. Očevi/muževi su uglavnom odgovorni za drva/ugalj, održavanje vozila, kao i sitne popravke i održavanje. Žene u fokus-grupama navode da provode minimalno 2-3 sata dnevno obavljajući kućne poslove. Uz brigu o djeci, taj broj dolazi do ukupno 6-7 sati rada dnevno, što BiH plasira među zemlje u kojima žene troše najviše

168 Hasanagić, Snježana; Papović, Maja (2020), *ibid.*, str. 16.

169 *Ibid.*, str. 34.

170 *Ibid.*, str. 13.

vremena na neplaćeni posao.¹⁷¹

Polazna studija o ekonomiji brige i njege u Bosni i Hercegovini koju je izradila organizacija **UN Women u BiH** navodi određene statističke pokazatelje koji se odnose na sektor brige i njege:

- Žene učestvuju najmanje 2,5 puta više u neplaćenom kućanskom radu i domeni brige od muškaraca
- Žene i djevojčice iz socijalno ugroženih grupa su više involvirane u ovaj tip brige
- Međunarodna organizacija rada je 2018. godine procijenila da će globalno učešće žena u poslovima brige narasti od 206 do 358 miliona do 2030. godine, u skladu s trendovima socio-demografskih promjena
- U BiH ekonomija brige čini cca. 120 000 poslova / 14,86% ukupnog zaposlenja: obrazovanje, zdravlje, briga u kući, socijalni rad
- Kompleksni, neadekvatni sistemi brige u BiH
- Visoke stope nezaposlenosti žena i neaktivnosti na tržištu rada
- Obrazovni sistem ne pruža dovoljno podrške djeci s poteškoćama u razvoju / s invaliditetom
- Društvena kultura tradicionalno nema razvijenu empatiju za potrebe brige i pružatelja usluga brige

Studija je pokazala da žene u prosjeku dnevno provedu 6:32 sata na aktivnosti brige i njege, dok muškarci provedu 3:31 sat. U studiji je, analizom prikupljenih podataka, ustanovljeno da je **neplaćeni rad** ključni faktor u učešću žena na tržištu rada i kvaliteti zapošljavanja, kao i da značajno utiče na radne uvjete. Tipično je potcijenjen i nevidljiv te se uzima ‘zdravo za gotovo‘.

Između ostalih metoda istraživanja, studija je kvalitativnom anketom među 929 ispitanika_ica iz Bosne i Hercegovine ustanovila da postoji kulturološki ukorijenjeno mišljenje da je briga primarno ženska

¹⁷¹ Spahić Šiljak, Zilka; Đipa, Dino (2024), Barometar rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini. Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Agencija za ravnopravnost spolova BiH Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, str. 31, 32. (Preuzeto sa: <https://www.undp.org/bs/bosnia-hercegovina/publications/barometar-rodne-ravnopravnosti-u-bosni-i-hercegovini>)

odgovornost. Ovo su neka od razmatranja rodnih uloga i normi:

- djevojčice se više uči da pripremaju hranu (54,6%)
- čiste kuću (67,78%)
- peru odjeću (52,72%)
- smatraju da je normalno pod bilo kojim okolnostima da se žene brinu o djeci i starijima (48,74%)

Briga o djeci

UNICEF prati ključne indikatore koji se odnose na položaj djece i žena u različitim zemljama u 2022. godini. Prema podacima unakrsne terenske studije iz 2012. godine, procenat djece uzrasta 36-59 mjeseci koja pohađaju program ranog obrazovanja bio je samo 13% u Bosni i Hercegovini. Neke novije aproksimacije, poput Manojlovića iz 2019. godine¹⁷², navode da je to 17% i da oko 50% djece u ovoj zemlji pohađa obavezni 150-satni program predškolskog obrazovanja u godini prije polaska u školu.¹⁷³

Prema podacima UNICEF-a, u BiH samo 44% djece uzrasta od 3 do 6 godina ide u vrtić.¹⁷⁴

Prema nalazima kvantitativne studije UN Women, briga o djeci je značajno i prvenstveno aktivnost kojom se bave žene u bilo koje vrijeme dana. Majke koje rade puno radno vrijeme navele su da imaju dosta problema sa organizacijom dana zbog radnog vremena koje traje od devet do pet.¹⁷⁵

Dodatna tačka analize bila je korištenje usluga njege. Zanimljivo je da 68,6% ispitanika_ ca koji imaju djecu nije koristilo usluge ustanova za brigu o djeci ili usluge kućne njege za svoju djecu (služba čuvanja djece, dadilje, itd.). Jedan od mogućih razloga za tako slabu upotrebu usluga brige o djeci je u njihovoj dostupnosti u cijeloj zemlji. I primarni i sekundarni podaci ovog istraživanja pokazuju da u većini mjesta širom zemlje vrtići nisu dostupni ili, ako su dostupni, zaista je teško dobiti

172 Manojlović, Marija (20.05.2019.), Predškolsko obrazovanje u Bosni i Hercegovini - Pravo ili privilegija (Preuzeto sa: <https://diskriminacija.ba teme/pred%C5%A1kolsko-obrazovanje-u-bosni-i-hercegovini-pravo-ili-privilegija>)

173 UN Women (2023), *ibid.*, str. 32.

174 Vidjeti više u: <https://www.unicef.org/bih/pri%C4%8De/vrti%C4%87i-za-sve>

175 *Ibid.*, str. 34.

smještaj u javnom vrtiću.¹⁷⁶

Više na teme brige o starijima i osobama s invaliditetom, kao i prethodno izloženim informacijama o ekonomiji brige dostupno je u istraživanju UN Women.

Istraživanje OSCE misije u BiH pod nazivom „Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcija, stavovi i iskustva javnosti” utvrdilo je da je diskriminacija na osnovu spola prisutna među ispitanicima u BiH. Na primjer, 36,9% ispitanika_ca je izrazilo uvjerenje da su **žene bolje prilagođene za brigu o porodici nego za rad izvan kuće**, a 34,2% je izjavilo da su muškarci bolji politički lideri od žena.

Ovi brojevi pokazuju da stanovnici BiH različito gledaju na položaj muškaraca i žena u društvu, a mnogi podržavaju **tradicionalnu podjelu društvenih uloga prema spolu** te na taj način ograničavaju žene u onome šta mogu ili ne mogu raditi. Kada se ove brojke analiziraju na osnovu spola, otkriva se da su muškarci veći zagovornici „tradicionalnih” uloga na osnovu spola. Naprimjer, 45,5% muškaraca, ali samo 18,3 % ispitanih žena, izjavilo je da su muškarci bolji politički lideri od žena. Nadalje, žene su izjavile da su češće doživljavale diskriminaciju na osnovu spola nego muškarci.¹⁷⁷ 10,4% muškaraca i 22,8% žena izjavilo je da su doživjeli_e diskriminaciju zbog svog spola.

176 Ibid., str. 36-37.

177 Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2023), Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcija, stavovi i iskustva javnosti, str. 43. (Preuzeto sa: <https://www.osce.org/hbs/mission-to-bosnia-and-herzegovina/448855>)

Smjernice za djelovanje

- Zapregled najznačajnijih prijedloga politika i načina programskog planiranja u oblastima brige o djeci, starijim osobama, osobama s invaliditetom i rada u kući preporučujemo **Polaznu studiju o ekonomiji brige i njege u Bosni i Hercegovini**, koju je objavila organizacija UN Women (str. 63-72)
- Uskladiti važeće zakone o radu s Direktivom EU o usklađivanju privatnog i poslovnog života na način da se uvede pojam roditeljskog odsustva kao pravo oba roditelja, pri čemu će dva mjeseca biti obavezna i neprenosiva na drugog roditelja, te kroz uvođenje pojma očinskog odsustva kao prava oca na korištenje 10 dana odsustva u slučaju rođenja djeteta
- Omogućiti očevima korištenje porodijskog odsustva bez obzira na radni status majke
- Sprovoditi redovne kampanje za promociju prava na korištenje porodijskog odsustva očeva
- Koristiti rodno neutralan jezik u formularima za ostvarivanje porodijskih naknada, kako za zaposlene tako i za nezaposlene roditelje

SEKSUALNO I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE

Normativno-pravni okvir

U Bosni i Hercegovini ne postoji jedinstven zakon, program ili strategija koja pokriva područje seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Pitanja seksualnih i reproduktivnih prava na nivou entiteta, kantona i Brčko distrikta nisu uređena kao zasebna zakonodavna cjelina, odnosno sadržana su u zakonima donesenim u oblastima zdravstva, socijalne zaštite, porodičnih odnosa, krivičnog i prekršajnog zakonodavstva. Nakon prestanka važenja Strategije za unaprjeđenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava Federacije BiH, 2019. godine, nije usvojena nova. U Republici Srpskoj na snazi je Strategija za unaprjeđenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja (2019–2029).

Menstrualno siromaštvo

Početak razgovora o temi menstrualnog siromaštva bila je inicijativa za ukidanje poreza na promet dobara za higijensku upotrebu kao što su dječije pelene, podlošci za pelene, pelene za odrasle, higijenski ulošci, tamponi i slični higijenski predmeti. Tom prilikom pozvali smo se na Rezoluciju Europskog parlamenta od 15. januara 2019. o ravnopravnosti spolova i politikama oporezivanja u EU-u (2018/2095(INI)), koja, premda nije obavezujuća za BiH, predstavlja važan dokument čije preporuke bismo trebali ispoštovati kao država koja teži EU integracijama. Rezolucijom se napominje da *do rodno uvjetovanih predrasuda dolazi kada se područje primjene poreznog zakonodavstva preklapa s područjem rodnih odnosa, normi i ekonomskog ponašanja*, napominje se da *PDV sadrži rodno uvjetovane predrasude zbog obrazaca potrošnje žena, koji se razlikuju od obrazaca potrošnje muškaraca jer žene kupuju više proizvoda i usluga za poboljšanje zdravlja, obrazovanja i prehrane. Također, pozivaju se sve države članice da ukinu takozvani „porez na njegu i tampone”, iskoriste fleksibilnost uvedenu Direktivom o PDV-u i primijene izuzeće ili stopu PDV-a od 0 % na te osnovne proizvode. Smanjenje cijene zbog izuzeća od PDV-a na te proizvode bilo bi nemjerljivo korisno za mlade žene i žene sa niskim primanjima, a države članice se pozivaju da predvide*

dodatne zalihe ženskih higijenskih potrepština u određenim (javnim) prostorima kao što su škole, univerziteti i sl.

Nažalost, prijedlozi SOC-a, ali i građana i građanki koji_e su podržali_e inicijativu, nisu usvojeni. No, u to vrijeme nisu postojali bilo kakvi relevantni podaci o pristupu žena menstrualnim potrepštinama u BiH, iznosima koje izdvajaju, stereotipima i predrasudama koje okružuju ovu temu. TPO fondacija 2024. godine objavljuje prvo istraživanje pod nazivom *Koliko košta i koliko boli? Društveno dekodiranje menstruacije na univerzitetima u Bosni i Hercegovini*. Kao što i sam naziv kaže, u fokusu istraživanja su žene sa univerziteta u BiH, a trenutno je u toku istraživanje o ovoj temi među općom populacijom. Istraživanje je pokazalo da cijena igra važnu ulogu prilikom odabira proizvoda, što znači da su nezaposlene žene, odnosno žene koje imaju niske prihode u većem riziku od menstrualnog siromaštva.¹⁷⁸ 73,10% studentica ima budžet manji od 500 KM, preko 50% studentica potroši 5-10 KM na menstrualne proizvode u toku mjeseca, dok njih 36,91% potroši više od 10 KM. 36,19% studentica potroši 5-10 KM mjesečno na lijekove protiv bolova, a 17,88% potroši preko 10 KM.¹⁷⁹ To znači da su žene izložene godišnjem trošku od minimalno 120 KM samo zbog svoje biologije. Čak 52,76% nastavnica strahuje da će ih neko vidjeti kada odlažu uloške. 47,44% nastavnica se plaši da neće primijetiti krvarenje, dok među studenticama taj procenat iznosi 54,36%.¹⁸⁰ Nastavnice i studentice su svjesne stigme koju menstruacija u našem društvu nosi sa sobom, te je 61,52% ispitanica izjavilo da ne govore da imaju menstruaciju jer se plaše da će biti okarakterisane kao nervozne, emotivne (42,40%) i čangrizave (28,18%).¹⁸¹ Zanimljivo je i to da je određeni broj ispitanica sklon sujevjerju, prije svega studentice, koje smatraju da menstrualna krv može biti opasna ako se koristi magijski (41,49% studentica),¹⁸² a kao najčešći primjer za koji su čule od drugih navode korištenje menstrualne krvi u svrhu zavođenja muškarca.¹⁸³ Većina studentica smatra da bi na fakultetima trebali biti dostupni menstrualni proizvodi.

178 Spahić Šiljak, Z., Kovačević, J., Vujković Šakanović, A., Džananović, N. i Kulić, I. 2024. *Koliko košta i koliko boli? Društveno dekodiranje menstruacije na univerzitetima u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: TPO Fondacija.

179 Ibid., str. 40.

180 Ibid., str. 16.

181 Ibid., str. 31.

182 Ibid., str. 32.

183 Ibid., str. 32-33

Pristup uslugama iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i planiranje porodice

Prema nalazima i zaključcima Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH, u BiH nedostaje sistemski i sveobuhvatan pristup planiranju porodice.¹⁸⁴

Kontracepcija

Uvrštavanje kontraceptivnih sredstava na pozitivne liste lijekova u Bosni i Hercegovini odvija se i dalje sporo i neefikasno. Nijedan kanton u Federaciji BiH ne pokriva troškove refundacije oralnih kontraceptiva koji se nalaze na B listi lijekova obaveznog zdravstvenog osiguranja Federacije BiH – ne mogu se finansirati sredstvima obaveznog zdravstvenog osiguranja.¹⁸⁵ Kontraceptivna sredstva u BiH mogu se naći na esencijalnim listama lijekova jedino u Republici Srpskoj i u Kantonu 10, dok u ostalim dijelovima zemlje korisnici moraju platiti punu cijenu za sve kontraceptive. U Republici Srpskoj, Fond zdravstvenog osiguranja može u potpunosti ili dijelom finansirati kontraceptive s esencijalne liste, dok u slučaju Kantona 10, Zavod zdravstvenog osiguranja izdvaja 50% sredstava za navedeni lijek.¹⁸⁶

U BiH nema sistemske edukacije o metodama kontracepcije, veoma je nizak nivo informisanosti, savjetovanja i dostupnosti sredstava/metoda kontracepcije.¹⁸⁷

184 Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2021), Ljudska prava u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Bosni i Hercegovini (Završni izvještaj). Sarajevo: Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Populacijski fond Ujedinjenih naroda BiH (UNFPA), proMENTE socijalna istraživanja (Preuzeto sa: https://ba.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ljudska_prava_u_oblasti_seksualnog_i_reproduktivnog_zdravlja_u_bih.pdf)

185 U Federaciji BiH dostupan je oralni kontraceptiv ATC:G03AA12, generičkog naziva drospirenon + etinilestradiol, u obliku film tableta.

186 Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2021), Ljudska prava u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Bosni i Hercegovini (Završni izvještaj). Ibid., str. 10. i 11.

187 Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2021), ibid., str. 18.

Sterilizacija i vazektomija

Za potrebe pisanja ovog izvještaja, SOC je uputio zahtjeve za pristup informacijama zdravstvenim ustanovama (njih 15, sedam u FBiH, jedna u BD BiH, sedam u RS).¹⁸⁸ Na upite o sterilizaciji i vazektomiji kao trajnim metodama kontracepcije odgovorilo je osam zdravstvenih ustanova, a sedam nije odgovorilo na upit SOC-a.

Bolnica Gradiška je odgovorila da ne radi postupke sterilizacije niti vazektomije, bez obrazloženja razloga – da li zato što se pacijenti ce ne javljaju s tim zahtjevima, ili zato što nemaju kapacitete da pružaju ove usluge (kadar, oprema, stručne vještine i sl.). Opća bolnica Konjic je rekla da nije imala zahtjeva za sterilizacijom u periodu 2022–2024.

U Kantonalnoj bolnici Zenica se provodi tubarna **sterilizacija** kao metod kontracepcije, odnosno iz bolnice navode da je Pomeroyeva operacija najpopularnija operacija sterilizacije žena. U periodu 2022–2024. godine na Odjelu ginekologije i akušerstva bolnice obavljeno je 88 sterilizacija. Prema informacijama koje je SOC dobio od bolnice, sterilizacija je metoda izbora kod starijih parova koji su sigurni da više neće i ne žele imati djecu. „Kod žena mlađih od 35 godina sterilizacija se može izvesti ako bi im život bio ugrožen trudnoćom ili rađanjem (najčešće nakon izvršenog trećeg carskog reza ili komplicirane posljednje trudnoće) te kod žena kod kojih postoji potvrđeno medicinsko saznanje kako će roditi dijete s teškim prirođenim tjelesnim ili duševnim manama”, navode iz bolnice. Također, kao preduvjet za sterilizaciju ističu želju pacijentice tako da za obavljanje sterilizacije nije potrebna saglasnog bračnog odnosno vanbračnog partnera.

Na Klinici za ginekologiju i akušerstvo UKC Tuzla sterilizacija kod žena se radi iz medicinskih indikacija (zdravstveni rizik od trudnoće,¹⁸⁹

188 Univerzitetski klinički centar Sarajevo, Univerzitetski klinički centar Tuzla, Sveučilišna klinička bolnica Mostar, Kantonalna bolnica „Dr. Safet Mujić” Mostar, Kantonalna bolnica Zenica, Opća bolnica Konjic, Opća bolnica „Prim dr. Abdulah Nakaš, Zdravstveni centar Brčko, Univerzitetski klinički centar Republike Srpske, Univerzitetska bolnica Foča, Bolnica „Sveti Vračevi” Bijeljina, Bolnica „Sveti Apostol Luka” Doboj, Bolnica Gradiška, Bolnica Istočno Sarajevo, Opšta bolnica Nevesinje

189 Ako bi nova trudnoća značajno ugrozila život ili zdravlje žene zbog postojećih zdravstvenih stanja (npr. srčane bolesti, bolesti bubrega, teške hipertenzije)

genetički faktori,¹⁹⁰ komplikacije u prethodnim trudnoćama,¹⁹¹ inoperabilni problemi s matericom ili jajnicima¹⁹²), i socijalnih i ličnih indikacija, što uključuje situacije kada žena ne želi više djece, ako druge metode kontracepcije izazivaju kontraindikacije ili su neefikasne, ako su ograničeni materijalni resursi i daljnja trudnoća bi značajno uticala na kvalitet života, kada žena ne želi djecu (u ovoj situaciji Klinika ističe da se ne preporučuje sterilizacija ispod 45. godine starosti, što nije detaljnije pojašnjeno). U periodu 2022–2024. na ovoj klinici obavljene su 63 sterilizacije, pokrivene obaveznim zdravstvenim osiguranjem. Ostaje pitanje da li se ženama koje podnesu zahtjev a ispod su 45 godina starosti, nisu rađale, nisu u genetičkom ili zdravstvenom riziku ako iznesu trudnoću itd. dozvoljava sterilizacija.

Opća bolnica „Prim. dr Abdulah Nakaš” Sarajevo dostavila je sljedeće informacije: „Sterilizacija kao metod definitivne tj. ireverzibilne kontracepcije se obavlja u našoj ustanovi. Radi se o hirurškom <podvezivanju> jajovoda, koje se obavlja različitim operativnim tehnikama. Taj operativni zahvat nije naročito čest, te je u posljednje dvije godine obavljen svega nekoliko puta; jer nije često izražena želja pacijentica. Uslugu u potpunosti pokriva Zavod zdravstvenog osiguranja. Prema Zakonu koji je na snazi u FBiH (od 1977, preuzet iz Jugoslavije a na snazi je i u Hrvatskoj), a reguliše pitanje sterilizacije, za izvođenje ove procedure potrebno je da pacijentica ima navršenih 35 godina, da je već ostvarila potomstvo ili iznimno ukoliko se smatra da bi trudnoća ugrozila život ili zdravlje pacijentice. Premda je pravno dovoljna samo potpisana saglasnost pacijentice, koja je prethodno detaljno informisana, u praksi se ipak pribavlja i saglasnosti partnera”. Iz ovog odgovora vidljivo je da bolnica ne poštuje pravo pacijentica na privatnost i samostalno donošenje odluka o tijelu i zdravlju, a krši se i sam zakon koji reguliše postupak time što se traži saglasnost partnera.

Na UKC Republike Srpske u periodu 2022–2024. izvršeno je 12 sterilizacija i nijedna vazektomija. Sterilizacija se vrši najčešće nakon četvrtog ili petog carskog reza na izričiti pisani zahtjev pacijentkinje. Ukoliko se radi o sterilizaciji koja nije u sklopu operacije carskog reza, odnosno o laparoskopskoj salpingektomiji, ovakva usluga se naplaćuje po komercijalnom cjenovniku UKC RS i iznosi 2000 KM. U svim

190 Ako postoji rizik od prenošenja nasljednih bolesti na potomstvo

191 Kao što su ponovljeni carski rezovi, eklampsija ili teška postporođajna depresija

192 Kao što su neke vrste tumora, endometrioza ili hronični bol u karlici

slučajevima u kojima se vršila sterilizacija radilo se o majkama koje su imale više od tri porođaja.

Što se tiče **vazektomije**, na Klinici za urologiju UKC Sarajevo u periodu 2022–2024. godine urađena je jedna vazektomija, a troškovi su pokriveni iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja. Pri obavljanju vazektomije zdravstveno osoblje se vodi principima medicinske etike te smjernicama Evropskog udruženja urologa i Američke urološke asocijacije. Ne postoje specifične procedure niti zakonske regulative na nivou FBiH. Klinika za urologiju UKCS navodi da ne postoje apsolutne kontraindikacije za vazektomiju. Relativne kontraindikacije mogu biti: „odsustvo rođene djece, <30 godina starosti, teška oboljenja, bez trenutne veze/odnosa, skrotalni bol”. Preoperativno savjetovanje uključuje alternativne metode kontracepcije, komplikacije i stopu neuspješnosti tretmana, i potrebu za postoperativnom analizom sperme minimalno tri mjeseca nakon procedure. Potpisani informirani pristanak se mora dobiti prije operacije. Slučaj se preoperativno prezentuje na stručnom konzilijumu Klinike.

Na Kliničkom centru Univerziteta u Tuzli, Općoj bolnici Konjic i Kantonalnoj bolnici Zenica u periodu 2022–2024. godine nije bilo pacijenata koji su trebali zdravstvenu uslugu vazektomije.

Abortus

Abortus na zahtjev je u Bosni i Hercegovini moguće uraditi do 10. sedmice trudnoće, prema entitetskim zakonima o uvjetima i postupku za prekid trudnoće. Nakon tog perioda za ovaj postupak potrebna je saglasnost komisije zdravstvene ustanove (medicinski indicirani prekid trudnoće). Međutim, istraživanje regulative, dostupnosti i praksi abortusa koje je SOC proveo 2023. godine pokazuje da je pristup uslugama abortusa ograničen i nedosljedan na više načina – počevši od neprepoznavanja ovih usluga strateškim dokumentima koji oblikuju politike u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, preko nepotpunih statistika, do praktičnih izazova pristupa ovome pravu, kao što su kapaciteti zdravstvenih ustanova i osoblja, cijene usluga, dostupnost medikamentnog abortusa, anestezije itd.¹⁹³ Istraživanje oslikava i

¹⁹³ Više o dostupnosti abortusa u BiH: Hasanbegović Vukas, Delila (2023), Istraživanje o regulaciji, dostupnosti i praksi abortusa u Bosni i Hercegovini, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar (Preuzeto sa: <https://soc.ba/istrazivanjeoregulacijidostupnostiipraksiabortusaubosniihercegovini/>)

iskustva 163 žene prikupljena putem online upitnika, koja su uglavnom negativna i pokazuju nedostatak komunikacije, nepotpune informacije o postupku, degradirajući odnos prema pacijenticama. Veliki problem je nedovoljan broj medicinskog osoblja u pojedinim zdravstvenim ustanovama / kantonima/gradovima (ginekolozi, anesteziolozi), i postojeći kadar koji odbija vršiti ove zdravstvene usluge iz osobnih/moralnih razloga (tzv. priziv savjesti).

U Bosni i Hercegovini sada postoji najmanje deset organizacija i drugih inicijativa koje žele uticati na odluke žena o abortusu, te uz pomoć domaćih budžeta i podrške velikih međunarodnih konzervativnih organizacija smanjiti mogućnosti ili u potpunosti zabraniti abortus.¹⁹⁴ Istraživanje koje je SOC radio u saradnji s BIRN-om/Detektorom analizira djelovanje tih aktera, njihove načine komuniciranja i finansiranja. Radi se o pojedincima, formalnim i neformalnim grupama, organizacijama i fondacijama koje se protive mogućnosti abortusa na zahtjev, te neke od njih zagovaraju zabranu kroz promjenu zakona. Pored toga, nastoje uticati na stav prema abortusu kod donosilaca odluka ili na širu javnost kroz organizovanje javnih događaja, kampanja, protesta ili komunikaciju na društvenim mrežama. Ta komunikacija je puna dezinformacija te strategije manipulacije koje koriste mogu djelovati demotivirajuće na odluku o prekidu neželjene trudnoće.

Ove grupe uglavnom prenose dezinformacije ili tvrdnje kojima plaše trudnice ili društvo zbog najekstremnijih, negativnih posljedica na zdravlje žena koje bi mogle nastati, a koje predstavljaju da se dešavaju u daleko većem broju slučajeva nego što to praksa pokazuje, kao što su sterilitet, veće mogućnosti oboljenja od raka dojke ili grlića maternice te mentalne poteškoće. To se ogleda u manipulativnoj interpretaciji rezultata postojećih istraživanja i naučnih studija¹⁹⁵, gdje se tvrdi npr. da se većinski žene pokaju nakon prekida trudnoće ili da žene koje zadrže trudnoću uglavnom s vremenom budu sretne što su to učinile.

194 Husarić Omerović, Azra (2024), Zagovaranje zabrane i protivljenje abortusu u Bosni i Hercegovini – organizacije, inicijative i pojedinci, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar (Preuzeto sa: <https://soc.ba/zagovaranje-zabrane-i-protivljenje-abortionu-u-bosni-i-hercegovini-organizacije-inicijative-i-pojedinci/>)

195 Više u: <https://libela.org/genderfacts/analiza-beckog-institut-a-imabe-ne-moze-se-smatrati-znanstveno-relevantnom-u-medunarodnim-okvirima/>

Porođaj, prenatalna i postnatalna njega

U svrhu pisanja ovog izvještaja SOC je uputio zahtjeve za pristup informacijama zdravstvenim ustanovama (njih 15, sedam u FBiH, jedna u BD BiH, sedam u RS)¹⁹⁶ i institucijama za rodnu ravnopravnost i zaštitu ljudskih prava – Centru za jednakost i ravnopravnost polova RS, Gender centru FBiH i Instituciji ombudsmana za ljudska prava BiH. Pitanja su bila o tome da li su ove institucije zaprimile i kako su rješavale pitanja diskriminacije / neravnopravnosti / kršenja ljudskih prava porodilja u smislu pristupa zdravstvenoj zaštiti, tj. tretmana žena pri porođaju i postporođajnoj njezi u periodu 2020–2024. godine.

Gender centri nisu zaprimili slučajeve po ovim pitanjima kršenja ljudskih prava u navedenom periodu. Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH kroz godišnje izvještaje o radu navodi da je imala predmete koji se tiču povrede prava trudnice iz zdravstvenog osiguranja (komplikacija u trudnoći zbog bolesti fetusa, preporuka liječenja u specijaliziranoj ustanovi u drugoj državi) te žalbe zbog nezadovoljstva tokom i načinom liječenja preminule trudnice.¹⁹⁷

Zdravstvene ustanove smo, s druge strane, pitali da li je u periodu 2022–2024. godine bilo žalbi/prigovora pacijentica na tretman pri porođaju, kao i na kvalitet usluga prenatalne i postnatalne njege te koji su razlozi isticali. Od kontaktiranih 15 zdravstvenih ustanova, samo je pet njih odgovorilo na upit SOC-a na ovu temu. Dok na tri zdravstvene ustanove nije bilo prigovora, UKC Tuzla je odgovorio da nije bilo prigovora na tretman na porođaju i kvalitet njege u prenatalnom i postnatalnom periodu, već su se prigovori odnosili na uslove smještaja – nedostatak posteljine, spavaćica, papuča, neadekvatno uređenje i izgled toaleta. Opća bolnica Sarajevo nije odgovorila jasno i konkretno koliko i koje vrste prigovora i žalbi su pacijentice upućivale, već generaliziranim

196 Univerzitetski klinički centar Sarajevo, Univerzitetski klinički centar Tuzla, Sveučilišna klinička bolnica Mostar, Kantonalna bolnica „Dr. Safet Mujić” Mostar, Kantonalna bolnica Zenica, Opća bolnica Konjic, Opća bolnica „Prim dr. Abdulah Nakaš, Zdravstveni centar Brčko, Univerzitetski klinički centar Republike Srpske, Univerzitetska bolnica Foča, Bolnica „Sveti Vračevi” Bijeljina, Bolnica „Sveti Apostol Luka” Doboj, Bolnica Gradiška, Bolnica Istočno Sarajevo, Opšta bolnica Nevesinje

197 Više vidjeti u godišnjim izvještajima o radu institucije: <https://www.ombudsmen.gov.ba/Dokumenti.aspx?id=27&tip=1&lang=BS>

porukom da se svi prigovori detaljno razmatraju, sve procedure na Odjeljenju za ginekologiju i akušerstvo u skladu su s pravilima struke, a prema pacijenticama se odnose profesionalno i humano.

Oko 50% poroda u BiH uključuje korupciju koja se sastoji od davanja novca ili skupocjenih poklona medicinskom osoblju, kako je pokazalo istraživanje koje je 2021. godine objavilo Udruženje Baby steps iz Sarajeva.¹⁹⁸ Istraživanje pokazuje da su jako loši uvjeti prisutni u bolnicama/klinikama (porodilištima) u BiH, da je veliko nezadovoljstvo pacijentica, krše se prava porođilja, a zabilježene su i nasilne prakse, što verbalne što kroz same porođajne metode. Nejednakost i diskriminaciju stvara rasprostranjena praksa davanja i primanja mita, tj. korupcija. Iz prikupljenih 2713 odgovora porođilja analizirani su značajni elementi porođajnog iskustva koji ukazuju na loše uvjete u porodilištima. Neki od njih su: nalijeganje na stomak / Kristellerov manevar (34,6%), epiziotomija bez pristanka (42,8%) itd. Više primjera lošeg tretmana dostupno je u istraživanju.

Nekoliko organizacija civilnog društva odlučilo je Dan žena 2022. godine posvetiti upravo temi sigurnog porođaja.¹⁹⁹ Kako bi saznali više o iskustvima porođilja širom BiH, aktivisti i aktivistice kreirali su upitnik za žene koje su se porodile u nekoj od bh. zdravstvenih ustanova. Svoje odgovore je poslalo preko 400 žena. Rezultati su pokazali jako mali broj pozitivnih iskustava, a s druge strane su preovlađujuća negativna iskustva koja su neke od žena dovela do situacije da više ne žele rađati ili u to sumnjaju. S obzirom da često u zdravstvenim ustanovama nedostaje osnovnih sredstava za njegu, pokrenuta je i akcija prikupljanja higijenskih sredstava za UKC Banja Luka.²⁰⁰

Još jedno važno pitanje jeste pratnja na porodu. Zdravstvene ustanove ne informišu trudnice/porođilje o opcijama pratnje te se često selektivno dopušta ili nije uopće dopuštena. Problem koji uočava Udruženje Baby

198 Baby steps (2021), Borba protiv korupcije u porodilištima, Sarajevo: Udruženje Baby steps (Preuzeto sa: <https://www.babysteps.ba/wp-content/uploads/2021/03/PUBLIKACIJA-FINAL.pdf?fbclid=IwAR22NkliYiT1xWASJxtJz0WnppWsJb-PiK1q8r5c6Tcw7qrtUjZsymbidHn24>)

199 Više na: <https://catbih.ba/osmomartovski-mars-siguran-porodaj-je-politicko-pitanje/>

200 Unkić, Hilma (08.03.2022.), Korupcija duboko ukorijenjena u bh. porodilištima. Diskriminacija.ba (Preuzeto sa: <https://diskriminacija.ba teme/korupcija-duboko-ukorijenjena-u-bh-porodili%C5%A1tima>)

steps jeste taj što pratnja na porodu nije regulisana ni na jednom nivou javnog zdravstva te je prepušteno porodilištima da to kroz svoje interne procedure definišu, tako da mnoge zdravstvene ustanove pratnju uopće ne dopuštaju. Udruženje Baby steps je istraživanjem²⁰¹ – anketiranjem 702 porodilje (2020, 2021, 2022) došlo do podatka da 93% porodilja nije imalo pratnju na porodu, pri čemu 34,96% porodilja nije znalo da na porodu mogu tražiti pratnju, dok je 26,77% porodilja navelo da im je rečeno da to nije praksa porodilišta.

Evropska komisija u posljednjem izvještaju o napretku BiH u pristupanju Evropskoj uniji, u poglavlju koje se bavi zdravstvenom zaštitom, navodi da BiH treba adresirati neravnopravnosti u pristupu zdravstvu. Ističu se loši uvjeti u bolnicama i porodilištima koje je neophodno unaprijediti te nasilje pri porodu koje treba eliminirati.²⁰²

UNFPA u BiH je na jesen 2023. godine krenula u istraživanje percepcije i iskustava porođaja u BiH u nekoliko gradova u saradnji s Agencijom za ravnopravnost spolova BiH. Period koji obuhvata istraživanje je 2023–2024. godine, a podaci su prikupljeni putem online upitnika. Istraživanje u ovom momentu nije završeno, ali će biti jako važno dobiti uvide u iskustva žena i prakse porođaja.

Dostupnost HPV vakcina

U odnosu na prethodni izvještajni period došlo je do određenog napretka. Republika Srpska započela je proces vakcinacije protiv HPV-a devetovalentnom vakcinom koja je dostupna za uzrast od 11 do 15 godina, te je u periodu od marta 2023. do novembra 2024. vakcinisano 2728 djece, od čega 1965 djevojčica i 763 dječaka. Za ovu dobnu skupinu vakcinacija je besplatna, dok je ostalim građanima kama dostupna komercijalna vakcina koju je do novembra 2024. primilo ukupno 519 osoba.²⁰³ Poražavajuće nizak procenat vakcinisane djece (7,1%)²⁰⁴ ukazuje na potrebu

201 Baby steps (2022), Omogućavanje pratnje na porodu u porodilištima u BiH.

Sarajevo: Udruženje Baby steps (Preuzeto sa: <https://www.babysteps.ba/wp-content/uploads/2022/12/publikacija-pratnja-na-porodu-2022.pdf>)

202 Izvještaj dostupan ovdje: <https://www.ecas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/Bosnia%20and%20Herzegovina%20Report%202024.pdf>

203 Federalna.ba. Preuzeto s: <https://federalna.ba/u-rs-u-vakcinu-protiv-hpv-a-do-sada-primilo-2728-djece-eyeob> (19.12.2024)

204 Navedeni procenat je dobijen koristeći se podacima o broju djece koja pohađaju 6–9.

veće promocije značaja HPV vakcinacije i informisanja javnosti.²⁰⁵

Kanton Sarajevo je počeo s vakcinacijom 2022. godine. Prvobitno su osigurane besplatne četverovalentne vakcine za djecu uzrasta od 11 godina.²⁰⁶ S obzirom da nije bio dovoljan broj zainteresovanih roditelja djece od 11 godina, vakcinacija je omogućena djevojčicama i djevojkama od 11 do 26 godina.²⁰⁷ Zavod za javno zdravstvo KS dostavio je početkom septembra 2024. određene količine devetovalentne vakcine protiv HPV-a JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo. Vakcinacija je besplatna za djevojčice 8. razreda.

Godine 2023. započela je vakcinacija i u Bosansko-podrinjskom kantonu gdje je obezbijeđeno 150 doza, odnosno broj doza dovoljan za 75 djevojčica od šestog do devetog razreda, uz mogućnost proširivanja dobne skupine i na žene do 25 godina, u zavisnosti od dostupnosti vakcina.²⁰⁸

Smjernice za djelovanje

- Ukinuti porez na higijenske potrepštine kako bi se izbjegla poreska diskriminacija.
- Obezbijediti pristup menstrualnim proizvodima u svim javnim ustanovama u BiH.
- Uvrstiti kontraceptivna sredstva na esencijalne liste lijekova svih administrativno-teritorijalnih jedinica u BiH, posebno svih kantona u FBiH, te proširiti ponudu kontraceptivnih sredstava na tržištu BiH.
- Planirati i provoditi edukacije o modernim metodama kontracepcije u okviru zdravstvenih ustanova svih nivoa zdravstvene zaštite, te unutar i izvan formalnog obrazovanja korištenjem resursa nevladinih organizacija i profesionalnih

razred

205 Ba.n1info.com. Preuzeto s: <https://n1info.ba/vijesti/osnovne-skole-u-rs-ostale-bez-112-odjeljenja-u-proteklih-pet-godina/> (19.12.2024.)

206 UNFPA. *U Kantonu Sarajevo počinje implementacija programa HPV vakcinacije.* Preuzeto s: <https://ba.unfpa.org/bs/news/u-kantonu-sarajevo-po%C4%8Dinje-implementacija-programa-hpv-vakcinacije?page=14> (19.12.2024)

207 Klix.ba. Preuzeto s: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/u-domovima-zdravlja-na-ilidzi-novom-gradu-i-centru-pocela-vakcinacija-protiv-hpv-a/231230056> (19.12.2024)

208 Klix.ba. Preuzeto s: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/vakcinacija-protiv-hpv-virusa-pocela-i-u-gorazdu-za-sada-se-prijavilo-50-djevojica/231117140> (19.12.2024)

udruženja zdravstvenih radnika u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

- Ujednačiti cijene/tarifnike za prekid trudnoće u entitetima, distriktu i kantonima, kako bi abortus bio pod jednakim uvjetima dostupan ženama na svim područjima BiH.
- Omogućiti usluge prekida trudnoće u svim zdravstvenim ustanovama koje se registriraju za obavljanje ovih zdravstvenih usluga, uz obavezno korištenje odgovarajuće anestezije.
- Dodatnim mjerama obavezati zdravstvene radnike_{ce} da u slučaju odbijanja pružanja usluge određenog_e liječnika_{ce} u određenoj ustanovi obezbijede ovu uslugu kod drugog_e liječnika_{ce} odnosno u drugoj zdravstvenoj ustanovi.
- Osigurati redovno, sistematično, sveobuhvatno prikupljanje, obradu, analizu i objavljivanje statističkih podataka o izvršenim abortusima u BiH, razvrstanih prema ključnim pokazateljima (vrsta i metoda abortusa i sl.).
- U svim dijelovima BiH podjednako osigurati dostupnost medikamentnog (nehirurškog) abortusa, što bi podrazumijevalo registraciju i uvoz adekvatnih lijekova (tzv. abortivnih pilula).
- Što se tiče prava na porođaju, razvijene su preporuke u prethodno navedenim publikacijama Udruženja Baby steps a koje se tiču borbe protiv korupcije u porodilištima, omogućavanja pratnje na porodu i unapređenja svih segmenata kvaliteta njege vezane za trudnoću i porođaj.²⁰⁹
- Omogućiti jednak i pravovremen pristup uslugama prevencije i liječenja raka grlića materice, uključujući dostupnost programa HPV vakcinacije pod jednakim uvjetima i na cijeloj teritoriji BiH (uvrstiti HPV vakcinu u programe obavezne imunizacije u BiH).

209 Preporuke se mogu naći u publikacijama na web-stranici udruženja.

POLITIČKI ŽIVOT I ODLUČIVANJE

Normativno-pravni okvir

Zakon o ravnopravnosti spolova BiH još uvijek nije implementiran u dijelu koji se odnosi na ravnopravnu zastupljenost oba spola u političkom životu i na pozicijama odlučivanja. Nije implementirana ni CEDAW preporuka za izmjenu Izbornog zakona BiH na način da se kvota za kandidatkinje na izbornim listama poveća s 40% na 50%, kao i da se u Zakon o Vijeću ministara BiH uvede minimalna kvota od 40%.

Zastupljenost u organima vlasti i na mjestima odlučivanja

Prema podacima Agencije za statistiku, žene su u prosjeku zastupljene u iznosu od 25%, a na Općim izborima 2022. prvi put je izabrana jedna žena u Predsjedništvo BiH. U Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH žene su zastupljene u iznosu od 17%, u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH u iznosu od 28%, u Narodnu skupštinu RS-a izabrano je 19% žena, dok su u kantonalnim skupštinama zastupljene u iznosu od 31%. U Vijeće ministara BiH imenovane su dvije žene i osam muškaraca (20%), u Vladi FBiH imenovane su četiri žene i 12 muškaraca (25%), dok je u Vladu RS-a imenovano pet žena i 11 muškaraca (31,25%).²¹⁰

Na Lokalnim izborima 2024. godine kandidovalo se 42,09% žena, dok se za poziciju gradonačelnice/načelnice kandidovalo tek 7,51% žena.²¹¹ Za općinska/gradska vijeća kandidovale su se ukupno 25 703 osobe, od čega žene čine 42,61%. Tek 210 žena su navedene kao nositeljice liste, odnosno 13%.²¹² Osam žena (5,63%) je izabrano za poziciju načelnice/gradonačelnice od ukupno 142 osobe koje će obnašati ovu funkciju u narednom mandatu.²¹³ Među kandidatima_kinjama za općinska/gradska vijeća izabrane su 723 (22,76%) žene od ukupno

210 Agencija za statistiku, *Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini*, (Sarajevo, 2023). Preuzeto s: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Biltenei/2024/FAM_00_2023_TB_1_BS.pdf (19. 12. 2024)

211 Istinomjer.ba, *Zastupljenost žena na Lokalnim izborima 2024. godine*. Preuzeto s: <https://istinomjer.ba/zastupljenost-zena-na-lokalnim-izborima-2024-godine/> (19. 12. 2024)

212 Ibid.

213 Centralna izborna komisija. *Izborni pokazatelj* (Sarajevo, 2024). Preuzeto s: https://www.izbori.ba/Documents/2024/zbirna_statistika_2024.pdf (20. 1. 2024)

3177 općinskih/gradskih vijećnika_ca.²¹⁴ Na naš upit koliko je kazni izrečeno političkim subjektima zbog širenja govora mržnje na osnovu spola, seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta, iz Centralne izborne komisije odgovaraju da nisu zaprimili niti jednu prijavu te da nije izrečena nijedna sankcija po ovom osnovu. Ipak, u medijima je dostupna informacija o izricanju novčane kazne kandidatima SNSD-a zbog korištenja homofobnog govora mržnje, pri čemu je Milorad Dodik kažnjen s 5000 KM, a Ljubo Ninković sa 7000 KM.²¹⁵

Smjernice za djelovanje

- Implementirati preporuku UN-ovog Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama koja ukazuje na potrebu izmjene Izbornog zakona na način da se kvota za kandidatkinje na izbornim listama poveća s 40% na 50%.
- Izmijeniti Izborni zakon tako da se, u slučaju zastupljenosti jednog spola u procentu manjem od 40%, dodjeljuju kompenzacijski mandati kandidatima manje zastupljenog spola s kompenzacijske liste političke stranke.
- Izmijeniti Zakon o Vijeću ministara, zakone o vladama i ministarskim imenovanjima entiteta i kantona tako da, na način kojim se osigurava učešće konstitutivnih naroda, obezbijede i učešće 40% žena u ovim tijelima.
- Političke stranke moraju uključiti princip ravnopravnosti spolova u svoje programske platforme, uključiti žene u organe stranke te raditi na promociji svojih kandidatkinja tokom izbornih kampanja.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Oslobođenje.ba. *Dodik kažnjen zbog vrijeđanja LGBT populacije na predizbornom skupu*. Preuzeto s: <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/dodik-kaznjen-zbog-vrijeđanja-lb-gt-populacije-na-predizbornom-skupu-986763/> (23. 1. 2025)

RODNO ZASNOVANO NASILJE NAD ŽENAMA I NASILJE U PORODICI

Normativno-pravni okvir

Brčko distrikt BiH izmijenio je Krivični zakon uvodeći nova krivična djela: **genitalno sakaćenje ženskih spolnih organa, prisilna sterilizacija, proganjanje, psihičko nasilje, spolno uznemiravanje i prisilno sklapanje braka.**

Prethodna definicija silovanja je izmijenjena i sada se **silovanje** definiše **kao spolni odnos bez pristanka drugog lica**. Zastarjelost za krivična djela protiv spolnog integriteta, braka i porodice, koja su učinjena na štetu djeteta, počinje teći od dana punoljetstva žrtve. Učiniocu krivičnog djela na štetu spolnog integriteta djeteta izriče se mjera bezbjednosti zabrane potpunog vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti, pri čijem se obavljanju ostvaruje neposredni kontakt s djecom. **Krivični zakon Brčko distrikta BiH postaje prvi zakon u BiH koji definiše pojam pristanka kao postojanje volje za stupanje u spolni odnos, a njegov izostanak je uslov za postojanje krivičnog djela silovanja.**

Skupina zaštićenih osnova u okviru krivičnog djela „javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje” proširena je i sada obuhvata spol, seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Na ovaj način LGBTI osobe, ali i druge osobe koje zbog bilo koje lične karakteristike bivaju žrtve govora mržnje, uživaju zaštitu. Iako Istanbulska konvencija ne spominje eksplicitno govor mržnje, njome se ipak nameće obaveza državama članicama da poduzme sve zakonodavne i druge mjere za sprečavanje svih oblika nasilja, i to bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, uključujući spol, rod, rodni identitet i seksualnu orijentaciju.

Krivični zakon FBiH još uvijek nije usklađen s Istanbulsom konvencijom. Izrađen je Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama KZ FBiH, te Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH. U trenutku pisanja izvještaja oba zakona našla su se na dnevnom redu sjednice Predstavničkog doma Parlamenta FBiH, ali su povučeni zbog prevelikog broja amandmana. Prema tekstu Prijedloga koji je dostupan javnosti može se zaključiti da je zakon u velikoj mjeri usklađen s Istanbulsom

konvencijom, ali ipak sadrži i problematične odredbe. U članu 222. predviđena je kazna zatvora od tri do 15 godina za smrt člana_ice porodice koja je nastupila kao posljedica nasilja u porodici, što je u direktnoj koliziji sa novom tačkom u članu 166. kojom se predviđa kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora za ubistvo člana porodice ili bliske osobe. Novina je i definisanje krivičnog djela silovanja kao spolnog odnosa bez pristanka, ali se ipak predviđa blaža kazna za počinitelja koji je bio u zabludi u pogledu postojanja pristanka, što se kosi sa samom definicijom pristanka i otvara prostor za različita tumačenja. Nadalje, Prijedlogom se predviđa da se kultura, običaji, tradicija, religija i čast ne mogu uzimati kao olakšavajuća okolnost prilikom odmjeravanja kazne za krivična djela koja, između ostalog, uključuju i krivična djela protiv spolne slobode i morala. Zanemaruje se da se odnos žrtve i počinitelja najčešće uzima kao olakšavajuća okolnost iako Istanbulska konvencija izričito predviđa da se odnos počinitelja i žrtve treba tretirati kao otežavajuća okolnost.

U Republici Srpskoj je obustavljeno usvajanje Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama zbog reakcija konzervativnih organizacija koje tvrde da se time ugrožava tradicionalna porodica, te je usvojen Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika RS kojim se briše pojam „rodni identitet“ iz svih članova.

Niti jedan zakon ne predviđa femicid kao zasebno krivično djelo niti postoje naznake da će biti uvršten u postojeće krivično zakonodavstvo unatoč naporima organizacija civilnog društva. Broj ubijenih žena pokazuje da postojeće odredbe nisu dovoljne kako bi se adekvatno kaznili počinitelji femicida. Iako ne postoji zvanična državna statistika o broju ubijenih žena, izvještaji nevladinih organizacija i medijska izvještavanja pokazuju da je u periodu od pet godina ubijeno 60 žena.²¹⁶

Nažalost, još uvijek nisu uspostavljeni krizni centri za žrtve silovanja, iako je najavljeno njihovo osnivanje 2021. godine u tri grada u BiH: Sarajevo, Mostar i Tuzla.²¹⁷

216 ba.N1info.com. *Više od 60 ubijenih žena za nešto više od pet godina u BiH: Šta se čeka?*
Preuzeto s: <https://n1info.ba/vijesti/vise-od-60-ubijenih-zena-za-nesto-vise-od-pet-godina-u-bih-sta-se-ceka/> (20. 12. 2024)

217 Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Preuzeto s: <https://arsbih.gov.ba/potpisani-sporazumi-za-otvaranje-kriznih-centara-za-zrtve-silovanja-i-seksualnog-nasilja/> (20. 12. 2024)

Institucionalni mehanizmi za borbu protiv nasilja u porodici

U novembru 2024. godine Agencija za ravnopravnost spolova BiH lansirala je kampanju pod nazivom „Glasno protiv nasilja“ u koju su se uključile političarke iz BiH.²¹⁸ U saradnji s UNDP-om provodi se inicijativa „Pečat rodne ravnopravnosti“ koja ima za cilj osnaživanje žena unutar institucija. Tokom 2023. uspostavljen je Savjetodavni odbor za zaštitu braniteljica ljudskih prava u BiH koji se sastoji od predstavnika_c Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH, Regulatorne agencije za komunikacije BiH, Ministarstva pravde BiH te Fondacije lokalne demokratije ispred organizacija civilnog društva – braniteljica ljudskih prava i Udruženja žena „MOST“ Višegrad kao zamjenskog člana. Prvi put je uspostavljen indeks rodne ravnopravnosti koji je u zemljama EU prihvaćen kao instrument mjerenja ostvarene ravnopravnosti spolova u nekoliko oblasti – rad, novac, znanje, vrijeme, moć, zdravlje, a uključuje i dva dodatna domena: interseksijska neravnopravnost i nasilje nad ženama. Dosadašnji indeks ravnopravnosti BiH mjerio je nivo napretka u oblastima znanja i moći, a ove godine proširen je domenom „vrijeme“.²¹⁹

Gender centar FBiH koordinirao je procesom izrade Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2024–2027. koju je u junu 2024. usvojio Parlament FBiH.²²⁰ Strategijom se nastoji doprinijeti ispunjenju obaveza preuzetih Istanbulskom konvencijom, odnosno realizaciji tzv. „četiri P“ konvencije (engl. *prevention, protection, prosecution, policies*). Rezultat usvajanja Strategije je i kampanja koju je pokrenulo Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova pod nazivom „Ne okreći glavu, okreni broj!“ s ciljem podizanja svijesti o nasilju nad ženama i nasilju u porodici i poticanju građana_ki da budu dio sistema podrške.²²¹

218 Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Preuzeto s: <https://arsbih.gov.ba/izjave-politicarki-u-kampanji-glasno-protiv-nasilja/> (19. 12. 2024)

219 Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Preuzeto s: <https://arsbih.gov.ba/predstavljen-indeks-rodne-ravnopravnosti-bih-2023/> (20. 12. 2024)

220 Gender centar FBiH. Preuzeto s: <https://www.gcfbih.gov.ba/usvojena-strategija-za-prevenciju-i-borbu-protiv-nasilja-u-porodici/> (20. 12. 2024)

221 Gender centar FBiH. Preuzeto s: <https://www.gcfbih.gov.ba/ne-okreci-glavu-okreni-broj-odrzana-konferencija-u-cilju-podizanja-svijesti-o-nasilju-u-porodici/> (20. 12. 2024)

Gender centar Republike Srpske bi trebao da „prati i koordinira aktivnosti na sprovođenju Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, sakuplja inicijative za promjenu zakonodavstva s aspekata gendera, ostvaruje saradnju s domaćim i međunarodnim nevladinim organizacijama, prati usaglašenost zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se odnose na nivou entiteta, s domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova...“ Dešavanja u RS-u su pokazala da ovo tijelo ne izvršava zadatke zbog kojih je osnovano, pa tako nije bilo reakcija kada se brisao pojam rodnog identiteta iz Krivičnog zakonika RS-a niti reakcija na odluku Ustavnog suda kojom se utvrđuje da naziv „Gender centar“ nije u skladu s Ustavom RS-a. Podsjećamo da je Gender centar svojevremeno zauzeo stav²²² da „pojam spola obuhvata i rod kao sociološki i kulturološki uvjetovanu razliku između osoba muškog i ženskog spola i odnosi se na sve uloge i osobine koje nisu uvjetovane ili određene isključivo prirodnim ili biološkim faktorima, nego su prije proizvod normi, prakse, običaja i tradicije i kroz vrijeme su promjenljivi.“²²³

Položaj i rad sigurnih kuća

Nije bilo značajnih izmjena u pogledu statusa i funkcionisanja sigurnih kuća u odnosu na prethodni izvještajni period. Sigurne kuće se i dalje finansiraju na zakonom predviđen način, što znači da i dalje nisu dovoljna ni pravovremena sredstva koja dobivaju iz budžeta, a što zahtijeva dodatna, donatorska finansiranja.

U Sarajevu je uspostavljena prva sigurna kuća za LGBTIQ+ žrtve nasilja u porodici kojom rukovodi fondacija „Krila nade“. Trenutno se ne finansira iz budžeta, već isključivo iz donatorskih sredstava što predstavlja diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.²²⁴

222 Uključi se u ravnopravnost spolova – Priručnik za primjenu principa jednakosti i ravnopravnosti polova u lokalnoj zajednici, Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske, str. 34, dostupno na: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Documents/Prirucnik%20Ukljuci%20se%20u%20ravnopravnost%20polova_173274534.pdf

223 Član 9. tačka a) Zakona o ravnopravnosti spolova - prečišćeni tekst, Službeni glasnik BiH, 32/10, dostupno na: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/ZoRS_32_10_B.pdf

224 Slobodna Evropa. Preuzeto s: <https://www.slobodnaevropa.org/a/sigurna-kuca-lgbt-bos->

Smjernice za djelovanje

- Izmijeniti zakon o zaštiti od nasilja u porodici u BD BiH na način da se nasilje u porodici tretira kao krivično djelo, a ne kao prekršaj.
- Osigurati finansijska sredstva za sigurne kuće u BiH.
- Uskladiti krivične zakone u BiH s Istanbulskom konvencijom kako bi se adekvatno definisali slučajevi seksualnog nasilja, seksualnog uznemiravanja, psihičkog nasilja, femicida i drugih krivičnih djela motivisanih rodom i spolom žrtve.

AUTORICE I UREDNIK

Autorice

Amina Dizdar je diplomirala na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 2018. godine. Pridružila se timu Sarajevskog otvorenog centra kao volonterka u martu iste godine na programu Ljudska prava LGBTI osoba. Od septembra preuzima ulogu projektne asistentice na programu monitoringa evropskih integracija BiH, a potom postaje koordinatorica na programu Prava žena. Autorica je i koautorica nekoliko istraživanja, publikacija i izvještaja u oblasti rodne ravnopravnosti i ljudskih prava, te aktivno zagovara za zakonske izmjene u cilju unapređenja rodne ravnopravnosti. Trenutno je na master studiju na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Kontakt: amina@soc.ba

Delila Hasanbegović Vukas je pravnica, programska koordinatorica u Sarajevskom otvorenom centru. Bavi se zagovaranjem pristupa transrodnih, interspolnih i rodno raznolikih osoba rodno afirmirajućoj zdravstvenoj zaštiti i pravnom prepoznavanju roda u Bosni i Hercegovini. Koordinira regionalizaciju inkluzivne psihosocijalne podrške i usluga zaštite mentalnog zdravlja LGBTIQ osoba u BiH. Također, bavi se zagovaranjem rodne ravnopravnosti u području radnih odnosa, tržišta rada, usklađivanja privatnog i poslovnog života, kao i seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Autorica je više objavljenih radova na teme ljudskih prava žena i LGBTI osoba, rodne ravnopravnosti, feminizma, reproduktivne pravde, političke participacije i reprezentacije žena. Kontakt: delila@soc.ba

Zlatiborka Popov Momčinović vanredna je profesorka (izbor za redovnu profesorku u toku) političkih nauka na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Studij sociologije završila je na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, magistrirala na Univerzitetu u Istočnom Sarajevu, a doktorirala na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Učestvovala je u brojnim istraživanjima koja se tiču ženskog aktivizma, izgradnje mira i pomirenja, položaja novinarki, LGBTI populacije, političke participacije žena i praksi urođnjavanja u Bosni i Hercegovini, kao i uloge religije u društvu. Naučne članke na ove teme objavljivala je u domaćoj i inostranoj periodici. Članica je Odbora za političke nauke pri Akademiji nauka

i umjetnosti Bosne i Hercegovine i Regionalne mreže za istraživanje roda i politike u jugoistočnoj Evropi (GenPolSEE).
Kontakt: pozлата75@gmail.com

Urednik

Darko Pandurević od 2021. godine je rukovoditelj programa i zagovaranja u Sarajevskom otvorenom centru, gdje je do početka 2022. godine vodio i pravno savjetovanje za LGBTI osobe. U rad Sarajevskog otvorenog centra uključen je od 2015. godine, prvo kao volonter na LGBTI programu, a onda kao projektni asistent na koordiniranju rada Inicijative za monitoring evropskih integracija u BiH. Fokus rada i interesa u SOC-u do sada su mu bila pitanja diskriminacije, govora mržnje, krivičnih djela počinjenih iz mržnje te sudjelovanje na istraživanju i izmjeni postojećih propisa te edukativnim aktivnostima o pravima LGBTI osoba. Završio je Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Kontakt: darko@soc.ba

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar (SOC) radi na unapređivanju ljudskih prava, posebno položaja i ljudskih prava LGBTI osoba i žena u Bosni i Hercegovini, i to interpretacijom, predstavljanjem i zastupanjem autentičnih iskustava osoba koje trpe kršenja ljudskih prava i neravnopravan položaj te zagovaranjem pravnih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih promjena u svim oblastima života.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba i žena. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili smo voditi jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizovali smo treninge: za policiju, tužilaštva i sudove, s fokusom na teme zločina iz mržnje, govora mržnje i primjene antidiskriminacionog prava; za medicinske stručnjake i stručnjakinje te zdravstvene radnike i radnice, s fokusom na trans specifičnu i trans inkluzivnu prilagodbu spola; za LGBTIQ zajednicu.

Intenzivno smo radili na stvaranju lokalne institucionalne mreže podrške LGBTI osobama u Kantonu Sarajevo, unapređenju regulacije biomedicinski potpomognute oplodnje u Federaciji BiH, pravima radnica u vezi s diskriminacijom na osnovu spola i porodijskog odsustva, uvođenju rodno senzitivnog jezika u parlamente i univerzitete, usvajanju i implementaciji kantonalnih genderakcionih planova, ali i podizanju svijesti o rodno zasnovanom nasilju u BiH. Tokom proteklih godina, nekoliko naših zakonodavnih i *policy* inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Naš zagovarački fokus usmjerili smo na pitanja politika za ravnopravnost žena i LGBTI osoba u BiH, na pitanja reproduktivnih prava žena i muškaraca, roditeljstva u kontekstu usklađivanja privatnog i poslovnog segmenta života, slobode okupljanja LGBTI osoba i unapređivanja institucionalnog okvira za zaštitu od nasilja i diskriminacije, te namjeravamo da nastavimo rad na pitanjima koja se tiču transrodnih osoba, interpolnih osoba, istospolnih zajednica, njihove društvene inkluzije, ali i položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju. Tokom proteklih godina provodili smo i medijske kampanje, koje su dosegle preko milion bh. građana i građanki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival Merlinka koji od 2021. godine postaje lokalni festival Kvirhana, u saradnji s Tuzlanskim otvorenim centrom.

Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije Ljudska prava koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar.